

สภาพทางสังคม และเศรษฐกิจบ้านดอนทราย เมื่อมีระบบการผลิตเชิงพาณิชย์

ในบทที่ผ่านมาเนื้อหาที่มีเป็นการบรรยายถึง ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของชุมชนที่ศึกษา นับตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยที่เนื้อหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันเป็นการกล่าวไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้นในบทนี้และบทต่อไปจะได้กล่าวถึงสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจต่างๆ ไปที่มีการเปลี่ยนแปลงจนถึงขณะที่ทำการศึกษาอยู่อย่างละเอียดเท่าที่ข้อมูลที่มีสามารถชี้ให้เห็นได้ เพื่อช่วยให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จากข้อมูลที่มีได้มุ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวนาทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนหนึ่งได้หันไปมีอาชีพใหม่แทนการทำนาเพียงอย่างเดียวตามที่มีมาแต่อดีตและอาชีพใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนของชาวนา เพื่อที่สมาชิกสามารถนำรายได้นี้ไปใช้จ่ายในกิจกรรมประโยชน์ต่างๆ สำหรับการดำเนินชีวิต ภายหลังระบบการผลิตแบบใหม่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวนาเหล่านี้

สภาพทางสังคมในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์

ลักษณะครอบครัว และเครือญาติ

จากข้อมูลที่ได้พบว่าหมู่บ้านดอนทรายประกอบด้วยชนหลายกลุ่มมาอยู่ร่วมกันซึ่งในจำนวน 90 ครัวเรือนจะเป็นลาวโซ่ง 59 ครัวเรือน คนจีน 4 ครัวเรือน และคนไทย 27 ครัวเรือน จะเห็นได้ว่าภายในหมู่บ้านจะมีครัวเรือนของชาวลาวโซ่งอยู่มากที่สุด และยังพบอีกว่าในจำนวน 101 ครัวเรือน มีลักษณะของการอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวขยาย 58 ครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 57.43 ส่วนครอบครัวเดี่ยวมีจำนวน 43 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 42.57

อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันแม้หมู่บ้านแห่งนี้จะมีระบบการผลิตที่แตกต่างจากอดีต แต่ในด้านลักษณะของครอบครัวยังคงมีสภาพที่ไม่แตกต่างไปจากเดิม ถึงเวลาจะผ่านมานานนับร้อยปีแล้วก็ตาม กาลเวลาที่ผ่านไปได้ทำให้การแพทย์ที่เจริญเข้ามามีบทบาทในชุมชน ช่วยให้ชาวบ้านมีสุขภาพที่ดี มีอายุขัยยาวนานขึ้น รวมทั้งการเจริญพันธุ์ที่ดี ได้ส่งผลให้จำนวนประชากรของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นกว่าเดิมอย่างมาก ถ้าหากย้อนไปในช่วงระยะแรกก่อตั้งหมู่บ้านแห่งนี้ได้มีผู้เฒ่าหลายคนเล่าว่ามีเพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้น จากการที่มีลักษณะของครอบครัวขยายเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ระบบเครือญาติยังคงมีความสำคัญอยู่มาก บรรดาลูกหลานต่างยังคงให้ความเคารพนับถือต่อผู้อาวุโสของหมู่บ้าน และภายในครัวเรือนอยู่ เพียงแต่ให้ความสำคัญน้อยลงไป อย่างเช่น ในกรณีของผู้เฒ่าอินทร์ สิงห์เรื่อง ผู้มีวัย 89 ปีได้เล่าว่า "เดี๋ยวนี้ยุคสมัยได้เปลี่ยนไป หนุ่มสาวก็มีความคิดของเขา จะไปชี้แนะหรือบอกกล่าวให้เขาทำตามใจเราเสียทุกเรื่องก็ไม่ได้ ต้องฟังเขาพูดบ้างไม่อย่างนั้นก็คุยกันไม่รู้เรื่อง เดี่ยวๆ ก็จะพาลทะเลาะกันไปเสียอีก บางครั้งก็น่าระอาใจ ถ้าเขาไม่ฟังเราพูดเสียเลยก็มีบ่อยครั้งไปนะแม่หนูจนฉันต้องปล่อยเลยตามเลยเสียบ้าง" การมีครอบครัวแบบขยายทำให้ญาติพี่น้องกันยังคงความผูกพันต่อกันทั้งทางสายโลหิต หรือการเกี่ยวดองจากการแต่งงาน และมักมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน จะมีบ้างที่แยกออกไปตั้งอยู่ตามที่ดินที่ถือครองเพื่อความสะดวกในการประกอบกิจกรรมการเพาะปลูก หรือเลี้ยงสัตว์บางชนิดก็มีบ้าง แต่เท่าที่พบจะมีไม่กี่ครัวเรือน โดยมากมักจะเป็นผู้แต่งงานเข้ามาใหม่ หรือได้รับมรดกที่ดินจากพ่อแม่ที่อยู่บริเวณท้ายหมู่บ้านแถวลำน้ำ ในด้านการเลือกคู่สมรสแต่เดิมจะเป็นการแต่งงานกันในกลุ่มเครือญาติ หรือหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยจำกัดในด้านวัฒนธรรม และการคมนาคม แต่จากภายหลังที่มีการคมนาคมสะดวกสบายขึ้น ทำให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะกับคนนอกหมู่บ้าน จากการไปเที่ยวงานประเพณี หรือออกไปรับจ้างภายนอกชุมชน จึงทำให้คู่สมรสหลายคู่เป็นคนที่มาจากชุมชนอื่น นอกจากนี้การสมรสของคนรุ่นใหม่ก็ได้จำกัดว่าจะเป็นคนเชื้อชาติใด หรือฐานะเช่นไรแต่มีข้อห้ามในการสมรสกับญาติทางสายโลหิตโดยตรง เหตุนี้ทำให้มีเครือข่ายของความเป็นญาติกันออกไปกว้างขวางมิได้จำกัดอยู่ในเฉพาะชุมชนเท่านั้น การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างเครือญาติจะเกิดขึ้นตลอดเวลาโดยความสัมพันธ์ดังกล่าว มีทั้งในรูปของการช่วยเหลืองานบุญ งานกุศลต่างๆ เช่น งานบวชงานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งจะปรากฏออกมาในลักษณะที่ต่างตอบแทนกัน และกันอยู่เป็นนัยๆ ตามแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยมีมาในด้านความสัมพันธ์มิได้จำกัดเฉพาะแต่ในแง่ของงานพิธีต่างๆ เท่านั้นยังมีปรากฏในเรื่องของความช่วยเหลืออื่นๆ อาทิเมื่อต้องการแรงงาน ในด้านการเกษตร การหยิบยืมสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ การไปเยี่ยมเยียนในยามเจ็บไข้ หรือ ปรีक्षा

หรือกิจการบางอย่างหรือแม้กระทั่งการหยิบยืมเงินทองดังเช่นกรณีของนายสุเทพ สิงห์ลอภายหลังจากนำเงินไปลงทุนเลี้ยงวัวนม และซื้อรถยนต์จนหมด ครั้นเมื่อต้องนำเงินไปจ่ายค่าเทอม ให้ลูกชาย แต่ไม่มีเงินพอจึงไปขอยืมเงินจำนวนหนึ่งจากนางเรียง สิงห์ลอ ผู้เป็นแม่ ภายหลังจากได้เงินจากการขายวัวนม และหมูเนื้อจึงนำมาคืนให้ เป็นต้น แต่โดยทั่วๆ ไปแล้ว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติมักจะปรากฏในแง่ ความสัมพันธ์ทางด้านสังคมมากกว่าด้านเศรษฐกิจ หรือกรณีของการหยิบยืมเงินทอง ทั้งนี้เพราะแต่ละครัวเรือนจะมีสภาพฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกันมากนัก หากจำเป็นต้องการเงินจำนวนมากก็จะนำข้าวที่มีเก็บในยุ้ง, วัวนม, วัวเนื้อ หรือหมูที่เลี้ยงไว้ เพื่อขายให้กับบรรดาพ่อค้าคนกลางที่เข้ามาซื้อถ้าไม่พอก็จะไปกู้จากนายทุน หรือเพื่อนบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดี, สหกรณ์ออมทรัพย์, ธกส. และธนาคารพาณิชย์ต่างๆ เป็นกรณีไป นอกจากนี้การช่วยเหลือในหมู่เครือญาติยังมีปรากฏในรูปของการให้ใช้พื้นที่ทำกินในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร มีทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์โดยไม่คิดค่าเช่าหรือถ้าคิดค่าเช่า ก็จะถูกเป็นกรณีพิเศษ เช่น กรณีของนายสุชาติ สิงห์ลอ ได้ทำนาในที่ของพ่อตาโดยให้ค่าเช่าเป็นข้าวที่ใช้บริโภคตลอดปี และใช้พื้นที่ของนางเรียง สิงห์ลอ แม่ของตนเองในการปลูกหญ้าขนใช้เลี้ยงวัวนม โดยนางเรียงไม่ได้คิดค่าเช่า แต่ขอเป็นข้าวที่ปลูกได้จากที่นาของพ่อตานายสุเทพไว้กินตลอดปีเช่นกัน บางครั้งที่นายสุเทพและภรรยาออกไปรับจ้าง หรือเกี่ยวข้าวในนา ก็จะนำลูกสาว และลูกชายที่ยังเล็กอยู่มาฝากไว้กับบ้านพ่อตาแม่ยายของตนให้ช่วยดูแล และเมื่อได้น้ำนมที่รีดจากแม่วัวก็จะนำมาแบ่งปันให้บ้านพ่อแม่ของภรรยาได้กินบ้าง ดังนี้ เป็นต้น ตามที่ทราบมาแล้วว่าบ้านดอนทรายก่อตั้งขึ้นจากการอพยพมาอยู่ของชาวลาวโซ่ง จึงเป็นเรื่องที่ไม่แปลกเลย ที่เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านทุกคนจะรู้จักกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะพวกเขาต่างสืบทอดจากบรรพบุรุษเดียวกัน แม้ว่าจะมีผู้ที่แต่งงานเข้ามาใหม่ ที่มีเชื้อชาวลาวโซ่งก็ยังสามารถพูดได้ตอบเป็นภาษาลาวโซ่งได้อย่างแคล่วคล่องชัดเจน จะเห็นได้ว่า ความผูกพันกันระหว่างเครือญาติยังคงมีอยู่มาก ส่วนหนึ่งอันเนื่องมาจากพิธีกรรมการนับถือของพวกเขาเองที่ทำให้รู้สึกสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ หรือกลุ่มเดียวกัน และจากการที่ต้องมกิจกรรมร่วมกันในหลายๆ อย่างทำให้ระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติในหมู่บ้านแห่งนี้ จึงยังคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก อีกทั้งการช่วยเหลือหรือพึ่งพากันและกันยังคงมีปรากฏให้พบเห็นอยู่ทั่วไปตามครัวเรือนต่างๆ ภายในหมู่บ้าน

ภายในหมู่บ้านมีชาวลาวโซ่งที่เป็นนามสกุลดั้งเดิมอยู่ 4 นามสกุล ได้แก่ สิงห์เรือง, สิงห์ลอ, สิงห์ทอง, สิงห์คา ในจำนวนนี้พบว่า มีผู้ใช้นามสกุลสิงห์เรืองมากที่สุด ซึ่งจากจำนวน 59 ครัวเรือนที่เป็นชาวลาวโซ่ง มีผู้ใช้นามสกุลสิงห์เรืองจำนวน 24 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 40.68

ของชาวลาวโซ่งทั้งหมดหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีผู้ที่ใช้นามสกุลสิงห์เรื่องอยู่มาก แต่เป็นการเข้าไปเกี่ยวดองโดยการแต่งงานเสียเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ความผูกพันที่มีจึงเป็นไปอย่างไม่แน่นแฟ้นนัก ดูได้จากการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งที่ผ่านมา ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันเป็นลูกของอดีตผู้ใหญ่บ้านคนเก่าที่ได้มาจากการแต่งตั้งเป็นคนแรกคือ นายชอบ สิงห์ทอง ในช่วงระยะนั้น ถือว่าเป็นผู้ที่คนทั่วไปให้ความเคารพนับถือมาก และยังเป็นผู้นำในพิธีกรรมต่างๆ ดังนั้น เมื่อมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน คนต่อมา ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ยังคงผูกพันกับผู้ใหญ่บ้านคนเดิมได้ลงคะแนนให้นายจรัส สิงห์ทอง แต่ภายหลังเลือกตั้งชาวบ้านส่วนใหญ่กลับไม่พอใจผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน โดยชาวบ้านเล่าว่า ผู้ใหญ่บ้านจะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับงานก่อสร้างของตัวเองเสียมากเมื่อเวลาชาวบ้านไปหา หรือปรึกษาปัญหาต่างๆ จึงไม่พบ แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังไม่ปรากฏว่าได้เคย มีใครเข้าไปว่ากล่าวตงๆ คงใช้การนินทากันลับหลังและคิดกันว่าคราวหน้าจะไม่เลือกผู้ใหญ่บ้านคนนี้อีก การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านทำให้ได้ข้อสังเกตว่า ความผูกพันของญาติกันโดยตรงจะมีอิทธิพลต่อผู้ที่เป็นญาติกันมากกว่าญาติโดยการเกี่ยวดอง ส่วนเรื่องการทะเลาะเบาะแว้งกันในหมู่เครือญาติก็ยังคงมีปรากฏให้เห็น ตั้งแต่เรื่องเล็กน้อยไปจนถึงเรื่องใหญ่โตก็มี แต่ไม่ถึงขั้นเลือดตกยางออกโดยก่อนที่เรื่องจะเกินเลยไปมาก จะมีผู้ใหญ่บ้านหรือบรรดาผู้อาวุโสเข้ามาช่วยไกลเกลี่ยเสียก่อนบางครั้งก็ตกลงกันได้ แต่บางทีก็ถึงขั้นไม่มองหน้ากันไปเลยก็มีหลายคู่ซึ่งส่วนใหญ่เท่าที่สอบถามมักจะเป็นเรื่องของการแบ่งมรดกที่ดินปัญหาที่ตกลงกันไม่ได้ระหว่างสามีภรรยาซึ่ง เมื่อตกลงกันไม่ได้ก็จะเลิกหากันไป

ความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก

ในระบบการผลิตแบบใหม่มีผลให้วิถีชีวิตของชาวนา ถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบตลาด อย่างมากโดยการเข้ามาเป็นผู้กำหนดกิจกรรมต่างๆ ในการผลิตทำให้ชาวนาที่แต่เดิมเคยปลูกพืชเพื่อการยังชีพต้องหันมาตอบสนองตามความต้องการของตลาด หรือสังคมภายนอกอย่างมาก ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ชาวนาบ้านดอนทรายเคยมีอยู่หรือเกี่ยวข้องด้วยขยายออกไปกว้างขวางขึ้นจากเดิมที่เคยมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก จะเป็นไปในรูปของการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรที่เหลือเป็นส่วนเกินหลังจากเก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือน ความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกจึงมีความจำกัดเฉพาะกับชุมชนใกล้เคียงหรือในระดับที่ไม่แตกต่างกันมากแต่ปัจจุบันมิได้เป็นเช่นนั้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก

เป็นความสัมพันธ์กันในทางสังคม และเศรษฐกิจไปพร้อมๆ กัน ในทางสังคมจะมีให้เห็นในรูปของการช่วยเหลือในงานพิธีต่างๆ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการแต่งงานระหว่างคนที่อยู่ต่างท้องถิ่นด้วยกันทำให้เกิดความสัมพันธ์เครือญาติระหว่างชุมชนขยายออกไปจากครัวเรือนเดียวไปยังครัวเรือนอื่น หรือชุมชนอื่นต่อไปเช่นเดียวกับอดีตที่ผ่านมาหรืออาจสืบเนื่องมาจากครั้งอดีตก็มีความเป็นเครือญาติกันระหว่างชุมชนมีการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือด้านแรงงาน และการออกไปทำกินในพื้นที่นอกชุมชน โดยขอร้งให้เครือญาติในชุมชนนั้นช่วยดูแลผลผลิตให้ หรือบางครั้งก็มีคนจากภายนอกชุมชนเข้ามาทำกินในชุมชน โดยอาจเป็นการซื้อขาดจากเจ้าของพื้นที่หรือเช่าทำกินก็ได้ดังเช่นกรณีของนายสิน นางอารมย์ สิงห์เรือง สามีภรรยาคุณี มีญาติอยู่ที่บ้านต้นมะขาม(หมู่ 5) ซึ่งได้ซื้อที่จากชาวบ้านในหมู่บ้านคอนทรายไว้จำนวน 20 ไร่เศษ แต่เนื่องจากเป็นที่นาที่มีน้ำท่วมขังตลอดใช้เพาะปลูกพืชอื่นไม่ได้ผลจึงได้ให้นายสิน และนางอารมย์เช่าทำนา โดยคิดค่าเช่าเป็นข้าวเปลือก 6 ถังต่อไร่ เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวนายสินจะไปขอให้ญาติ ที่อยู่หมู่ 5 มาช่วยขนฟ่อนข้าวที่มัดเพื่อรรถที่จะมาเอาข้าว และภายหลังได้เมล็ดข้าวเปลือกจะว่าจ้างรถบรรทุกข้าวของญาติที่มาช่วยเกี่ยวข้าวไปขายยังโรงสีที่บริเวณหนองดินแดง ถ้าหากมีพ่อค้ามารับซื้อข้าวในที่นาโดยตรงจะแบ่งออกขายไปบางส่วน ที่เหลือจะนำไปใส่รถบรรทุกกลับมาเก็บในยุ้งข้าว เพื่อรอการขาย ในเวลาต่อไปนอกจากนี้ลักษณะการผลิตทางการเกษตรบางอย่าง ทำให้ชาวบ้านจำเป็นต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นเพิ่มมากขึ้นจากสมัยก่อน มีทั้งการติดต่อกันเป็นรายส่วนบุคคลและการรวมกลุ่ม ในการรวมกลุ่มนี้เนื่องจากว่า การเข้ามาช่วยเหลือของบรรดาองค์กร หรือหน่วยงานรัฐจากภายนอกมักมีข้อตกลงหรือเงื่อนไขให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันมากกว่าจัดทำโดยเอกเทศ อย่างเช่นกรณีของกลุ่มสมาชิกผู้เลี้ยงวัวนมซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือสหกรณ์โคนมหนองโพจะเข้ามาจัดตั้งเป็นการชั่วคราวที่บริเวณหมู่ 5 เพื่อให้บริการแก่ชาวบ้านในการฉีดวัคซีนหรือให้คำแนะนำตอบปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงวัวนมที่ได้ให้น้ำนมที่มีคุณภาพปริมาณน้ำนมมาก และขายได้ราคาดีชาวบ้านจะได้รับข่าวสารการให้บริการจากผู้ใหญ่บ้านของตนด้วยเหตุนี้ชาวบ้านต่างๆ ที่มีผู้เลี้ยงวัวนม จึงต้องเข้ามาติดต่อสัมพันธ์กันในฐานะสมาชิกของกลุ่ม ส่วนบรรดาชาวบ้านที่สนใจ แม้จะไม่ได้เลี้ยงวัวนมก็อาจเข้าร่วมฟังการบรรยายได้ภายหลังการบรรยาย ถ้าสนใจจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกก็สามารถสมัครได้ ทำให้มีการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ออกไปอีก

จากที่กล่าวมายังมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกในแง่ของการเช่าพื้นที่ทำกิน ตามที่ได้บรรยายไว้แล้วในตอนต้น บางครั้งชาวบ้านในหมู่บ้านมีการนำผลผลิตออกไปเร่ขายตามหมู่บ้านใกล้เคียง เพราะผลผลิตที่ได้มีจำนวนไม่มากพอที่จะไปส่งยังตลาดค้าส่งในตัวอำเภอเมือง

2) ความสัมพันธ์กับตลาด และแหล่งเงินทุน

เมื่อหมู่บ้านมีการผลิตแบบใหม่ซึ่งมีตลาดเป็นตัวควบคุมกลไกราคาสินค้า รวมทั้งผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ ที่ชาวบ้านจะเลือกผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดทำให้ทุนที่ใช้ในการผลิตได้กลายเป็นปัจจัยหลักในการผลิตสินค้าทางการเกษตรของชาวนาในยุคปัจจุบันดังนั้นตลาดและแหล่งทุน จึงเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงในเชิงเศรษฐกิจกับวิถีการผลิตของชาวบ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระบบการผลิตเพื่อการค้า

ในด้านแหล่งทุนจะมีปรากฏในรูปบุคคล ได้แก่ ญาติพี่น้องที่สามารถหยิบยืมได้ด้วย การไม่คิดดอกเบี้ย หรือคิดในราคาที่ถูก โดยอาจต้องมีที่ดินหรือทรัพย์สินมาให้ไว้กับผู้ที่ตนขอยืมเงินไปเพื่อเป็นการค้ำประกัน นอกจากนี้บุคคลยังอาจเป็นในรูปของพ่อค้าหรือเจ้าที่ที่เป็นผู้ออกเงินทุนในการผลิตให้ โดยคิดดอกเบี้ยสูง และผูกขาดในการรับซื้อผลผลิต นายทุนเหล่านี้จะอยู่ในตัวเมือง หรือตลาด จะมีอยู่ไม่กี่รายมักเป็นเจ้าของโรงสี, เจ้าของร้านขายหมู, เจ้าของโรงงาน หรือเจ้าของที่ดินก็ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับชาวบ้านจะเป็นไปในเชิงอุปถัมภ์ กล่าวคือพ่อค้า นายทุนเหล่านี้จะให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่ชาวบ้านในรูปของการกู้ยืม เมื่อยามเดือดร้อนที่เร่งด่วน หรือเจ็บป่วย นอกเหนือไปจากการกู้เพื่อไปทำการผลิตตามปกติแล้วแต่ความสัมพันธ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องเป็นการรู้จักกัน หรือเป็นขาประจำทำการติดต่อด้านขายกันมานาน ตั้งแต่ครั้งรุ่นพ่อแม่ก็ว่าได้ จนเกิดความไว้วางใจกันแล้วเท่านั้น การกู้ยืมแม้จะคิดดอกเบี้ยแพง แต่ชาวบ้านก็ยังนิยมเนื่องจากไม่มีขั้นตอนยุ่งยากในการค้ำประกัน อีกทั้งชาวบ้านบางรายไม่มีที่ดินทรัพย์สินไปขอกู้ยืมจากที่อื่นได้ ชาวบ้านบางรายที่มีความสัมพันธ์อันดีมาตลอดกับนายทุนก็สามารถกู้ได้เลยโดยไม่ต้องมีเอกสารใดๆ ในการค้ำประกันเงินกู้ นายทุนที่กล่าวถึงได้แก่เจ้าที่โรงสีข้าวที่หนองดินแดง, พ่อค้ารับซื้อข้าวที่สระกะเทียม (หมู่ 5), เจ้าที่ที่อยู่แถวองค์การสะพานปลา, เจ้าที่เจ้าของโรงงานชุบโครเมียมที่พระปะแดง เป็นต้น

ดังเช่นในกรณีตัวอย่างของนายใบ อ้อยอารีย์ (สิงห์ลู) ผู้มีอาชีพรับซุบโครเมียม ทุกวันจันทร์ของแต่ละสัปดาห์ นายใบกับลูกชายคนโตจะขับรถกระบะขนาดเล็ก เพื่อไปรับงานจากเจ้าแก้วแถวพระปะแดงมาทำ หากมีงวดไถงานมากไม่มีเงินพอที่จะซื้อสารเคมี นายใบก็จะขอเบิกล่วงหน้าจากเจ้าแก้วก่อน แล้วให้คิดตัดจากค่าแรงในคราวต่อไป โดยมีได้มีสัญญากู้ยืมแต่อย่างใดเพราะความคุ้นเคย ติดต่อกันมานานกว่า 20 ปี ในบางครั้งหากต้องการใช้เงินเร่งด่วนจากการไม่มีเงินพอให้ค่าเทอมลูก ภรรยาป่วยหนัก ก็สามารถหยิบยืมได้ โดยเจ้าแก้วจะไม่คิดดอกเบี้ยแต่อย่างใด

นอกจากนี้ยังมีแหล่งทุนอีกประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย จากการที่มีระบบการผลิตเพื่อการค้า ก็คือ สถาบันการเงินต่างๆ ได้แก่ สหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการเกษตร, ธกส, ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนครปฐม และบริเวณใกล้เคียง เป็นต้น โดยในการกู้ยืมจะเป็นทางการ มีขั้นตอนหลายอย่างในการพิจารณาขอกู้ยืมเงิน แต่มีข้อดีที่ดอกเบี้ยต่ำกู้ได้มาก น้อยตามหลักทรัพย์ที่ยื่นค้ำประกันขอกู้ ส่วนใหญ่มักเป็นโฉนดที่ดิน หรือ นส.3 โดยที่บรรดาแหล่งเงินทุนเหล่านี้จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องวุ่นวายกับกระบวนการผลิตของชาวบ้านเหมือนกับนายทุนที่เป็นบุคคลตามที่ได้กล่าวมานั้น

นอกจากการเข้ามาเกี่ยวข้องของแหล่งทุนในการให้กู้ยืมเงินแล้ว ตลาดถือเป็นกลไกหลักในการควบคุมราคาสินค้า ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกชุมชนที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปกำหนดราคา หรือควบคุมได้เพราะชาวบ้านยังต้องพึ่งพาตลาดในการรับซื้อสินค้าที่ผลิตได้ โดยผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือนายทุน ด้วยเหตุนี้ตลาด และราคาผลผลิตจึงเป็นเงื่อนไขจูงใจในการตัดสินใจทำการผลิตสินค้าเกษตรชนิดใดหรือประกอบอาชีพอะไรของชาวนาในแต่ละปี ชาวนามีความเกี่ยวข้องกับตลาดมิใช่แต่เฉพาะในฐานะของผู้ขายผลผลิตทางการเกษตรหรือรับงานมาทำเท่านั้นแต่ยังมีความสัมพันธ์กับตลาดในฐานะของผู้ซื้อสินค้าอื่นๆ จากตลาดอีกด้วย เนื่องจากในปัจจุบัน ระบบการผลิตไม่เอื้ออำนวยให้ชาวบ้านมีเวลาพอที่จะใช้ในการประดิษฐ์สิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ดังเช่นที่เคยทำได้เองในอดีตหรือแม้แต่อาหารการกินบางอย่าง ชาวบ้านก็ต้องไปหาซื้อจากตลาดมากขึ้นกว่าเดิม และตลาดเองก็เดินเข้าสู่หมู่บ้านในรูปของรถค้าเร่ ร้านค้าหรือตลาดนัดเช่นกัน ชาวบ้านจะไปซื้อของจากตลาดนัดตรงปากทางเข้าหนองดินแดงสัปดาห์ละครั้งในวันศุกร์ซึ่งจะมีของใช้ต่างๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันมากมายให้เลือกซื้อ ด้วยเหตุนี้เอง ตลาดและแหล่งทุนจึงเข้า

มามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ผู้ที่ได้นับตัวเองจากอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียวมามีอาชีพที่หลากหลายเพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

3) ความสัมพันธ์กับรัฐ

จากการสอบถามชาวบ้านทำให้ทราบว่า นับแต่การเข้าร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ตั้งแต่สมัยผู้ใหญ่อ๋อคือในช่วงปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา รัฐ และองค์กรต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม โดยที่ก่อนหน้านี้รัฐจะเป็นเพียงผู้ปกครองคอยดูแลความสงบเรียบร้อยทั่วไปและมีหน้าที่เรียกเก็บเงินภาษีแรงงาน ภาษีที่นา ผ่านทางผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนันที่เป็นตัวแทนของรัฐในพื้นที่ โดยที่ไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวแทรกแซงในวิถีชีวิตด้านอื่นๆ ของชาวบ้านแต่อย่างไรแต่รัฐในปัจจุบันนอกจากจะยังคงลักษณะความสัมพันธ์ดั้งเดิมบางส่วนไว้แล้วยังเข้ามาเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านมากขึ้นโดยจะผ่านกลไกของรัฐในพื้นที่ที่อยู่ในรูปของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ ครู ในโรงเรียน พัฒนาการในส่วนของการพัฒนาชุมชน เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบล ฯลฯ เป็นต้น โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเหล่านี้จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรง ในส่วนของสายงานที่ตนรับผิดชอบ และยังมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องตามโครงการพิเศษต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่จากสหกรณ์โคนมหนองโพในพระบรมราชูปถัมภ์, เจ้าหน้าที่จากศูนย์วัฒนธรรมนครปฐม ฯลฯ จึงเห็นได้ว่ารัฐในปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทแทรกแซงวิถีชีวิตของชาวบ้านมากขึ้นทุกๆ ด้าน ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมตามนโยบายของรัฐผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน กฎหมายข้อบังคับ การเข้ามาอบรมให้หรือพาไปดูงานอบรมในรูปโครงการต่างๆ แล้วให้ชาวบ้านปฏิบัติตามดังที่เคยปรากฏมาแล้ว และที่ยังมีอยู่เช่นโครงการประกวดหมู่บ้านปี 2535, โครงการอาหารกลางวันเด็กเล็ก, โครงการสาธารณสุขมูลฐานด้านต่างๆ รวมทั้งโครงการแนะนำพันธุ์พืช สัตว์เลี้ยงใหม่ๆ ในส่วนของโครงการส่งเสริมอาชีพจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าในสภาพการณ์ปัจจุบัน ชาวบ้านดอนทรายมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกเป็น 2 แนวทาง กล่าวคือ ในแนวนอน ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์กับชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ ที่ชุมชนอยู่ในสถานะผู้ผลิตเช่นกัน มีความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการผลิตมีลักษณะช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันตลอดเวลา ส่วนอีกแนวหนึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งจะเป็นความสัมพันธ์ของ

ชาวบ้านกับรัฐ และแหล่งทุน หรือนายทุนโดยที่ชาวบ้านจะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะด้อยกว่าในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจหรืออำนาจ จึงต้องอยู่ภายใต้อำนาจการปกครอง หรืออำนาจทางเศรษฐกิจ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงอยู่ในระดับที่ไม่เท่าเทียมกัน

ระบบความเชื่อ ศาสนา และประเพณีชุมชน

ในส่วนของหัวข้อนี้ได้เคยมีกล่าวไว้อย่างละเอียดแล้วในบทที่ 2 ดังนั้นในส่วนของบทนี้จึงจะเป็นการบรรยายเพิ่มเติมในบางส่วนเท่านั้นเอง ซึ่งจากการเข้าไปศึกษาอยู่ร่วมกับชาวบ้านนานนับเป็นปี ผู้ศึกษาได้เห็นประเพณีพิธีกรรมหลายอย่างในชุมชน มีทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตด้านการเกิด การแต่งงาน การบวช หรือแม้แต่งงานศพก็ได้มีโอกาสเข้าร่วม แต่ด้วยเหตุผลบางประการจึงไม่สามารถบันทึกภาพมาได้ ผู้ศึกษาเองรู้สึกเสียดายที่พลาดโอกาสอันสำคัญไป ภายในชุมชนแห่งนี้ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวลาวโซ่ง ดังนั้นจึงไม่เป็นการแปลกเมื่อผู้ศึกษาเข้าสู่หมู่บ้าน บริเวณปากทางเข้าจะพบเห็นวัดที่สร้างตามหลักพุทธศาสนา และถัดมาข้างๆ วัดรางสระกะเทียม จะมีศาลที่สร้างด้วยไม้เป็นเสา 4 เสา ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ศาลหมู่บ้าน" เป็นที่สถิตยของผีประจำหมู่บ้านตามความเชื่อที่มีอยู่แต่เดิมของชาวบ้าน และปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ หากแต่มีการสร้างศาลขึ้นใหม่ด้วยวัสดุจำพวกอิฐถือปูน แบบสมัยปัจจุบันโดยทั่วไป ภายในมีรูปปั้นชาย - หญิงตามความเชื่อ และศรัทธาของชาวบ้านที่นำมาไว้เพื่อแก้บน (ดูภาพที่ 20 ในภาคผนวก ค.) เมื่อเข้าหมู่บ้านจะพบเห็น ศาลพระภูมิตั้งอยู่บริเวณหน้าบ้านทั้งคนไทย จีนและลาวโซ่งบางบ้าน ส่วนบนเรือนของชาวลาวโซ่งจะมีแท่นพระพุทธรูปตั้งบูชามุมหนึ่ง และมีห้องเล็กๆ ที่เรียกว่า "กะล่อหอง" เป็นที่จัดไว้ให้แก้บรรดาผีบรรพบุรุษตามความเชื่อในเรื่องของ "ขวัญ" ที่ว่าในตัวคนจะมีขวัญประจำกายอยู่ เมื่อตายไปขวัญจะออกจากร่าง แต่มีได้ไปไหนจะคอยช่วยเหลือลูกหลานในตระกูลต่อไป ด้วยเหตุนี้ตามบ้านผู้เป็นลาวโซ่งจึงมีการจัดทำห้องผีบรรพบุรุษไว้ แต่ไม่ได้มีทุกบ้าน จะมีเฉพาะบ้านของลูกชายผู้รับเลี้ยงผีบรรพบุรุษต่อจากพ่อแม่ของตนเท่านั้นสำหรับบ้านคนจีนที่มีปรากฏในชุมชนเพียงไม่กี่ครัวเรือน จะมีห้องที่จัดไว้กระถางรูปลายมังกร มีรูปบรรพบุรุษตั้งไว้ให้ลูกหลานได้กราบไหว้ และมีพิธีไหว้ตามวันตรุษ - สารทเช่นเดียวกับคนจีนทั่วๆ ไปที่มีให้พบเห็นสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้เราพอจะทราบได้ว่าในหมู่บ้านดอนทราย มีการนับถือพุทธศาสนา มีการนับถือผี และเทพเจ้าตามความเชื่อของพราหมณ์อยู่ด้วย เป็นการนับถือที่มีการผสมผสานกันอยู่ในที่โดยเฉพาะชุมชนแห่งนี้มีคนหลายเชื้อสายอยู่ร่วมกัน มิได้มีเฉพาะแต่ลาวโซ่งอยู่เพียงกลุ่มเดียวดังเช่นอดีตที่ผ่านมาเมื่อแรกก่อตั้งหมู่บ้านขึ้น ดังนั้นในปัจจุบันพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนจึงมีการผสม

ผลงานกันของความเชื่อตามพุทธศาสนา พราหมณ์ และการนับถือผี รวมๆ กันไปตามแต่กรณี ซึ่งผู้ที่อยู่ในชุมชนจะมาร่วมในพิธีกรรม หรือประเพณีของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ พิธีรับขวัญข้าวใหม่, พิธีกินข้าวเหนียวแดง, พิธีไหว้ศาลหมู่บ้าน, ประเพณีสำคัญต่างๆ ในทางพุทธศาสนา ฯลฯ เป็นต้น

พิธีกรรมบางอย่างของชาวลาวโซ่ง อาทิ การเล่นคอน การลงช่วง ที่ได้กล่าวมาแล้วถือเป็นประเพณีที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของชาวลาวโซ่ง ปัจจุบันก็ได้สูญหายไปจากชุมชน คงเหลือเพียงการเล่าขานกันต่อๆ มาของบรรดาผู้สูงอายุที่ได้เคยร่วมเล่นในประเพณีดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เมื่อในชุมชนมีความเชื่อหลายอย่างผสมผสานกันอยู่ ดังนั้นพิธีกรรมหลายอย่างที่จัดขึ้นเป็นพิธีมีกรรมของชุมชน จึงมีการนำความเชื่อหลายๆ อย่างเข้ามารวมกัน จัดเป็นพิธีกรรมแบบผสม ดังเช่นกรณีงานศพลูกชายผู้ใหญ่บ้านที่เสียชีวิตลงจากโรคชนิดใดยังไม่รู้สาเหตุแน่ชัด แต่ชาวบ้านต่างใจพิชานกันไปในทางที่ไม่ดีนักทำให้ผู้ใหญ่บ้านต้องจัดพิธีศพอย่างรวบรัด โดยตัดขั้นตอนหลายอย่างของชาวลาวโซ่งไปมีการนิมนต์พระมาสวดบังสกุลให้แก่ผู้ตาย ขณะเดียวกันก็ให้พระทำน้ำมนต์ประพรมไปรอบๆ บริเวณบ้านของตนเองเพื่อเป็นการบัดรังควาน และต่อมาไม่นานผู้ใหญ่บ้านกับลูกบ้านต่างช่วยกันปลูกสร้างศาลหมู่บ้านขึ้นใหม่แทนศาลเดิมที่ผุพังลงมากแล้วนอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังมีการตั้งศาลพระภูมิบริเวณบ้านลูกชายที่เสียชีวิตไป ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่ได้จัดทำ ผู้ใหญ่บ้านบอกว่าเป็นการช่วยเพิ่มสิริมงคลแก่ครอบครัวของตนเองเพราะขณะนั้นภายในหมู่บ้านผู้ใหญ่เองก็มีเรื่องไม่ดีมาตลอด จึงคิดว่าอาจเป็นเกิดจากการทำผิดต่อสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ต้องถูกลงโทษ ดังที่ปรากฏ

จะเห็นว่าแม้ความเจริญได้ไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างมาก แต่ก็มีอาจทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนความคิดในความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติไปได้ นับวันมีแต่จะเพิ่มมากขึ้นในหลายรูปแบบด้วยซ้ำไป ขณะที่ผู้ศึกษาเข้าไปเก็บข้อมูลได้พบว่ามีชาวบ้านบางคนได้รับเอาลัทธิบางอย่างเข้ามานับถือ และเชื่ออย่างมาก ลัทธิดังกล่าวได้แก่ ลัทธิการนับถือโยเร ลัทธิการเชื่อเรื่องพระศรีอัสสัน เป็นต้น โดยลัทธิเหล่านี้เข้ามาสู่ชุมชนในรูปของการชักชวนให้มีความศรัทธา แล้วมีสิ่งตอบแทน ผู้ที่เข้าร่วม จะได้ในทุกๆ สิ่งที่ต้องการ อย่างมีครวัเรือนหนึ่ง ที่นับถือลัทธิโยเรได้เล่าว่า "ในตอนแรกที่ตนเข้าร่วม มีผู้มาบอกให้ตนขออะไรหนึ่งอย่างก็จะได้เมื่อได้แล้วจะต้องเป็นสาวก และช่วยเผยแพร่ลัทธิต่อไป ซึ่งตนก็ได้ขอแล้วได้สมปรารถนา ครอบครัวของตนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเรื่อยๆ ไม่ยากจนลำบากเช่นแต่ก่อนอีก" จากการสอบถามจึงรู้ว่าที่จริงมิได้เป็นเช่นนั้น ที่ครอบครัวนี้ดีขึ้นเป็นเพราะ

ได้ขายที่นาให้กับโครงการหมู่บ้านจัดสรรที่ลงมาต่างหาก¹ และลัทธินี้ยังหลอกลวงให้ผู้ศรัทธา
 นับถือบริจาคเงินให้คราวละมากๆ ดังนั้นในเวลาต่อมาจึงมีผู้เข้าร่วมนับถือเพียงไม่กี่ครัวเรือน เท่า
 ที่ทราบมีอยู่ 3 - 4 ครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งการที่มีผู้เลิกนับถือไปหลายราย เพราะมีการต่อต้านจาก
 บรรดาผู้ที่ไม่ศรัทธา และผู้ที่ศรัทธาจะถูกรังเกียจจากผู้ที่อยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นการทำผิดต่อผี
 บรรพบุรุษและยังเชื่อว่าผู้ที่นับถือลัทธิอุบาทว์ดังกล่าวจะพบกับสิ่งเลวร้ายต่อไปภายหน้าชาวบ้าน
 หลายคนจึงเกิดความกลัว อีกทั้งเมื่อขอพรที่ปรารถนาก็ไม่จึงเลิกล้มกันไปหลายรายในที่สุด ส่วนผู้
 ที่ยังนับถืออยู่ชาวบ้านบอกว่าเป็นคนที่เข้ามาอยู่ใหม่จากหมู่บ้านอื่น และไม่ค่อยมาสูงส่งกับชาว
 บ้าน มักออกไปติดต่อกับญาติภายนอกหมู่บ้านบ่อยครั้ง

ในส่วนของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะยังคงปรากฏให้เห็นได้ในทุกวันพระจะมี
 บรรดาผู้เฒ่า ผู้แก่งั่งซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์หรือเดินเท้าไปวัด มีบรรดาหลานที่ยังเล็กติดสอย
 ห้อยตามไปด้วย ส่วนคนหนุ่มสาว หรือคนในวัยแรงงานจะไม่ค่อยมีให้พบเห็นนัก ส่วนในพิธีกรรม
 บางอย่างก็มีผู้มาร่วมมากบ้างน้อยบ้างไปตามแต่ช่วงเวลา หรือกรณีไป โดยบรรดาผู้เฒ่าได้บอกให้
 ฟังว่า² "เดี๋ยวนี้ภาระให้จ่ายมาก คนทำงานหนุ่มสาวต้องออกไปทำงานกันแต่เช้า บางคนไปทำงาน
 ในต่างถิ่นไกลๆ เมื่อถึงงานเทศกาลสำคัญๆ เช่น วันสงกรานต์, วันออกพรรษา, พิธีเสนาเรือน ฯลฯ
 จึงจะกลับมาสักครั้งนั้นแหละ" จากคำบอกเล่าที่ได้รับฟังมาจึงพอจะกล่าวได้ว่าพิธีกรรมหลายอย่าง
 ในปัจจุบันที่มีปรากฏบางอย่างสูญหายไปจากชุมชน ส่วนที่ยังมีอยู่ก็มีการดัดแปลงไปโดยเน้นที่
 ความประหยัด รวดเร็ว กล่าวคือมีการตัดขั้นตอน รายละเอียดบางอย่างที่ไม่จำเป็นออกไป คงเหลือ
 เฉพาะส่วนที่สำคัญของพิธีเท่านั้น ซึ่งบางพิธีกรรมก็มีการนำความเชื่อหลายอย่างเข้ามาผสมผสาน
 โดยเชื่อว่าเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ เกิดสิริมงคลแก่ครัวเรือนของตน และบรรดาผู้มาร่วมงานทุก
 คน อย่างไรก็ตามคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าพิธีกรรมต่างๆ มีความสำคัญต่อชุมชนในการช่วยสร้างความ
 สามัคคีในหมู่คณะ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคงความเป็นชุมชนอยู่ได้ตราบนานทุกวันนี้ และ
 ยังเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อมีพิธีกรรม หรือประเพณี
 สำคัญๆ ของหมู่บ้าน ผู้คนที่อยู่ตามบ้านเรือนรวมทั้งผู้ที่ออกไปทำงานนอกชุมชนจะกลับมาร่วมใน

1 จากคำบอกเล่าของผู้ที่ไม่เชื่อถือในลัทธิโยเร และลัทธิพระศรีอัสสัน.

2 จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าชอบ สิงห์ทอง วัย 78 ปี.

งานพิธีดังกล่าวมาแล้ว ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องเหนี่ยวรั้งให้คนในชุมชนมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความเป็นพวกพ้องเดียวกัน แม้จะเป็นการอยู่ร่วมกันของคนหลายเชื้อสายภายในชุมชนแห่งนี้ก็ตาม

ลักษณะการรวมกลุ่ม

หากกล่าวถึงกลุ่มสังคมย่อมนึกถึงกลุ่มสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดก่อนก็คือ ครอบครัวที่มีความผูกพันกันมานาน แม้กาลเวลาจะล่วงเลยมาหลายร้อยปี แต่กาลเวลาที่เปลี่ยนไปนั้น ได้ทำให้ความสัมพันธ์ของครอบครัวแตกต่างกันไปบ้าง ด้วยเพราะมีปัจจัยในด้านเศรษฐกิจเข้ามาเป็นตัวผลักดันถึงอย่างไรก็ตามครอบครัวก็เป็นส่วนสำคัญในการสร้างกลุ่มสังคมอื่นที่มีโครงสร้างทางสังคมที่ใหญ่กว่าครอบครัวขึ้นไปอีก เพื่อเป็นการตอบสนองของความจำเป็น หรือความต้องการทางเศรษฐกิจและเป็นการตอบสนองทางจิตใจ ในสมัยก่อนชุมชนแห่งนี้ก็มีการรวมกลุ่มในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนี้ด้วยแต่ส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มทางด้านสังคมได้แก่ งานบุญพิธีต่างๆ เป็นการเข้าร่วมงานตามความถนัด ความสามารถของแต่ละคนไปในทางเศรษฐกิจก็เช่นกัน มักพบเห็นในการร่วมแรงงานในการผลิต หรือก่อสร้าง เช่น การลงแขกทำนา, การสร้างบ้านเรือน, สร้างถนน, ลอกรางน้ำ ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "เป็นการเอาแรงกัน" ไม่มีการว่าจ้างเป็นค่าแรงเช่นปัจจุบัน ส่วนด้านการปกครองในสมัยแรกๆ ตั้งหมู่บ้านจะเลือกพิจารณาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์และอาวุโสขึ้นมาเป็นผู้นำชุมชน ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุข ไกล่เกลี่ยคู่ความ เป็นที่ปรึกษาพร้อมทั้งเป็นบุคคลที่ลูกบ้านสามารถพึ่งพิงได้ในยามทุกข์ ด้วยเหตุนี้ผู้นำชุมชนในยุคสมัยก่อนจึงเป็นบุคคลที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ศรัทธา ไว้วางใจ และมีความเป็นญาติรวมไปด้วยในตัวเสร็จการสืบต่อตำแหน่งผู้นำจึงมักพิจารณาจากผู้ที่ป็นลูกหลานคนที่ใกล้ชิดกับอดีตผู้นำผ่านมาหลายชั่วอายุคน จนกระทั่งเมื่อมีการปกครองที่ผู้ใหญบ้านจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง แทนการแต่งตั้งทัศนคติของชาวบ้านจึงเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งเป็นช่วงที่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ได้เข้ามาสู่ชุมชน ความคิดเห็นที่แตกต่าง มีความบิบบคั่นในเรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพ ความเป็นอยู่ที่ยากลำบากประกอบกับหน่วยงานของรัฐได้เข้ามามีบทบาทในการปลุกเร้า กระตุ้นให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาต่างๆ แต่เนื่องจากชาวบ้านยังรับไม่ได้ จึงได้มีการชักกลุ่มเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดความร่วมมือของชาวบ้านอย่างจริงจัง ดังนั้นในเวลาต่อมาหลังปี 2504 จึงเกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นมากมายตามแผนนโยบายของรัฐที่ลงมายังชุมชนโดยผ่านทางหน่วยงานของพัฒนากรชุมชน อนามัยชุมชน ฯลฯ กลุ่มต่างๆ ดังกล่าวสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

เมื่อหมู่บ้านมีระบบการผลิตเพื่อการค้า และอำนาจของรัฐได้เข้ามาบีบบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมโดยพยายามที่จะเข้าถึงประชาชนในหมู่บ้าน จึงมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นแรกๆ ก็มีกลุ่มเกษตรกรผู้มีอาชีพทำนา โดยมีเกษตรกรตำบลเข้ามาแนะนำพันธุ์ข้าวชนิดใหม่ผ่านการทดลองแล้วว่าเหมาะสมกับพื้นที่ทำนาบริเวณแห่งนี้ นำพันธุ์ไม้ผล ไม้ดอก พืชไร่เข้ามาแนะนำและต่อมาก็แนะนำชาวบ้านให้เลี้ยงสัตว์เพื่อการขายจำพวกวัวเนื้อ, สุกร, ไก่พื้นบ้าน สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มโดยที่ผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกจะรับผลประโยชน์ในหลายๆ ด้าน เช่น ได้รับการให้วัคซีนแก่สัตว์เลี้ยงสามารถนำพันธุ์พืช หรือสัตว์ไปทำการเพาะเลี้ยงได้ก่อนโดยไม่เสียเงิน อีกทั้งยังมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำตลอดเวลา มีการจัดอบรมอาสาสมัครที่สนใจ เพื่อเข้าไปทำหน้าที่เผยแพร่วิธีการต่างๆ แก่ชาวบ้านผู้สนใจ หรือชักชวนให้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งพยายามเน้นถึงประโยชน์ต่างๆ ที่จะได้รับเป็นการส่งเสริมการมีรายได้เพิ่มแก่ครอบครัว ในเวลาต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งสหกรณ์โคนมหนองโพขึ้น ก็ได้มีชาวบ้านที่สนใจไปทำการติดต่อนำวัวนมเข้ามาเลี้ยงและสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพโดยทุกสัปดาห์มีเจ้าหน้าที่เข้ามาคอยให้คำแนะนำบริการให้วัคซีนสัตว์เลี้ยงต่างๆ และผู้เลี้ยงวัวนมสามารถรีดนมวัวขายได้ทุกวัน เพราะมีรถมารับถึงบ้านทำให้ชาวบ้านเกิดความสนใจหันมามีอาชีพเลี้ยงวัวนมเป็นรายได้เสริมกันมากเกิดการจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงวัวนมขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ แต่ในไม่ช้ากลุ่มก็เริ่มแตกแยกกันเพราะว่าทุกคนไม่สามารถรวมกันเลี้ยงวัวนมได้ อีกทั้งเกิดการแย่งอาหารจำพวกหญ้า, ข้าวโพดอ่อนให้วัวกิน บางครั้งผู้เลี้ยงต้องขับรถบรรทุกไปเที่ยวตระเวนหาซื้ออาหารให้วัวถึง จ.ราชบุรีซึ่งมีระยะทางหลายร้อยกิโลเมตรทำให้ไม่สะดวกหลายๆ อย่างชาวบ้านหลายรายบอกว่า "การเลี้ยงวัวนม เป็นการได้เงินกินไปวันหนึ่งๆ และมีงานให้ทำตลอดแรงงานที่มีในครัวเรือนจะถูกนำออกมาใช้ทั้งหมด อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงวัวนมก็สูง จึงสู้การไปรับจ้างข้างนอกไม่ได้" ทำให้ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยบอกขายวัวนม และเลิกเลี้ยงไปก็มีมาก นอกจากนี้ก็ยังพบว่ามีกลุ่มก่อสร้างเป็นงานรับงานก่อสร้างต่างๆ เข้ามาทำ โดยมีผู้นำทีมคือ นายจรัส สิงห์ทอง ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน เมื่อได้เงินค่าจ้างจะนำแบ่งปันกัน และบางครั้งผู้ใหญ่บ้านรับงานมาแล้วนำมาจ่ายเป็นแรงแก่ลูกทีมเป็นรายวันซึ่งจะให้วันละ 150 - 200 บาทต่อคน ส่วนกำไรที่ได้ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้รับไว้เอง ต่อก็ไม่มาก เพราะบางครั้งการรับงานมาก็ขาดทุน ซึ่งตัวผู้ใหญ่เองจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเท่าที่ผ่านมาพบอยู่ไม่กี่งานที่จำนวนเงินไม่มากนักในหมู่บ้านกลุ่มที่จัดตั้งทางด้านเศรษฐกิจมีปรากฏไม่ชัดเจน โดย

มากเป็นการรวมเฉพาะกลุ่มมากกว่า เพราะเมื่อจัดตั้งไม่นานก็ล้มเลิกไปอย่างเช่น กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร กลุ่มกองทุนยา กลุ่มกองทุนอาหารสัตว์ ฯลฯ โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในการมีเงินทุน มาหมุนเวียนในกิจกรรมการเกษตร แต่ปรากฏว่าชาวบ้านไม่สามารถบริหารกลุ่มได้ มีการหายไป ของเงินทุน โดยที่ต่างโทษกันไปต่างๆ นานา ว่าคนโน้นโกงคนนี่กินจนเกิดทะเลาะวิวาทเป็นเรื่องเป็น ราว ในที่สุดต้องยกเลิกกันไปเพราะผลที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความแตกแยก ชาวบ้านไม่มีผู้รับผิดชอบ ในการบริหาร เนื่องจากต้องใช้เวลาไปในเรื่องการทำมาหากินของตนเอง การรวมกลุ่มทาง เศรษฐกิจจึงมีปรากฏในลักษณะของการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันอย่างเช่น การเล่น แชร้ การขายหอย การเลี้ยงไก่ชนเพื่อการแข่งขัน เป็นการรวมกลุ่มที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจเป็นหลักมากกว่า

อย่างไรก็ตามปัจจุบันการรวมตัวกันในการช่วยแรงงานในโอกาสต่างๆ ก็ยังมีปรากฏแม้ แต่การขอแรงกันก็ยังมีปรากฏให้เห็น โดยมากเป็นกลุ่มเครือญาติที่มีบ้านเรือนในบริเวณเดียวกัน และมีอาชีพคล้ายกัน เช่น ทำนา เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ฯลฯ เป็นการขอแรงกรณีรีบด่วน เพราะไม่สามารถว่าจ้างแรงงานได้ เนื่องจากออกไปรับจ้างนอกชุมชนกันหมดแต่เป็นการขอแรงที่ ยังคงแฝงไว้ด้วยผลประโยชน์เกี่ยวเนื่องกันมาก่อน อย่างเช่นกรณีของนางอารมณฺ์ สิงห์เรือง ได้ขอ ให้บรรดาเพื่อนบ้านมาช่วยเกี่ยวข้าวในนาให้ก่อนเพราะถ้ารอล่าช้าไปข้าวจะร่วงเสียหายซึ่งก็มีผู้มา ช่วยหลายคน ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่นางอารมณฺ์ เคยไปช่วยงานบุญไว้มาก และเคยไปช่วย ทำงานในที่นาไว้ก่อนแล้วช่วงปีก่อนๆ ที่ผ่านมา ดังนั้นเมื่อนางไปขอร้องผู้ที่เคยได้รับการช่วยเหลือ จากนางไว้ จึงได้มาช่วยเหลือเป็นการตอบแทนที่นางไม่คิดค่าจ้าง เมื่อครั้งที่ไปทำงานให้นั่นเอง แต่ กรณีเช่นนี้จะพบเห็นไม่บ่อยนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการว่าจ้างกันเป็นรายวัน หรือเหมาจ่ายงานใน ไร่ นาแล้วเสร็จ

การรวมกลุ่มทางสังคม

ชาวบ้านดอนทรายในสมัยก่อน ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดงานประเพณีในเทศกาล ต่างๆ หรือแม้แต่พิธีกรรมเฉพาะของชาวลาวไซ่ง่กันนิยมจัดขึ้นที่บริเวณวัด ยามมีการจัดประชุมแจ้ง เรื่องราวต่างๆ หรือปรึกษาหารือกัน ก็จะใช้วัดเป็นที่ประชุม มีเจ้าอาวาสวัดเข้าร่วมในฐานะ ประธาน บรรดาเด็กเล็กจะมาเรียนกับพระโดยมีศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ให้การอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ความรู้ทั่วไปตามแขนงวิชาการต่างๆ พระเองก็มีส่วนให้การ

อบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมให้กับชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ในช่วงแรกที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาในชุมชนก็ได้อาศัยวัดเป็นศูนย์กลางติดต่อกับชาวบ้าน แต่ในปัจจุบันวัดได้ลดบทบาทลงไปเหลือเพียงทำหน้าที่อื่นเกี่ยวข้องกับศาสนาและงานประเพณี ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวบ้านน้อยลงไปเพราะมีวุ่นวายอยู่กับเรื่องการทำมาหากินเสียมาก หมู่สาวเองก็ไม่ได้ให้ความสนใจเนื่องจากไปให้ความสนใจกับแหล่งบันเทิงอย่างอื่นกันมาก จะมีก็แต่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไปวัดเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนา หรือปิดกวาดทำความสะอาดศาลาวัดเพื่อช่วยลดภาระแก่พระสงฆ์ และลูกวัด ในการต้องดูแลทำความสะอาดบริเวณโดยรอบของวัดไปบ้างในบางส่วน การที่ต้องกล่าวถึงวัดและบทบาทของวัด เนื่องจากในสมัยก่อนวัดเป็นสถานที่รวมกลุ่มทางสังคมสูง เป็นสถานที่ทุกคนให้ความเคารพศรัทธา มีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวบ้านมาก การกระทำใดๆ หรือการจัดตั้งกลุ่มก็มักเกี่ยวข้องกับวัดเช่น กลุ่มทำอาหารให้วัด กลุ่มคณะกรรมการวัด กลุ่มผู้ถือศีล ฯลฯ เป็นต้น เจ้าอาวาสวัดในสมัยก่อนเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพศรัทธามาก ซึ่งมีอำนาจต่อจิตใจชาวบ้านเท่าๆ กับผู้นำชุมชนหรืออาจมากกว่าด้วยซ้ำไป เพราะผู้ใหญ่บ้านเองก็ยังคงต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนต่างๆ ของสมภารวัดด้วยดี แต่ในปัจจุบันวัดมิได้ทำหน้าที่เช่นอดีต ดังนั้นการจัดตั้งกลุ่มจึงมาใช้สถานที่บริเวณศาลากลางบ้านที่ชาวบ้านช่วยกันปลูกสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ จากวัสดุที่มีในท้องถิ่น แต่เดิมนั้นศาลากลางบ้านเป็นสถานที่ตั้งของกองทุนยา ต่อมาได้ใช้เป็นร้านค้าของเล็กๆ น้อยๆ โดยชาวบ้านผู้ดูแลเรื่องกองทุนยาซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านอย่างมาก ในที่สุดต้องย้ายร้านค้าออกไปตั้งอยู่ใกล้ๆ กับศาลากลางบ้าน ปัจจุบันศาลากลางบ้านจึงถูกปล่อยร้างไว้ และใช้เป็นสถานที่จัดประชุมบรรดาลูกบ้าน เพื่อชี้แจงเรื่องราวข่าวสารต่างๆ จากหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเท่านั้น

ปัจจุบันกลุ่มทางสังคมของบ้านดอนทรายมีการจัดตั้งขึ้นหลายกลุ่ม ในจำนวนนี้ได้มีการยกเลิกไปแล้วก็มีมากดังนั้นก็ปรากฏขณะที่ทำการศึกษามีทั้งสิ้น 8 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ อสม., ผสส., คณะกรรมการหมู่บ้าน, คณะกรรมการวัด, คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน, คณะกรรมการการศึกษา, กลุ่มเยาวชน, กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มที่ทางการจัดตั้งขึ้น และเริ่มเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 มีมากที่สุดในช่วงปี พ.ศ. 2518 - 2523 เป็นระยะที่บ้านดอนทรายเข้าร่วมในการประกวดหมู่บ้านพัฒนา จากกลุ่มสังคมต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นมา พบว่ากรรมการ หรือสมาชิกคนเดียวกันทำหน้าที่หลายๆ กลุ่ม และผู้ที่เข้าทำงานจริงจังมีไม่กี่คน นอกนั้นตั้งขึ้นไว้ลอยๆ ตามที่เจ้าหน้าที่ระบุมา นอกจากนี้หลายกลุ่มตั้งขึ้นมาแต่มิได้ทำโครงการอะไร จะมีความกระตือรือร้นก็เพียงระยะเริ่มโครงการ แต่พอนานๆ ไปก็กลายเป็นเรื่องความเคยชิน มีผู้ให้ความสนใจเพียงไม่กี่ราย ดังเช่นกรณีคณะกรรมการการศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยพัฒนากรตำบล เพื่อส่งเสริมบรรดาชาว

บ้านผู้ไม่รู้หนังสือ มีการทำที่อ่านหนังสือ ทำตารางสอน อบรมบุตรหลานให้ไปสอนพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ให้อ่านออกเขียนได้ ต่อมาไม่นานทุกคนเริ่มเบื่อหน่าย ที่อ่านหนังสือก็ปล่อยให้ฝุ่นเปรอะเลอะเทอะไม่มีผู้ดูแลตำรับตำราก็หายไป เพราะผู้ที่มาก่อนไม่นำมาคืน จนในที่สุดกลุ่มที่ตั้งขึ้นจึงเป็นการจัดทำตามโครงการ แต่มิได้ดำเนินการต่อภายหลังจากเจ้าหน้าที่ออกไป

กลุ่มทางสังคมยังพบว่ามีการจัดตั้งหรือรวมตัวกันของชาวบ้านได้แก่ กลุ่มจัดอาหารถวายพระ กลุ่มผู้ดูแลวัด กลุ่มผู้นำพิธีกรรม กลุ่มเหล่านี้ตามที่สอบถามได้มีการรวมตัวมานานหลายสิบปี จนไม่อาจจะระบุปี พ.ศ. ที่จัดตั้งได้ โดยมากสมาชิกของกลุ่มเป็นผู้สูงอายุ มีเชื้อสายนามสกุลเก่าแก่ หรือพวกลาวโซ่ง และจะมีการปรึกษาหารือกันบ่อยครั้งในยามว่างจากภาระกิจถือเป็นการรวมกลุ่มที่เกิดจากความสมัครใจของสมาชิกอย่างแท้จริงเพราะเท่าที่ผ่านมาไม่ปรากฏข้อทะเลาะเบาะแว้งเช่นกลุ่มสังคมที่จัดตั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาช่วยดำเนินการ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั้ง 2 ประเภทจะเห็นว่ากลุ่มที่จัดตั้งขึ้นนั้น เป็นการรวมเฉพาะกลุ่มไม่ได้เป็นการถาวรยั่งยืน โดยกลุ่มที่เกิดขึ้นมานั้นเพื่อสนองตอบในการแก้ไขปัญหาบางประการของชุมชน เมื่อปัญหาหมดไป หรือสมาชิกเริ่มให้ความสนใจลดน้อยลงไป กลุ่มก็จะล้มเลิกไปเองโดยปริยาย อีกประการ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการของแต่ละกลุ่มมักจะเสนอชื่อคนเดิม เพราะการพิจารณาเลือกคณะกรรมการนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่บ้านจึงมักเลือกบุคคลที่ใกล้ชิดพอพูดคุยกันรู้เรื่อง หรือเป็นญาติกัน แต่เมื่อเวลาทำงานจริงๆ เข้า กลับมีผู้ร่วมทำงานไม่กี่คน ผลที่ได้จึงไม่เป็นที่ยินดีของชาวบ้าน หรือมีการต่อต้านลึกๆ จากผู้ที่ไม่เห็นด้วย นอกจากนี้ระบบการผลิตเพื่อการค้า ทำให้ทุกคนต่างมีภาระในการหาเลี้ยงชีพเพิ่มขึ้นจากเดิม ดังนั้นจึงไม่สามารถรับผิดชอบต่อภาระที่ได้รับมอบหมาย บางคนเมื่อถูกเสนอชื่อให้เป็นกรรมการกลุ่มจะรีบปฏิเสธทันที ด้วยเหตุนี้สมาชิกกลุ่มจึงต้องเป็นผู้ที่ใกล้ชิดผู้ใหญ่บ้าน มีความรับผิดชอบ ไม่มีภาระมาก มีความสนใจที่จะเข้าร่วมงานของชุมชนซึ่งก็มีไม่กี่ราย ทำให้ผู้ที่สนใจทำงานได้มีโอกาสเข้าไปมีบทบาทหน้าที่ในทุกโครงการ ที่เข้ามามากกว่าชาวบ้านผู้ที่หาเช้ากินค่ำทั่วไปซึ่งเท่าที่ผ่านมากลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปมีส่วนผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อขอความร่วมมือจากชาวบ้าน ถ้ามีงบประมาณจะบอกให้ชาวบ้านรู้จากนั้นก็มอบหมายให้ไปดำเนินการกันเอง เมื่อถึงเวลาที่กำหนดก็กลับมาดูเพื่อประเมินอีกครั้ง เวลาไปประชุมชาวบ้านจึงสนใจว่า มีงบประมาณอะไรหรือไม่ ถ้ามีจะกระตือรือร้นกันมาก แต่ถ้าโครงการใดไม่มีงบประมาณให้ชาวบ้านจะบ่นไปต่างๆ นานา และไม่พอใจ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านเคยชินกับการที่รัฐเมื่อเข้ามาชุมชนจะนำประโยชน์ หรือเอาอะไรมาให้กับตนเองหรือชุมชน ชาวบ้านก็เลยหวังประโยชน์จากรัฐเสมอ

มา ดังนั้นเมื่อมีผู้เข้าไปสอบถาม หรือเก็บข้อมูลอะไร มักได้ยินคำถามจากชาวบ้านเสมอว่า "จะเอาไปทำอะไร แล้วจะช่วยพัฒนาหมู่บ้านอย่างไร หรือทำให้ชาวบ้านมีความอยู่ดีกินดีสุขสบายกว่านี้ได้เมื่อไหร่ อย่งไร จะมึงบประมาณมาให้เท่าไร" และถ้าคำตอบที่ได้ไม่เป็นไปตามความต้องการ หรือไม่มีผลประโยชน์มาให้กับพวกเขา ชาวบ้านก็จะไม่สนใจให้ความร่วมมือใดๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เจ้าหน้าที่หลายฝ่ายที่เข้าไปทำโครงการใด จึงต้องมีสิ่งเข้าไปโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านสนใจ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นสิ่งตอบแทนที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือ เช่น แจกของให้ผู้มาเข้าประชุมหรือมีเงินให้แก่ผู้เดินทางมาประชุมในรูปของเงินช่วยค่าเดินทาง ค่าอาหารกลางวัน เป็นต้น กรณีเช่นนี้ผู้ศึกษาเองก็เคยได้ประสบมาด้วยตัวเอง แต่มีได้ถือว่าเป็นความผิดของชาวบ้าน หากเกิดจากการกระทำที่ผิดพลาดตั้งแต่แรกของบรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปเสนอสิ่งที่เป็นการปลุกฝังค่านิยมผิดๆ ให้กับชาวบ้านแห่งนี้

การมีส่วนร่วมในทางการเมือง

บทบาทของผู้นำชุมชน และความสัมพันธ์กับรัฐ

เมื่อพิจารณาถึงด้านการปกครองของรัฐที่ขยายอำนาจเข้าสู่ท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ประการหนึ่งที่เราเห็นได้ก็คือ การมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนในการใช้อำนาจของรัฐเข้ามาบริหารงานด้านต่างๆ ให้ลุล่วงตามนโยบายของรัฐที่ลงมายังท้องถิ่น สำหรับบ้านดอนทรายเมื่อครั้งเริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่ามีผู้ใหญ่บ้านปกครองรวมทั้งสิ้น 9 คน ตามที่ได้เสนอชื่อให้ทราบแล้วในบทที่ 3 ในจำนวนนี้มีหลายรายที่ได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ปัจจุบันที่มีชีวิตอยู่ก็คืออดีตผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายชอบ สิงห์ทอง และนายเรียง สิงห์ล่อ ซึ่งต่างก็มีวัยเกิน 60 ปีแล้ว หากแต่ยังคงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญหลายอย่างต่อชุมชน เช่น เป็นผู้นำพิธีกรรม, คณะกรรมการวัด ฯลฯ ที่ชาวบ้านจำนวนมากยังคงให้ความเคารพนับถือเช่นเดียวกับผู้อาวุโสคนหนึ่งๆ ของชุมชน

ในสมัยก่อนผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถหลายด้าน หรือเป็นผู้ที่ชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพนับถือ ได้เลือกขึ้นมาเป็นผู้นำของชุมชน ต่อมาในสมัยของผู้ใหญ่ชอบ สิงห์ทอง เป็นช่วงที่มีการย้ายการปกครองมาขึ้นกับจังหวัดนครปฐม ทางอำเภอได้ให้ปลัดอำเภอฝ่ายปกครองเข้ามาหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้านในการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเป็นผู้นำชุมชน และตัวแทนของชาวบ้าน ในช่วงนั้นเป็นช่วงพ.ศ. 2506 ซึ่งถือว่ามีผู้ใหญ่บ้านที่มาจากกาแต่งตั้งเป็น

ครั้งแรก นับแต่มีการจัดตั้งหมู่บ้านชาวลาวโขงขึ้นมาจากคำบอกเล่าของอดีตผู้ใหญ่บ้าน 3 ได้เล่าว่า "ในตอนนั้นยังไม่มีเงินเดือนให้ แต่ได้ลดหย่อนไม่ต้องเสียค่าที่นา และเงินรัฐชูปการที่ต้องส่งให้หลวง ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขลูกบ้านร่วมกับกำนันรวมทั้งคอยจัดส่งเงินภาษีให้รัฐ" แต่ด้วยมีภาระหน้าที่ต้องทำมาหาเลี้ยงคนในครอบครัว และด้วยมีงานในไร่นามากอยู่ในตำแหน่งได้ 2 ปีจึงขอลาออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านเสีย เมื่อถึงสมัยของผู้ใหญ่เรียง สิงห์ล่อ ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านได้มีการขยายถนนให้กว้างยาวเพิ่มขึ้น ชักชวนลูกบ้านพัฒนาชุมชน โดยได้ของบประมาณจากทางอำเภอ มาจัดทำโครงการต่างๆ บ่อยครั้งบรรดาชาวบ้านต่างสนใจให้ความร่วมมือ จนถึงปีพ.ศ. 2521 เป็นระยะที่นายเรียง สิงห์ล่อเป็นผู้ใหญ่บ้านได้รวบรวมชาวบ้านทำหนังสือเสนอไปทางอำเภอ เพื่อร่วมโครงการประกวดหมู่บ้าน ผลจากการเข้าประกวดหมู่บ้าน ได้มีบรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐหลายฝ่ายเข้ามาส่งเสริมโครงการมากมาย เกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาก มีไฟฟ้า ประปา ระบบชลประทานที่ดีขึ้น ทั้งมีการปรับปรุงรอบๆ บริเวณบ้าน มีการทาสีรั้วบ้าน ทำป้ายคำขวัญ ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมในการจัดประกวดหมู่บ้านพัฒนาจนถึงปี พ.ศ. 2523 หมู่บ้านได้ชนะเลิศในการประกวดได้เงินรางวัล 500,000 บาท ได้นำมาจัดทำโครงการอันเนื่องประโยชน์ต่อชุมชนหลายๆ อย่างเช่น ทำถนน, บูรณะวัด, สร้างโรงเรียน ฯลฯ ส่วนที่เหลือได้เก็บไว้เป็นกองทุนกลางในการจัดทำโครงการอื่นต่อไป ผลการจัดประกวดชาวบ้านหลายคนไม่พอใจผู้ใหญ่บ้านมาก มีการขัดแย้งกัน แต่ไม่รุนแรง มีการแบ่งเป็น 2 กลุ่มที่มีความคิดเห็นไม่เหมือนกัน มีชาวบ้านบางรายบอกว่า "ผู้ใหญ่บ้านกับพวกโกงเงินที่ได้มาไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว เพราะไม่เห็นเงินที่เหลือเลย" ส่วนผู้ใหญ่บ้านเองก็ได้ชี้แจงว่าตนได้นำไปฝากธนาคาร เมื่อต้องใช้ทำอะไรเพื่อส่วนรวมของชุมชนจึงค่อยไปเบิกมา ไม่ได้เก็บไว้ใช้เองตามที่ชาวบ้านกล่าวหา ครั้นถึงสมัยผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายจำรัส สิงห์ทอง ซึ่งเป็นลูกชายของอดีตผู้ใหญ่บ้าน นายขอบ สิงห์ทอง โครงการหลายๆ อย่างไม่มีปรากฏเด่นชัด เพราะผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีเวลาให้กับการทำงานส่วนรวม เนื่องจากมีภาระในการทำมาหากินของตัวเอง ซึ่งมีทั้งที่นา ไร่ร้านค้าของชำ และหัวหน้ากลุ่มก่อสร้างด้วยเหตุนี้ได้เป็นการสร้างความไม่พอใจแก่ชาวบ้านเพราะเมื่อไปหาที่บ้านผู้ใหญ่บ้านมักไม่พบ ชาวบ้านรายหนึ่งเล่าว่า "ที่ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันได้ก็เพราะมีเครือข่ายดีมาก และชาวบ้านหลายคนยังคงมีความศรัทธาต่อผู้เป็นพ่อ

³ สัมภาษณ์ นายขอบ สิงห์ทอง อดีตผู้ใหญ่บ้านวัย 78 ปี.

ของผู้ใหญ่บ้านคือ นายชอบ สิงห์ทอง อีกทั้งเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นคนมีความรู้พอตัว เคยร่วมทำงานชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เป็นผลให้เกิดความคุ้นเคยกับชาวบ้าน ดังนั้นชาวบ้านจึงได้เห็นพร้อมกันเลือกขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่เมื่อภายหลังที่เป็นผู้ใหญ่บ้านแล้วก็เปลี่ยนไป ไม่ได้เป็นไปตามที่ชาวบ้านต้องการหรือคาดหวังไว้เลย

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านยังมีปรากฏเป็นรูปธรรมอีกอย่าง คือการมีสภาตำบล มีที่ทำการตั้งอยู่ที่บ้านต้นมะขาม(หมู่ที่ 5) บรรดาสมาชิกจะมาจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิอีก 2 - 3 ราย จะอย่างไรก็ตามพบว่าในระยะหลังชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนน้อยลงมาก เพราะด้วยเหตุผลที่ว่าชาวบ้านต้องใช้เวลาในการประกอบอาชีพมาก เวลาที่เหลือให้มีส่วนร่วมจึงมีน้อย และทางการเองเมื่อมีนโยบาย หรือโครงการประเภทใดมาเช่นทำถนน สร้างสะพาน ขุดบ่อน้ำ ฯลฯ สภาตำบลก็ต้องเห็นคล้อยตามด้วยและปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว และแม้แต่ในสภาตำบลเองก็ไม่ได้มีการร่วมกันตัดสินใจด้วยกันจะมีก็แต่กำนันกับผู้ใหญ่บ้านบางคนเท่านั้นที่รู้เรื่อง กรรมการสภาตำบลบางคนที่เป็นตัวแทนชาวบ้านก็ไม่รู้เรื่องในรายละเอียดและโครงการพัฒนาในระยะหลังนี้จะเป็น การใช้แรงงานเครื่องจักรกล เช่น รถบรรทุก, รถแทรกเตอร์ ฯลฯ มาทำงานให้กับโครงการแทนการใช้แรงงานคนเช่นแต่ก่อน ดังนั้นเมื่อมีการเลือกตั้ง สส. ครั้งใด ชาวบ้านจะได้รับการบอกจากผู้ใหญ่บ้าน กำนันให้เลือกผู้สมัครคนไหนอย่างเช่น ในการเลือกตั้ง สส. ครั้งที่ผ่านมา ชาวบ้านทุกครัวเรือนที่มีสิทธิ์เลือกตั้งจะได้รับแจกเงิน ของกินของใช้จากบรรดาหัวคะแนน พร้อมกับบัตรจดชื่อไว้ เมื่อมีการเลือกตั้งจะต้องไปลงให้ ชาวบ้านจำนวนมากได้รับของไว้ และไปเลือกตามที่บรรดาหัวคะแนนบอกไว้โดยชาวบ้าน 4 มักบอกว่า "ไม่รู้จะเลือกใครดี เพราะไม่รู้จักใครเลย เข้าไปเป็น สส. ก็เหมือนๆ กันไปหมด การที่จะหวังให้มาช่วยชาวบ้านอย่างเราให้สุขสบายนั้นคงเป็นไปได้ยากแต่ที่เห็นๆ ตอนนี่คือ เขาให้เงินเราๆ ก็รับ และไปเลือกให้เขาก็แล้วกัน" และชาวบ้านอีกหลายคนเมื่อถามถึง สส. ปัจจุบันว่ารู้จักใครบ้าง ก็ได้แต่ส่ายหน้า หัวเราะร่วนได้แต่กล่าวว่า "อย่าพูดถึงเลย ทุกวันนี้ทำมาหากินให้มีกินมีใช้ไปวันๆ ก็ดีถมไปจะเอาเวลาไหนมาดูการบ้านการเมือง หนังสือพิมพ์ก็อ่านไม่ออก ได้แต่ฟังเขาพูด แต่ไม่ค่อยรู้เรื่อง"

4 จากการสัมภาษณ์ นางงาม กรรแสง ชาวบ้านผู้หนึ่งวัย 62 ปี.

แต่เมื่อได้พูดคุยกับบรรดาหนุ่มสาว พอมีความรู้บ้างก็จะได้รับการบอกกล่าวในทำนองว่า "ก็เลือกไปตามที่รับรู้ผ่านทางสื่อมวลชนมาเห็นว่าใครดีก็เลือก เพราะเลือกไปก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น พอเข้าไปเป็น สส. ในสภาก็ได้แต่ทะเลาะกันไม่เห็นมีการคิดแก้ปัญหาบ้านเมืองเสียที" อย่างไรก็ตามเมื่อคราวเลือกตั้งที่ผ่านมาจากจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมดปรากฏว่ามีชาวบ้านไปลงคะแนนเสียงไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง⁵

ปัจจุบันภาพที่ปรากฏทั่วไปชาวบ้านมีส่วนร่วมทางการเมืองในบริบทของบทบาทผู้นำชุมชนและความสัมพันธ์กับรัฐนั้น ชาวบ้านจะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือเข้าร่วมกิจกรรมน้อยมาก อาจจะเป็นเพราะชาวบ้านต้องใช้เวลาในการทำมาหากินมากขึ้นกว่าสมัยก่อน อีกทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้นำท้องถิ่นไม่เปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย และลึกลงไปแล้วนั้น ชาวบ้านไม่มีความเชื่อถือในหน่วยงาน หรือเจ้าหน้าที่รัฐ และผู้นำท้องถิ่นของตน โดยมองว่าผู้นำท้องถิ่นกลายเป็นผู้ที่ทำเพื่อประโยชน์ตัวเองกับกลุ่มพรรคพวกของตนเป็นเครื่องมือของรัฐ และนักการเมืองในการเข้ามาชักชวนให้เชื่อ เพื่อผลประโยชน์บางอย่าง แล้วหลอกลวงคนในชุมชนด้วยการให้สิ่งตอบแทนเพียงเล็กน้อย มากกว่าจะเป็นที่พึงของชาวบ้าน ส่วนตัวผู้นำเองก็มองว่าการกระทำของตนนั้นชอบด้วยเหตุผล เพราะว่าถึงตนจะเป็นตัวแทนชาวบ้านในฐานะผู้นำชุมชนแต่ก็ต้องมีภาระกิจในการหาเลี้ยง สมาชิกในครอบครัวเช่นเดียวกับหัวหน้าครอบครัวอื่นทั่วไป การที่ช่วย สส. บางคนหาเสียง ทำตัวสนิทสนมกับคณะกรรมการตำบลบางคน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทางอำเภอก็เพื่อต้องการทำให้มีเงิน หรืองบประมาณเข้าหมู่บ้านช่วยทำให้การขอโครงการ (พัฒนาหมู่บ้าน) ต่างๆ เป็นไปได้รวดเร็วสะดวกขึ้น ทั้งที่การทำเช่นนั้นทำให้ตนเองต้องเสียเวลาเสียเงินทองในการเลี้ยงคนเหล่านั้น และขาดรายได้ไปมากแต่ประโยชน์ที่ได้เป็นของส่วนรวม หากแต่ชาวบ้านไม่เข้าใจว่าตนเองเสียสละเพื่อส่วนรวม กลับมองว่าตนเองใช้เวลาไปกับภาระกิจส่วนตัวหาว่าคอร์รัปชั่นบ้าง ทำให้ตนเองเกิดความท้อแท้ใจเหมือนกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพราะชาวบ้านกับผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนมีการมองกันคนละมุม จะบอกว่าใครผิดใครถูกคงจะเป็นไปไม่ได้ เพียงแต่ความบาดหมางที่เกิดขึ้นในใจของแต่ละฝ่ายได้แสดงออกโดยการนิินทาว่าร้ายหรือไม่เข้าร่วมในกิจกรรม ทั้งนี้เพราะความผูกพันของการเป็นเครือญาติ เป็นกลไกที่ให้ทุกคนในชุมชน ยังคงมีความรู้สึกถึงการเป็นพวกพ้องเดียวกันอยู่เสมอมาตราบนานทุกวันนี้

⁵ จากคำบอกเล่าของ นายจรัส สิงห์ทอง ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน.

สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านดอนทรายในปัจจุบัน

ตามที่ได้ทราบมาแล้วว่า ภายหลังจากชุมชนได้มีระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เข้าสู่ชุมชน ทำให้มีผลโดยตรงต่อระบบการผลิตภายในชุมชน ทั้งในด้านกระบวนการ เป้าหมาย และกรรมวิธีเทคนิคที่นำมาใช้ในการผลิตเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตดังที่เคยเป็นมากล่าวคือ มีการผสมกันระหว่างการผลิตเพื่อยังชีพกับการผลิตเพื่อการค้า แต่ภาพรวมที่ปรากฏในปัจจุบันจะเห็นว่ระบบการผลิตเพื่อการค้าจะเป็นภาพที่เห็นชัดเจนกว่าการผลิตเพื่อยังชีพ ในระบบการผลิตแบบใหม่นี้ จะมีการผลิตเพื่อยังชีพที่ชาวบ้านใช้เป็นพื้นฐานของการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว กล่าวคือใช้เป็นอาหารบริโภคในแต่ละวันซึ่งชาวบ้านสามารถกำหนด หรือควบคุมกระบวนการผลิตตลอดถึงการใช้จ่ายต่างๆ ในการผลิตได้เองเช่นสมัยก่อนนั้น แต่ในส่วนที่เป็นการผลิตเพื่อการค้าแล้ว ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการหารายได้มาสู่ครอบครัวในรูปของเงินตราที่จะนำมาใช้ซื้อ แลกเปลี่ยนกับสิ่งของต่างๆ ทั้งเครื่องอุปโภค บริโภคที่ไม่สามารถผลิตได้เอง และปัจจุบันถือได้ว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านได้เข้าไปเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับปัจจัยการผลิตหลายอย่างได้ถูกนำมาใช้เพื่อการผลิตแบบการค้า ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตในการกำหนด หรือควบคุมที่จะทำได้ จึงส่งผลให้การผลิตเพื่อการค้าได้รับความสำคัญมากกว่าการผลิตเพื่อยังชีพ มีการใช้เงินทุนและเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วยในการผลิต เกิดการว่าจ้างแรงงาน การกู้เงินทุนจากแหล่งทุนภายใน และภายนอกชุมชนอย่างแพร่หลายการกระทำดังกล่าวถือเป็นการที่ชาวนาพยายามที่จะดำรงเสถียรภาพในการดำเนินชีวิตของตนไว้ให้ได้ ในภาวะความเปลี่ยนแปลงไปทางเศรษฐกิจ ซึ่งชาวนาไม่สามารถควบคุม หรือคาดเดาได้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ผลจากความพยายามดังกล่าว จึงสะท้อนออกมาในรูปของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและการเกิดขึ้นของอาชีพใหม่ภายในชุมชน ดังที่จะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

ความสัมพันธ์ทางการผลิต

ปัจจัยการผลิต

แต่เดิมนั้นการผลิตเป็นการเลือกใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่น และการผลิตมุ่งเน้นเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจึงนำออกแจกจ่ายแก่เพื่อนบ้าน หรือใช้แลกเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อไว้ใช้ซื้อ หรือแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของจำเป็นบางอย่างที่ไม่สามารถจะผลิตขึ้นใช้เองได้ในครัวเรือน ภายหลังจากมีระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีรูปแบบการผลิตเพื่อการค้า ทำให้ชาวบ้านแย่งกันเข้าจับจองพื้นที่ทำกินไว้ในความครอบครองเพิ่มขึ้น มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการผลิตให้ได้ปริมาณผลผลิตเพิ่มขึ้นกว่าเดิมโดยใช้ความพยายามต่างๆ ที่จะควบคุมความมั่นคงในการผลิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไปของภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจปัจจุบัน ซึ่งความพยายามดังกล่าวของชาวนาได้สะท้อนออกมาในรูปของการพยายามที่จะควบคุม หรือใช้ปัจจัยการผลิตอันได้แก่ ที่ดิน แรงงาน เงินทุน และเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้อยู่ภายใต้ข้อกำหนดของตัวเองได้อย่างดีหรือมากที่สุด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ที่ดิน

ภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านหลายครัวเรือนยังคงมีที่ดินที่ใช้ในการผลิตเป็นของตัวเอง และมีขนาดการถือครองโดยเฉลี่ยแล้วไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ละครัวเรือนจะใช้พื้นที่ถือครองในการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ต่างๆ ซึ่งมีทั้งใช้บริโภคในครัวเรือน และขายเป็นรายได้หลัก โดยมีการแบ่งส่วนพื้นที่ในกิจกรรมการผลิตออกอย่างชัดเจน พื้นที่ส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการผลิตพืช หรือสัตว์เศรษฐกิจ ส่วนที่เหลือเล็กน้อยจึงไว้ใช้เป็นการเพาะปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ที่ใช้ในการ ยังชีพ อันได้แก่ พืชผักสวนครัว, ไม้ผล, ไม้ดอก, โกพื้นบ้าน, ปลา ฯลฯ เป็นต้น มีการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่แปลงเดียวกันเพื่อให้สามารถใช้พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิตโดยมีการลงทุนน้อยที่สุด แต่สิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนไปในการใช้ที่ดินของชาวบ้านคือ ชาวบ้านจะเห็นว่า ที่ดินมีประโยชน์เป็นสิ่งมีมูลค่ามากกว่าเป็นปัจจัยการผลิตเพียงอย่างเดียว เพราะที่ดินสามารถนำมาซึ่งรายได้เป็นเงินตราทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยในแง่ของการผลิตมีการนำไปใช้ในการผลิตพืชหรือสัตว์เศรษฐกิจ หรือมีรายได้จากการให้ผู้อื่นเช่าที่ดินบางส่วน หรือทั้งหมด ส่วนอีกทางหนึ่งก็คือ ใช้เป็น

หลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้เงินทั้งแบบเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ หากมีความจำเป็นที่ต้องใช้เงินจำนวนมากก็นำออกประกาศขาย ดังเช่นกรณีของนายหอม สิงห์ล่อ เดิมนั้นมีที่ดินหลายสิบไร่ ได้นำออกแบ่งขายให้กับเพื่อนบ้าน เพื่อนำเงินไปใช้ในครัวเรือน และค่าเทอมลูกๆ ในตอนนั้นที่ดินมีราคาไม่กี่พันบาท ครั้นเมื่อมีหมู่บ้านจัดสรรเข้ามาสู่หมู่บ้านราวปี พ.ศ. 2530 ที่ดินขยับราคาสูงถึงหนึ่งแสนบาท ซึ่งนายหอมได้ขายที่ดินไปอีกจนปัจจุบันเหลือที่ดินในครอบครองเพียงใช้ปลูกบ้านและทำคอกเลี้ยงสัตว์ได้เท่านั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่าที่ดินในสายตาของชาวบ้านปัจจุบัน ถือว่าเป็นสิ่งมีค่าที่สามารถนำไปแปรรูปเป็นเงินได้ และยังใช้เป็นตัวบ่งบอกสถานะภาพทางเศรษฐกิจของผู้นั้นอีกทางหนึ่งด้วย แต่อย่างไรก็ตามแม้กาลเวลาจะผ่านมานานเท่าใดก็ตาม ที่ดินก็ยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวนาเสมอมา

แรงงาน

แต่เดิมนั้นแรงงานในการผลิตจะได้จากสมาชิกภายในครัวเรือน และแรงงานสัตว์เป็นหลัก หากมีความจำเป็นเร่งด่วนต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น จะใช้การขอแรงกันที่เรียกว่า "เอาแรงกัน" โดยแรงงานนอกครัวเรือนที่ได้จะเป็นคนในชุมชนทั้งหมด มีการผลัดเปลี่ยนช่วยเหลือกันไป อาศัยความเชื่อถือ ความซื่อสัตย์ที่มีต่อกันมาช้านาน เมื่อมีระบบการผลิตเพื่อการค้าเกิดขึ้น ชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่ทำกินขยายเพิ่มมากขึ้น เพื่อใช้เพิ่มปริมาณผลผลิต แรงงานภายในชุมชนเริ่มมีค่า มีการแข่งขันในการผลิต ทำให้แรงงานที่เคยอาศัยพึ่งพากันได้แต่เดิมนั้นลดน้อยลงไปการว่าจ้างแรงงานเป็นตัวเงินจึงเริ่มมีขึ้นในชุมชน บางครั้งหากแรงงานภายในชุมชนไม่เพียงพอ ก็จะไปว่าจ้างมาจากภายนอก ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ได้จากความเป็นเครือญาติกันโดยการแต่งงานหรือแรงงานจากภาคอีสาน ปัจจุบันปัจจัยการผลิตด้านแรงงาน แม้จะมีการว่าจ้างกันเป็นตัวเงิน ในขณะเดียวกัน การเอาแรงกันก็ยังคงมีให้เห็นอยู่บ้าง ซึ่งเป็นผลจากการพึ่งพาอาศัยกันและกันภายในชุมชน จากความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติเป็นพื้นฐานเช่นเดียวกับเมื่อครั้งอดีตที่ผ่านมา สำหรับบางครัวเรือนที่ไม่สามารถจะทำการผลิตได้ในพื้นที่ทำกินของตัวเอง จะขายที่ดินแก่นายทุนไปเพื่อตัดภาระจากการขาดแคลนแรงงานในการผลิต สำหรับคนรุ่นใหม่ที่ได้พบปะกับสังคมภายนอกมีการศึกษาสูงขึ้น เข้าไปรับจ้างในโรงงานใกล้เคียง ทำให้ไม่ชอบที่จะทำไร่นาเช่นพ่อแม่ ด้วยเห็นว่าเป็นงานหนัก และรายได้ไม่ดีเท่าการรับจ้าง จึงเป็นสาเหตุให้ที่นาหลายแห่งถูกปล่อยร้างไว้

บางทีก็ให้ผู้อื่นเช่าทำนา ซึ่งการเก็บค่าเช่าก็ไม่สามารถเก็บได้เต็มที่เพราะบางปีฝนแล้ง น้ำไม่พอทำนา ผลผลิตที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้ราวปีพ.ศ. 2532 - 2534 ได้มีนายทุนมาคว้านซื้อที่ดินเพื่อไปทำโครงการหมู่บ้านจัดสรร เป็นผลให้ราคาที่ดินสูงขึ้น ชาวบ้านหลายรายได้ตัดสินใจขายที่นาให้กับนายทุนดังกล่าวเนื่องจากได้ราคาดี และเป็นการตัดภาระเรื่องการขาดแรงงานในการผลิต ปัจจุบันได้พบว่า ชาวบ้านหลายครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกิน แต่กลับมีความเป็นอยู่ที่ดีได้ด้วยเงินจากการขายที่ และมีอีกหลายครัวเรือนเช่นกันต้องทนลำบากเช่าที่นาผู้อื่นทำนา หรือไปรับจ้างตามท้องถิ่นต่างๆ แบบเช้าไปเย็นกลับไปวันๆ เพื่อจุนเจือสมาชิกในครอบครัวให้อยู่รอดได้ นอกจากนี้หลายครัวเรือนได้เปลี่ยนอาชีพไปเป็นการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมก็มีสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการตัดสินใจเลือกที่จะดำเนินชีวิตอย่างไรของชาวนา ในการทำงานที่ทำให้ตัวเองและครอบครัวได้มีการอยู่ดีกินดีท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

เทคโนโลยี

เมื่อชุมชนมีระบบการผลิตเพื่อการค้าสิ่งๆ ที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการผลิต คือเทคโนโลยีสมัยใหม่ นับตั้งแต่อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ จนถึงเมล็ดพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่ใช้ในการผลิตก็ได้เปลี่ยนไปจากสมัยก่อนที่เคยใช้กันมา โดยส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ที่ได้จากการแนะนำของเกษตรตำบล พัฒนาการ หรือองค์กรต่างๆ ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตได้ค่อนข้างดี นอกจากนี้พันธุ์บางชนิด ชาวบ้านก็หาซื้อมาจากภายนอกชุมชน

สมัยก่อนการกสิกรรม ชาวบ้านจะใช้เพียงเทคโนโลยีขั้นพื้นฐาน หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่ผลิตขึ้นเองและหาซื้อจากร้านค้าทั่วไป เช่น มีด พร้า จอบ เสียม เคียว ฯลฯ เป็นต้น เข้ามาช่วยในการผลิต ต่อมาเมื่อถนนได้รับการปรับปรุงให้มีสภาพที่ใช้การได้ดีจึงมีผู้เริ่มนำรถไถชนิดเดินตามเข้ามาแทนการใช้แรงงานวัวในการลากคันไถ โดยผู้ที่นำเข้ามาเป็นคนแรกของหมู่บ้านคือ นายชอบ สิงห์ทอง จากการที่ต้องเดินทางไปติดต่อกับที่ทำการอำเภอบ่อยครั้ง เพราะเป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น ทำให้ได้พบเห็นชาวบ้านถิ่นอื่นมีการใช้รถไถกันมาก จึงเกิดความสนใจที่จะนำมาใช้กับที่นาของตัวเอง เนื่องจากเห็นว่ามิประโยชน์ในการช่วยประหยัดเวลาในการไถ อีกทั้งช่วยผ่อนแรงในการลากไถได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ดังนั้นเมื่อกลับมาหมู่บ้านจึงได้ ขายเป็นัวที่มีหลายสิบตัว และกู้เงินจากสหกรณ์มาซื้อรถไถนา ขณะนั้นราคาคันละประมาณ 10,000 บาท จากนั้นยังได้นำรถไถออกรับจ้างไถนาให้ผู้อื่นในชุมชนเป็นรายได้อีกทาง ชาวบ้านคนอื่นเห็นว่าได้ผลดีจึงเอาอย่างบ้าง

นับแต่นั้นเป็นต้นมาได้ใช้รถไถนาแทนการใช้แรงงานวัวกันทุกครัวเรือน ปัจจุบันชาวบ้านที่ทำนา จะใช้การว่าจ้างรถไถนาขนาดใหญ่ที่เข้ามารับจ้างไถนาในช่วงฤดูการผลิต โดยคิดราคาไร่ละ 300 บาท ส่วนครัวเรือนใดที่ต้องการประหยัดเงินในการว่าจ้าง หรือมีที่นาไม่กี่ไร่ก็ยังคงใช้รถไถนาชนิดเดินตามไถนาอยู่เช่นเดิม นอกจากนี้เทคโนโลยีได้เข้าไปสู่ทุกครัวเรือน ไม่เฉพาะในด้านการผลิตเพียงอย่างเดียว หากแต่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตทัศนคติของชาวบ้านอย่างมากซึ่งจะได้กล่าวถึงในช่วงต่อไป

จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าเทคโนโลยีที่เข้าสู่ชุมชนจะไปมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต และวิถีชีวิตของชาวบ้านหลายๆ ด้าน แต่สิ่งหนึ่งที่สะท้อนออกมาให้เห็นเด่นชัดประการหนึ่งก็คือ ภาพการผลิตในอดีตยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในส่วนของการผลิตพืชเพื่อการยังชีพนั้น ยังมีการใช้พันธุ์พืช รูปแบบ และวิธีการผลิต ในระบบการผลิตแบบเดิมอยู่ หากแต่จะเปลี่ยนแปลงไปก็เฉพาะในเรื่องของเครื่องมือเครื่องใช้ที่นำมาปรับใช้เสียใหม่ ชาวบ้านหลายครัวเรือนยังคงใช้จอบขุดดินเพื่อหยอดเมล็ดพันธุ์ ใช้จอบขุดกลบหน้าดิน ในขั้นตอนการเตรียมดินก่อนลงมือเพาะปลูก มีการใช้มือถอนต้นหญ้าที่ขึ้นรกรุงรัง หรือวัชพืชรุ่นๆ เช่นอดีต พันธุ์พืชที่เคยปลูกจะใช้วิธีการเก็บคัดเมล็ดพันธุ์ไว้ บางครั้งก็แลกเปลี่ยนกันในหมู่เครือญาติ หรือเพื่อนบ้าน ใกล้เคียงและการเอาแรงในการผลิตก็ยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง โดยเฉพาะในกระบวนการผลิตข้าวยังคงใช้แรงงานคนเกี่ยวข้าว ผูกมัด หาบมารวมกันเช่นอดีตแต่ครั้งถึงตอนขนส่งและนำเมล็ดข้าวออกจากรวงข้าวจะมีการใช้รถบรรทุก หรือรถพ่วงขนาดเล็กทำการขนย้ายและใช้รถสีข้าวคัดเมล็ดข้าวออกจากรวงข้าว แทนการใช้คน หรือวัวย่ำข้าว จึงเห็นว่า ในระบบการผลิตแบบใหม่นี้ เครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างได้ลึ้นสุดบทบาทลง เพราะมีสิ่งประดิษฐ์ที่ให้ประโยชน์ได้ดีกว่าหรือมีประสิทธิภาพเหนือกว่าเข้ามาทดแทน ในขณะที่บางอย่างก็ยังคงอยู่ในวิถีการผลิตเช่นเดิม หรือนำมาปรับใช้ให้เอื้อประโยชน์ต่อกระบวนการผลิตแบบใหม่ได้ดีขึ้น

ทุน

สำหรับการผลิตแบบใหม่ปัจจัยที่เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบการผลิตก็คือทุน ในที่นี้จะหมายถึงเงินทุน นอกเหนือจากทุนในรูปอื่นที่ได้กล่าวถึงมาแล้วในขั้นต้น ซึ่งในระบบการผลิตแบบเดิมนั้นเงินทุนไม่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญโดยตรงเช่นนี้ เนื่องจากว่าการผลิตเพื่อยังชีพนั้นไม่มีค่าใช้จ่ายในเรื่องการจ้างแรงงานคน หรือเครื่องจักรกล หรือแม้แต่เมล็ดพันธุ์พืช

พันธุ์สัตว์ต่างๆ ไปจนถึงค่าขนส่ง ในการนำไปขาย หรือใส่ยุงข้าวได้ ทุกอย่างจะดำเนินไปด้วยการร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน หากจะต้องมีค่าใช้จ่ายบ้าง ก็ยังถือว่าน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับทุน ต้องใช้จ่ายไปกับการผลิตในระบบการผลิตเพื่อการค้าการผลิตพืช และสัตว์เศรษฐกิจ มีผลให้เกิดความต้องการเงินทุน เพื่อใช้จ่ายในการผลิตเพิ่มมากขึ้นจากเดิม และยังต้องมีทุนสำรองไว้ในการผลิตในปีต่อไป ไปทำให้เกิดภาวะการเป็นหนี้ และการพึ่งพาแหล่งเงินทุนต่างๆ ในรูปการกู้ยืมเป็นผลให้มีความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับลูกหนี้คือ ชาวบ้านในชุมชนกับแหล่งเงินทุนกู้ยืมจากภายนอกชุมชนเกิดขึ้น ซึ่งในสมัยก่อนจะเป็นเพียงการกู้ยืมกันในหมู่เครือญาติภายในชุมชนเท่านั้นเมื่อเป็นเช่นนั้นแหล่งเงินทุนจึงเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างยิ่งของชาวบ้านปัจจุบัน โดยมีทั้งการกู้ยืมจากแหล่งชุมชนภายนอกในรูปขององค์กรที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ได้แก่ ธกส., สหกรณ์การเกษตร, พ่อค้า - นายทุน, ธนาคารพาณิชย์, เครือญาติภายนอก ฯลฯ เป็นต้น ส่วนแหล่งทุนภายในชุมชนก็มีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาที่สร้างขึ้นโดยเจ้าหน้าที่อนามัยตำบล สมาชิกจะเป็นชาวบ้านที่ถูกคัดเลือกขึ้นมาเป็น อสม., ผสส. เท่านั้น และเงินทุนกู้ยืมก็มีจำนวนไม่เกิน 3,000 บาทต่อครั้งนอกจากนี้จะมีชาวบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดีจะออกเงินกู้ โดยคิดดอกเบี้ยไม่แพง เพราะให้กู้กันในหมู่เครือญาติ หากเป็นเงินจำนวนมากจะใช้ที่ดินมาจำนองไว้ หรือยึดทรัพย์สินมีค่าอย่างอื่นก็ได้ ภายในหมู่บ้านยังมีการรวมทุนในรูปของการเล่นแชร์ ส่วนดอกเบี้ยตามแต่จะตกลงกันเท่าที่ปรากฏ พบไม่กี่ครัวเรือน และผู้เล่นมักเป็นกลุ่มแม่บ้านเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายจำนวนไม่มาก แต่ไม่ค่อยมีผู้นิยมกันเพราะเหตุว่าชาวบ้านไม่ค่อยมีเงินสำรองมากพอ อีกทั้งมีกรณีพิพาทกันบ่อยครั้ง บางครั้งยังพบว่ามีการโกงกันก็มี เป็นเรื่องบาดหมางไม่คบหากันไปเลย อย่างไรก็ตามคงเห็นชัดแล้วว่า เมื่อมีระบบการผลิตที่มุ่งเน้นในเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้เงินทุนที่เป็นปัจจัยหนึ่งของการผลิตได้เข้ามามีบทบาท และอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชาวบ้านในการเลือกที่จะผลิตอะไรจากจำนวนกำลังทรัพย์ที่มีอยู่ หรือหาได้จากการกู้ยืมแหล่งเงินทุนต่างๆ ตามที่ได้กล่าวไว้คร่าวๆ สำหรับในรายละเอียดจะไปพูดไว้ในส่วนของแหล่งเงินทุนต่อไป

แหล่งทุนเงินกู้ของชาวนา

การมีระบบการผลิตเพื่อการค้าทำให้ต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นกว่าเดิม แต่ชาวนาในชุมชนไม่ได้มีฐานะการเงินดีพอที่จะลงทุนทุกๆ ครัวเรือน ส่วนใหญ่แล้วมีเพียงพอแค่ใช้จ่ายในครัวเรือนเท่านั้น ขณะเดียวกันบางครัวเรือนมีที่ดินถือครองน้อยครั้งนพอ - แม่ตายลงได้จัดสรรแบ่งให้ลูกๆ จึงได้รับมรดกที่ดินกันเพียงเล็กน้อย ไม่เพียงพอสำหรับการที่จะทำนาได้ตามความต้องการ

บางครัวเรือนก็ขายที่ดินไปจากภาระหนี้สินอันสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพ่อแม่ บางครัวเรือนไม่มีที่ดิน เพราะที่ไม่ได้รับแบ่งมรดกหรือไม่มีมาแต่เดิม เนื่องจากอพยพเข้ามาอยู่ในตอนหลังสิ่งเหล่านี้เป็น ผลสืบเนื่องมาช้านานจนก่อให้เกิดเป็นภาระหนี้สินที่กระทบต่อชาวนาและเมื่อเข้าสู่ ระบบการผลิต แบบใหม่ ทุนที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตได้มีผลให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนต้องมีภาระในการ กู้ยืมเงินทุน เพื่อนำมาประกอบกิจกรรมการผลิตจากแหล่งเงินทุนต่างๆ ทั้งภายในชุมชน และนอก ชุมชน และแหล่งเงินทุนดังกล่าวอาจพิจารณาออกให้เห็นชัดเจนดังนี้

1) ทุนจากภายในชุมชน ได้จากบรรดาหมู่เครือญาติด้วยกันที่พอมีฐานะหรือชาวบ้านที่ พอมีฐานะดีให้หยิบยืมซึ่งมักไม่มีชั้นตอนยุ่งยาก อาจมีการขอหลักทรัพย์จำพวกโฉนดที่ดิน ทรัพย์สินมีค่าอย่างอื่นไว้เป็นของค้ำประกัน การถูกโกง หรือเมื่อถึงกำหนดไม่มีเงินมาไถ่ถอนก็ สามารถยึดไว้ได้ แต่จะมีการผ่อนผันกันได้นานอีกทั้งจำนวนเงินที่กู้ยืมไปไม่มากนัก ในปัจจุบันครัว เรือนที่ออกเงินกู้มีอยู่ 6 - 7 ครัวเรือน สาเหตุการกู้ยืมมักเป็นการนำไปลงทุนในการเพาะปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์บางครัวเรือนกู้เพราะเงินขาดมือ ไม่มีค่าเทอมลูก หรือจากการเจ็บป่วย นอกจากนี้ แหล่งทุนในหมู่บ้านยังมีในรูปของกองทุนพัฒนาที่จัดขึ้น โดยเจ้าหน้าที่อนามัยตำบลให้แก่สมาชิก อสม. และ ผสส. เท่านั้น เป็นรูปของการถือหุ้นๆ ละ 100 บาท จำกัดให้ไม่เกินคนละ 2 หุ้น

สำหรับเงินทุนในหมู่บ้านชาวบ้านจะไม่นิยมกันนัก สาเหตุหนึ่งเพราะไม่ต้องการให้ผู้ อื่นรู้ฐานะการเงินในครัวเรือนของตัวเอง เพราะกลัวว่าจะได้รับการดูถูกจากชาวบ้านสำหรับ ดอกเบี้ยส่วนมากคิดราคาร้อยละ 2 - 4 บาท ส่วนการคืนเงิน บางครั้งก็อาจใช้เป็นเงิน หรือข้าว เปลือกตามแต่จะตกลงกัน อย่างเช่นกรณีตัวอย่างของนายคง สิงห์ลอ เป็นผู้ออกเงินกู้สำคัญราย หนึ่งหมู่บ้าน ได้ให้ลูกสาวยืมเงินไปจำนวนหนึ่งเพื่อลงทุนทำสวนกับสามีโดยยึดโฉนดที่ดินไว้ค้ำ ประกันเมื่อถึงกำหนดลูกสาวจะนำดอกเบี้ยยืมมาส่งให้พร้อมเงินต้นที่ผ่อนชำระเป็นรายงวด นอกจากนี้ ได้มีเพื่อนบ้านหลายรายมาขอเช่าที่นา พร้อมกับกู้เงินไปลงทุนโดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาท ครั้นถึงฤดูเก็บเกี่ยว บรรดาลูกหนี้จะนำมาคืนเป็นข้าวหน้าลานตามที่ตกลงกันไว้ แต่จะได้ราคาต่ำ กว่าราคาตลาด เพราะคิดดอกเบี้ยเข้าไปด้วย ข้าวจำนวนนี้จะถูกนำไปขายต่อโรงสีอีกที ส่วนที่ เหลือจะเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนโดยให้เจ้าของโรงสีที่รับซื้อข้าวเปลือก ที่เรียกเก็บได้จากลูกหนี้ เป็นผู้สีให้ แต่ส่วนใหญ่ลูกหนี้จะนำมาคืนตามจำนวนเงินต้นที่ยืมพร้อมดอกเบี้ย เพื่อหลีกเลี่ยง ปัญหาการได้เปรียบเสียเปรียบกันจากการตกลงราคาข้าว

2) ทุนจากภายนอกชุมชน โดยจะมีทั้งที่เป็นบุคคล หรือสถาบันการเงินของภาครัฐและเอกชนที่จะสามารถกู้ยืมได้ดังนี้

- ทุนพ่อค้า - นายทุน เป็นแหล่งทุนที่ปรากฏในรูปของการให้สินเชื่อนำมาใช้ในการผลิต เช่น สารเคมี, เมล็ดพันธุ์, ปุ๋ย, อาหารสัตว์ หรือในรูปของเงินที่ต้องนำมาใช้จ่าย เป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ในกระบวนการผลิตโดยพ่อค้า - นายทุนเหล่านี้มุ่งประโยชน์จากการผูกขาดการผลิตของชาวบ้าน และยังได้ดอกเบี้ยจากสินเชื่อ หรือเงินที่ให้กู้ยืมจำนวนหนึ่งด้วยดอกเบี้ยจะทำการหักกลับกัน เมื่อชาวบ้านนำผลผลิตไปขายให้กับบรรดาพ่อค้า - นายทุนดังกล่าวโดยจะหักลบค่าสินเชื่อกลับกับดอกเบี้ย ตามระยะเวลา และจำนวนเงินสินเชื่อที่กู้ไป ส่วนที่เหลือจากนี้จึงเป็นส่วนที่ชาวบ้านจะได้รับ ตัวอย่างที่มีให้เห็นได้แก่ กรณีของนายใบ อ้อยอารีย์ ผู้ทำอาชีพรับซุบโครเมียม โดยไปรับจากนายทุน แถวพระปะแดง และเป็นผู้ที่เคยทำการค้าติดต่อกันมานานกว่า 30 ปี เมื่อยามที่นายใบต้องการใช้เงินเร่งด่วนจากสาเหตุใดๆ ก็ตามจะมีการกู้ยืมมาล่วงหน้าก่อนจากนั้นจึงทำงานชดเชยให้กล่าวคือ ในการรับของมาซุบคราวต่อไป จะมีบางส่วนที่เป็นรายได้จริงของนายใบกับภรรยาที่ทำได้กับส่วนที่ใช้นี้ที่กู้มาจากนายทุน พร้อมกับดอกเบี้ยจำนวนหนึ่งแต่ไม่สูงนักเพราะจากการติดต่อกันมานานจนเกิดความคุ้นเคยเสมอญาติกัน และอาศัยความเชื่อใจที่มีต่อกันทำให้นายทุนยอมที่จะปล่อยเงินทุนมาให้ใช้ก่อน จากนั้นจึงให้ทำใช้ในคราวต่อไป อีกกรณีที่พบเห็นได้คือนายสิน และนางอารมย์ สิงห์เรือง ได้เช่าที่นาของชาวบ้านหมู่ 5 และยังคงกู้เงินมาลงทุนก่อนหนึ่งครั้งถึงฤดูเก็บเกี่ยวได้จ่ายค่าเช่านาเป็นข้าวเปลือกที่ได้ 1 ใน 3 ของที่ผลิตได้พร้อมกับใช้นี้ที่ยืมมารวมไปด้วย โดยเจ้าของที่นาจะเรียกเก็บเป็นข้าวเปลือกเพิ่มขึ้น ตามจำนวนเงินที่มากู้ไว้รวมกับดอกเบี้ยที่ตกลงกันไว้ ดังนั้นข้าวที่ผลิตได้ที่เหลือจากการจ่ายเป็นค่าเช่านา และเงินทุน พร้อมทั้งดอกเบี้ย จึงจะเป็นของนายสินกับภรรยา ซึ่งเมื่อขายไปแล้วก็ยังไม่พอที่จะใช้เป็นทุนในการทำนาครั้งต่อไป เมื่อถึงฤดูทำนาปีต่อไปนายสินกับภรรยาก็ยังคงต้องกู้เงินเจ้าของที่นาใช้ในการทำนาคราวต่อไปเช่นเดิมอีกดังนี้ เป็นต้น

3) ทุนจากสถาบันการเงินทั้งภาครัฐ และเอกชน แหล่งทุนประเภทนี้ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในชุมชนและชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมกู้ยืมแม้บางครั้งจะต้องดำเนินการหลายขั้นตอน แต่จำนวนเงินที่ให้กู้ขึ้นเป็นไปตามหลักทรัพย์ที่มีในการยื่นขอกู้ ซึ่งได้แก่

-ธกส. จัดได้ว่าเป็นสถาบันการเงินประเภทหนึ่งที่มีบทบาทมาก ในการเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับชาวบ้าน แม้ว่าปัจจุบันจะได้ลดความสำคัญลงไปจากเดิมก็ตาม ปัจจุบันพบว่า มีครัวเรือนที่เป็นสมาชิกจำนวน 13 ครัวเรือน จากเดิมจะเป็นสมาชิกเกือบทุกครัวเรือน สาเหตุที่ชาวบ้านลดความนิยมในการกู้ ธกส. เนื่องจากการพิจารณาให้เงินกู้ของ ธกส. มีขั้นตอนมาก ยุ่งยากกว่าจะผ่านการพิจารณา และเมื่อได้เงินมาก็ไม่ทันฤดูกาลผลิตแล้ว นอกจากนี้ชาวบ้านมีปัญหาในเรื่องการไม่ชำระหนี้ตามกำหนด ทำให้ ธกส. ไม่พิจารณาให้กู้เพิ่ม หรือให้กู้ไม่ได้ในกรณีดังกล่าว ชาวบ้านที่มีปัญหาลักษณะเช่นนี้จึงเลิกกู้กับธกส. หันไปกู้แหล่งเงินทุนประเภทอื่นแทน และเงื่อนไขในการกู้ของ ธกส. นั้น ชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป เมื่อกู้เงินจาก ธกส. ไปใช้ต้องรับผิดชอบร่วมกัน โดยไม่จำกัดจำนวนเงิน แล้วแต่หลักฐานที่นำมาค้ำประกันของแต่ละราย ชาวบ้านต้องจําจำนำข้าวไว้กับ ธกส. โดยวัดจากจำนวนข้าวเปลือกในยุ้งหากต้องการนำข้าวไปขายให้กับพ่อค้าคนอื่นจะต้องแจ้งให้ ธกส. ทราบก่อน ส่วนการชำระเงินคืน ธกส. จะเป็นการขายข้าวเปลือกที่มีอยู่แล้วนำเงินมาคืน ธกส. ตามเงินที่กู้ยืมไปพร้อมดอกเบี้ยโดยคิดในอัตราร้อยละ 12.5 ผ่อนคืนในเวลา 3 เดือน หรืออาจยืดเวลาออกไปได้อีก

- สหกรณ์การเกษตร เป็นการกู้เงินที่ทำได้โดยการที่ต้องสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์ฯ และเมื่อยื่นขอเงินต้องมีผู้ค้ำประกันการกู้ยืม 2 คน ซึ่งก็ต้องเป็นสมาชิกด้วยเช่นกันการคืนจะมีทั้งการชดใช้คืนในรูปเงินตรา หรือข้าวเปลือก สหกรณ์จะรับข้าวจากชาวบ้านที่เป็นหนี้ไว้และคิดดอกเบี้ยร้อยละ 15 ภายในหมู่บ้านจากการสำรวจพบว่า มีผู้สมัครเป็นสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น 12 ครัวเรือนส่วนใหญ่ได้ทำการกู้เงินจากสหกรณ์มาใช้ในการลงทุนเลี้ยงสัตว์ และใช้จ่ายอย่างอื่นในครัวเรือน

-สหกรณ์โคนมหนองโพ การกู้ยืมเงินผู้กู้จะต้องเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรีเช่นเดียวกับการกู้สหกรณ์การเกษตรแต่จำนวนเงินที่ให้กู้ไม่สูงนัก ส่วนใหญ่จะให้เป็นการอุปโภคหรือการบริการฉีดวัคซีนสัตว์ การใช้คืนจะเป็นการหักจากเงินแต่ละงวดที่จ่ายทุก 10 วัน โดยเป็นราคาค่าน้ำนมวัวที่ชาวบ้านรีดส่งสหกรณ์ทุกๆ วัน ส่วนอัตราดอกเบี้ยนั้นไม่ทราบแน่ชัด เพราะชาวบ้านที่กู้ยืมมาไม่สามารถให้ข้อมูลที่แน่ชัดได้ และสถานที่ตั้งสหกรณ์โคนมฯ อยู่ไกลจากหมู่บ้านที่ศึกษามาก จึงไม่สามารถไปสอบถามข้อมูลได้ จากการสำรวจพบว่าชาวบ้านที่เลี้ยงวัวนมทุกครัวเรือนจะเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมฯ ทั้งสิ้น และมีเพียง 3 - 4 ครัวเรือนเท่านั้นที่ทำการกู้จากสหกรณ์โคนม โดยเพื่อนำเงินมาลงทุนซื้ออาหารสัตว์ และทำคอกเลี้ยง ส่วนพันธุ์วัวนมจะได้เงิน

จากการกู้สหกรณ์การเกษตร และบางส่วนได้จากการขายที่ดินทำกิน โดยราคาวัวนมหนึ่งตัว จะมีราคาตั้งแต่ 6,000 บาทขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของพันธุ์ว่าชนิดใดให้น้ำนมมากหรือน้อย จึงเป็นข้อนำสังเกตอีกประการหนึ่งว่า บรรดาผู้เลี้ยงวัวนม ส่วนใหญ่แล้วจะมีฐานะอยู่ในขั้นปานกลาง เนื่องจากต้นทุนในการประกอบการค่อนข้างสูง และยังต้องใช้แรงงานช่วยจากภายในครัวเรือนอย่างมาก เพราะนับแต่การดูแล อาหาร จนกระทั่งการรีดนมวัวส่งสหกรณ์โคนมฯ จะต้องเป็นผู้ดูแลต่อเนื่องตลอดเวลา สำหรับรายละเอียดในเรื่องนี้จะพักไว้เพียงเท่านี้ก่อน แล้วจะนำมากล่าวถึงในหัวข้ออื่นต่อไปอีกครั้ง

4) ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ นอกจากสถาบันการเงินของรัฐในรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวถึงแล้ว ปัจจุบันพบว่า แหล่งเงินทุนประเภทธนาคารพาณิชย์ได้เข้ามามีบทบาท และเพิ่มความนิยมขึ้นในการกู้มาลงทุนของชาวบ้าน ซึ่งธนาคารพาณิชย์เหล่านี้มีขั้นตอนในการกู้ยืมยุ่งยากน้อยกว่าแหล่งเงินทุนของรัฐดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หากต้องมีหลักทรัพย์มาค้ำประกันสูงกว่าเงินที่กู้ยืมและเมื่อถึงกำหนดเวลาชำระหนี้สินผู้กู้จะต้องนำเงินมาชำระทันที ถ้าทำผิดสัญญาโอกาสถูกยึดสิ่งของที่นำไปค้ำประกันได้ ส่วนอัตราดอกเบี้ยไม่แน่นอนขึ้นกับภาวะการเงินในแต่ละเวลา โดยธนาคารจะเป็นผู้กำหนด สำหรับธนาคารพาณิชย์ที่ชาวบ้านไปกู้ได้แก่ ธนาคารกรุงไทย สาขา อ.เมือง นครปฐม, ธนาคารกรุงเทพ สาขา อ.เมืองนครปฐม เช่นกัน ธนาคารเหล่านี้ เป็นแหล่งที่ชาวบ้านไปกู้กันมาก และมีจำนวนวงเงินให้กู้สูง ถ้าหลักทรัพย์ที่ใช้ค้ำประกันเพียงพอแม้ว่าอัตราดอกเบี้ยจะสูงกว่า ธกส. และสหกรณ์ฯ แต่ชาวบ้านที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันจะนิยมไปกู้กันจะเห็นได้ว่า แหล่งเงินทุนกู้ของชาวบ้านค่อนข้างมีในหลายรูปแบบทั้งจากภายใน และภายนอกชุมชน โดยชาวบ้านสามารถเลือกกู้ได้ตามความเหมาะสมของสภาพเศรษฐกิจแต่ละครัวเรือนที่จะเลือกอำนวยความสะดวกจากการสำรวจพบว่ากลุ่มชาวบ้านที่กู้มักเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะปานกลางและยากจนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมักมีที่ดินในความครอบครองขนาดปานกลาง หรือไม่มีเลยต้องอาศัยเช่าที่นาผู้อื่นทำเพิ่มเติม และพบว่าชาวบ้านเหล่านี้ ยังคงมีอาชีพในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก นิยมการกู้ยืมจากเครือข่ายญาติในชุมชน หรือ นายทุน - พ่อค้าจากภายนอกชุมชน ด้วยเหตุผลที่ว่าชาวบ้านบางคนไม่มีหลักทรัพย์ไปค้ำประกันการกู้ยืมเพียงพอ อาศัยความคุ้นเคยกัน อีกทั้งไม่มีขั้นตอนยุ่งยากซับซ้อน จึงสะดวกรวดเร็วกว่าการกู้จากแหล่งเงินทุนภาครัฐ และเอกชน จะพบว่าเงินที่กู้ไปลงทุนจะมีจำนวนเงินไม่สูงมาก ส่วนชาวบ้านคนใดที่ต้องใช้เงินไปทำกิจกรรมอื่นๆ ที่มีจำนวนวงเงินสูง และมีหลักทรัพย์ในการยื่นค้ำประกันเพียงพอก็จะใช้การกู้จากสถาบันเงินทุนต่างๆ ตามที่กล่าวไว้แล้วนั้น

สำหรับเงินที่กู้มานั้นชาวบ้านไม่ได้นำไปใช้ในการผลิตเท่านั้นแต่ได้นำไปใช้ในด้านอื่นๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาล, ค่าเล่าเรียนของบุตร, งานบวช, งานศพ, สร้างร้านค้า, บ้านพักอาศัยตลอดทั้งการใช้ซื้อสิ่งของ เครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆอีกด้วยเพราะเหตุผลที่ว่าสิ่งของต่างๆ ดังกล่าวจะเป็นตัวช่วยยกระดับฐานะของตนเอง ในการรอดอ้างกับเพื่อนบ้านได้ว่า สามารถมีของเหล่านี้ไม่เป็นการน้อยหน้าผู้อื่นในหมู่บ้านทำให้ได้ข้อสังเกตว่าค่านิยม, ทัศนคติหลายๆ อย่างของสังคมเมืองได้แพร่เข้าสู่ชุมชนแล้วมีผลต่อความคิด ทัศนคติต่างๆ ของชาวบ้านที่นับวันจะมีโลกทัศน์ใกล้เคียงกับสังคมเมืองเข้าไปทุกที

กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน

ตามที่ทราบกันแล้วว่า แต่เดิมหมู่บ้านแห่งนี้พื้นที่เป็นป่าไม้เตี้ยๆ โดยทั่วไป ภายหลังจากที่ชาวลาวไซงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ได้มีการโค่นล้มต้นไม้ เพื่อใช้พื้นที่ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย และเพาะปลูกพืชรวมทั้งเลี้ยงสัตว์ในการยังชีพ พื้นที่ของชุมชนไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ หากต้องการใช้พื้นที่ทำกิน ก็สามารถเข้าไปถางป่าจับจองไว้ได้ตามกำลังแรงงานของครัวเรือนที่มีจะทำได้ ในเวลานั้นถือเอาที่ดินเป็นสิทธิของส่วนรวม เมื่อเวลาผ่านไปผู้คนได้เพิ่มจำนวนขึ้น ขณะที่พื้นที่มีเท่าเดิมชาวบ้านหลายครัวเรือนต้องทำการขยายพื้นที่ทำกินออกไปให้มากกว่าเดิมเพื่อให้เพียงพอ กับสมาชิกที่มีอยู่ มีการจับจองพื้นที่ทำกินเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามการเข้าจับจองพื้นที่นั้น ทุกครัวเรือนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่เลือกว่าผู้หนึ่งจะเป็นผู้นำหรือไม่ก็ตาม โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านแรงงานที่มีอยู่ขณะนั้นว่าจะเอื้ออำนวยหรือจำเป็นเพียงใดจนกระทั่งปี พ.ศ. 2483 ทางราชการได้เข้ามาทำการรังวัดที่ดินแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินในรูปแบบของใบจอง หรือ สค.1 ให้แต่ละครัวเรือน ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโฉนดที่ดินในภายหลัง ส่วนปี พ.ศ.ใดนั้นไม่ทราบแน่ชัด จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนนั้น ชาวนาทั้งหมู่บ้านต่างมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเองทุกครัวเรือน ส่วนจะมีขนาดใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงานและความต้องการของแต่ละครัวเรือน เนื่องจากในการผลิตแต่ละปีต้องคำนึงถึงความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ และขนาดของที่ดินทำกินยังต้องสัมพันธ์กับแรงงานที่มีอยู่ว่าจะสามารถผลิตได้ ทันตามฤดูกาลหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่จึงมีความต้องการที่ดินทำกินสูงตามไปด้วย

ปัจจุบันพบว่า ชาวบ้านหลายครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง อาศัยการเช่าที่ดินของผู้อื่น มีทั้งที่ต้องเช่าทั้งหมด หรือเช่าเพิ่มบางส่วน ขณะที่หลายครัวเรือนมีที่ดินเป็นของตนเองจำนวนมาก และได้แบ่งให้ผู้อื่นเช่าทำกินในบางส่วนจากการสำรวจชุมชน ขณะเข้าไปทำการศึกษาได้พบว่าหมู่บ้านประกอบด้วยครัวเรือนทั้งสิ้น 90 ครัวเรือน ในจำนวนนี้มีขนาดการถือครองที่ดินต่างกันดังนี้

ตารางที่ 8 แสดงร้อยละจำนวนการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของแต่ละครัวเรือน

ขนาดที่ดินที่ถือครอง (ไร่)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
0	10	11.11
1 - 10	17	18.89
11 - 20	22	24.44
21 - 30	15	16.67
31 - 40	9	10.00
41 - 50	6	6.67
51 - 60	4	4.45
61 - 70	23	2.22
71 - 80	1	3.33
81 - 90	-	1.11
91 - 100	1	1.11
100 ขึ้นไป		-
รวม	90	100.00

ที่มา : จากการเก็บข้อมูลชุมชน ขณะศึกษา มิถุนายน 2537

จากตารางพบว่าชาวบ้านสวนใหญ่มีพื้นที่ทำกินอยู่ในช่วง 1 - 30 ไร่ มีจำนวน 54 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 60 ของจำนวนทั้งสิ้น 90 ครัวเรือน โดยมีครัวเรือนที่มีที่ดินขนาด 31 - 60 ไร่ จำนวน 19 ครัวเรือน หรือร้อยละ 21.11 และครัวเรือนที่มีที่ดินตั้งแต่ 60 ไร่ ขึ้นไป แต่ไม่เกิน 100 ไร่ จำนวน 7 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 7.78 ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินเลยมีจำนวน 10 ครัวเรือน หรือร้อยละ 11.11 จากข้อมูลที่ได้ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านสวนใหญ่ยังคงมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง แต่เป็นขนาดย่อยเสียมากกว่าพื้นที่ขนาดใหญ่ส่วนครัวเรือนที่ไม่มี ที่ดินทำกินเป็นของตัวเองมีน้อยมากในชุมชน และครัวเรือนที่มีขนาดที่ดินจำนวนมากก็มีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ในชุมชนทั้งหมดและจากการสอบถามได้พบว่า ครัวเรือน ที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเองนั้นมีสาเหตุหลายประการ โดยบางครัวเรือนนั้นไม่มีมาแต่ครั้งพ่อแม่ กล่าวคือรุ่นพ่อแม่ก็เช่าที่ดินผู้อื่นทำนามาตลอด บางครัวเรือนสูญเสียที่ดินจากภาวะหนี้สิน และบางครัวเรือนมีที่ดินอันเป็นมรดกจากพ่อแม่มีจำนวนน้อย เมื่อพ่อแม่ยกให้ก็ต้องแบ่งกับพี่น้องกันหลายคนได้คนละไม่มากจึงขายเป็นเงินมาแบ่งปันกันสำหรับบางครัวเรือนก็มีผลจากการขายให้กับนายทุนที่มาขอซื้อเพราะเห็นว่าราคาดีซึ่งสาเหตุต่างๆ ทำให้ชาวนาที่ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเองเหล่านี้ได้มีการดิ้นรนในทุกวิถีที่ทางในการที่จะทำให้ตัวเอง และครอบครัวมีชีวิตอยู่รอดได้ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ส่วนชาวนาที่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเองได้มีการใช้ที่ดินในการผลิต ที่มีทั้งการผลิตเพื่อการค้า และเพื่อยังชีพ โดยผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่ก็ได้แบ่งส่วนที่เหลือจากการผลิตของตัวเองแล้วให้ผู้อื่นเช่าโดยผู้เช่ามีทั้งคนในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเช่าที่ดินทำการผลิตภาคเกษตรกรรม ที่มีทั้งการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเพาะปลูกข้าว, ข้าวโพดอ่อน, กล้วยขน ฯลฯ ส่วนการเลี้ยงสัตว์จำพวกปลา, วัว, หมู ฯลฯ เป็นต้น สำหรับราคาค่าเช่าที่นั้นก็แล้วแต่เจ้าของที่กับผู้เช่าจะตกลงกันเองว่าจะให้ชำระเป็นเงินค่าเช่า หรือเรียกเก็บเป็นผลผลิตที่ได้และจากการสำรวจปรากฏว่า จากจำนวนครัวเรือนที่ต้องใช้ที่ดินในการผลิตมีจำนวนทั้งสิ้น 74 ครัวเรือนโดยในจำนวนนี้มีครัวเรือนที่มีสิทธิทำกิน ในที่ดินของตนเองทั้งหมด และที่ต้องเช่าผู้อื่นทำมีดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงร้อยละจำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินของตนเอง และเช่าผู้อื่น

ประเภทของครัวเรือนที่มีที่ดินทำกิน	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ครัวเรือนที่มีสิทธิทำกินในพื้นที่ตนเอง	59	65.56
ครัวเรือนที่ทำกินในที่ของตนเอง และเช่าผู้อื่นบางส่วน	12	13.33
ครัวเรือนที่เช่าที่ดินทำกินทั้งหมด	3	3.33
ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดิน	16	17.78
รวม	90	100.00

ที่มา : ข้อมูล กชช. 2 ค. ปี 2535

จากข้อมูลแสดงในตาราง ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านดอนทรายจำนวน 90 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ต้องใช้ที่ดินในกิจกรรมการผลิตทั้งสิ้น 74 ครัวเรือน โดยในจำนวนนี้มีครัวเรือนที่มีสิทธิทำกินในที่ของตนเองและไม่ต้องเช่าผู้อื่นจำนวน 59 ครัวเรือน หรือร้อยละ 65.56 ซึ่งครัวเรือนเหล่านี้จากการสอบถามที่ได้ ปรากฏว่ามีบางครัวเรือนที่ใช้การผลิตร่วมกันในหมู่เครือญาติ และมีขนาดที่ดินเล็ก หรือบางครัวเรือนมีที่ดินปลูกสร้างที่พักอาศัยของตนเอง แต่ไม่ได้ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม หรือมีอาชีพที่ไม่ต้องใช้ที่ดิน เช่น รับจ้างทั่วไป, ค้าขาย (มีร้านค้าของชำ), ก่อสร้าง, รับราชการ เป็นต้น และในจำนวนนี้ก็ยังมีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่ใช้ที่ดิน แต่เป็นอาชีพที่ใช้ที่ดินจำนวนไม่มาก ดังนั้นครัวเรือนที่แม้จะมีที่ดินขนาดเล็กก็ไม่ต้องเช่าที่ดินผู้อื่น อาชีพดังกล่าวได้แก่ การเลี้ยงหมู, การเลี้ยงไก่ไข่, เบ็ด, กบ ฯลฯ เป็นต้น ส่วนครัวเรือนที่ต้องเช่าที่ดินผู้อื่นทั้งหมด ปรากฏว่ามีจำนวน 3 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.33 เป็น ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินในความถือครองอยู่เลย แม้แต่บ้านพักอาศัยก็อาศัยที่ดินของผู้อื่นที่เป็นเครือญาติกันหรือเป็นครอบครัวที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนเอง ยังไม่ได้แยกออกไปหรือพ่อแม่ยังไม่แบ่งมรดกที่ดินให้ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าสำหรับผู้ที่มีที่ดินให้ผู้อื่นเช่า มักเป็นผู้ที่มีที่นามากในชุมชน และเป็นพ่อค่านายทุนนอกหมู่บ้านที่ซื้อ

ที่ดินจากชาวบ้านไปแต่ไม่ได้ใช้ที่ดินที่ซื้อไป จึงให้ผู้อื่นเช่า โดยคิดค่าเช่าเป็นเงิน หรือถ้าเป็นผลผลิตจะคิดในอัตราส่วน 1 : 3 และหากปีใดที่ผลผลิตไม่ดีก็อาจมีการลดค่าเช่าลงไปตามส่วน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การตกลงกันระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่า แต่ถ้าเจ้าของที่ดินบางรายที่คิดค่าเช่าแพงก็จะไม่มีผู้เช่าที่ดิน ดังนั้นเมื่อเข้าไปหมู่บ้านจึงพบพื้นที่บางส่วนถูกปล่อยทิ้งไว้ ไม่มีผู้ทำการเพาะปลูก หรือที่ดินบางส่วนแล้งจัด ทำการผลิตไม่ได้ผลดี เนื่องจากไม่สามารถนำน้ำจากคลองชลประทาน มาใช้ในการผลิตได้ อาศัยน้ำจากธรรมชาติก็ไม่เพียงพอและที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป อยู่ไกลมากก็ไม่มีผู้เช่าเช่นกัน ส่วนเจ้าของที่ดินเองก็ไม่มีกำลังพอที่จะทำการผลิตเองได้ ที่ดินเหล่านี้จึงต้องถูกทิ้งร้างไว้ ซึ่งบรรดาเจ้าของที่ดินเหล่านี้มักรอโอกาสที่มีนายทุนมาซื้อที่ดินก็จะเสนอขายทันที เพราะเห็นว่าเป็นทางที่จะมีรายได้ และไม่มีประโยชน์อะไรที่จะเก็บที่ดินเหล่านี้ไว้อีกต่อไป

การกระจายผลผลิต

การผลิตเพื่อการค้า ทำให้มีการนำที่ดิน แรงงาน เทคโนโลยี และทุนมาใช้ในการผลิตมากขึ้นกว่าเดิม เป็นการระดมทุน และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นออกมาใช้ทั้งหมด เพื่อได้ปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้น แต่ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่ นั้นได้ถูกนำออกไปขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินเกือบทั้งหมด ซึ่งแตกต่างจากระบบการผลิตเดิมที่ผลผลิตส่วนใหญ่จะถูกเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนหรือเป็นเมล็ดพันธุ์ส่วนที่เหลือจากนี้เพียงเล็กน้อยจึงนำออกไปขาย หรือแลกเปลี่ยนโดยมีแวดวงแคบๆ ไม่ซับซ้อนในการแลกเปลี่ยน กล่าวคือ กระทำกันโดยตรงระหว่างชุมชนหนึ่งกับอีกชุมชนหนึ่งคนกลาง หรือพ่อค้าที่จะมารับซื้อ หรือมีระบบตลาดเข้ามาเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยน กำหนดราคา และสิ่งของที่จะผลิต แต่ปัจจุบันการแลกเปลี่ยนผลผลิต หรือสินค้า อาศัยตลาดเป็นศูนย์กลางมีพ่อค้าคนกลางเข้ามาทำหน้าที่ในการรับซื้อผลผลิต ทำให้ผลผลิตเหล่านี้ถูกบวกกำไรเข้าไปก่อนที่จะมีการกระจายหรือส่งต่อไปยังที่อื่นๆ นอกจากนี้บรรดา นายทุน พ่อค้าเหล่านี้ตลอดทั้งตลาด ยังเป็นผู้ที่มากำหนดกิจกรรมต่างๆ ในการผลิตของชาวบ้านอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลผลิตส่วนใหญ่จะถูกนำออกไปขายนอกชุมชน แต่ผลผลิตบางส่วนที่ชาวบ้านผลิตได้ยังคงมีเป้าหมายในการผลิตเพื่อบริโภค เช่น ข้าวเจ้า พืช ผัก และผลไม้ต่างๆ นั้นก็ยังคงเป็นส่วนที่ถูกเก็บสำรองไว้บริโภคในครัวเรือน หรือแบ่งปัน แลกเปลี่ยนกันเองภายในชุมชนดังที่เคยปฏิบัติกันมาแต่เดิม รวมทั้งผลผลิตบางส่วนได้ถูกนำไปใช้ในประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านจะรับเอาค่านิยม ความคิดทัศนคติแบบสังคมเมืองเข้าไว้มากก็ตาม แต่ความเชื่อต่างๆ ที่สืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษก็ยังคงมีบทบาทสำคัญทางความคิดของชาวบ้าน ผู้อาวุโสจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านทั้งสิ้น

สำหรับส่วนที่เก็บไว้ทำพันธุ์เพาะปลูกในฤดูกาลผลิตปีต่อไปนั้น ยังมีอยู่เฉพาะพืชพันธุ์ที่ปลูกเพื่อบริโภค เช่น ข้าวเจ้าบางพันธุ์ (ปิ่นแก้ว, ลอย, ข้าวเหนียว) พืชผักต่างๆ ส่วนพืชที่ปลูกไว้เพื่อขายจำพวกข้าวเหลืองเกษตร, หญ้าขน, ข้าวโพดฝักอ่อน ฯลฯ ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์มาไว้ปลูกทุกครั้งที่ทำการผลิต เนื่องจากเมล็ดพันธุ์บางอย่างเก็บไว้ไม่ได้ หรือถ้าเก็บเองผลผลิตที่ได้อาจไม่ได้มาตรฐานตามความต้องการของตลาด บางครั้งผลผลิตต่ำมากจนไม่สามารถนำออกขายได้ ชาวบ้านจะสามารถรู้ได้เองว่า พืชชนิดใดที่ปลูกเพื่อการค้าแล้วเก็บเมล็ดพันธุ์ได้เองบ้าง

ในระบบการผลิตแบบใหม่ ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่ถูกนำไป หรือกระจายไปสู่ตลาดภายนอกชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงิน แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่า เงินที่ได้กลับคืนมานี้เป็นจำนวนไม่มากพอที่ชาวบ้านจะสะสมเพื่อเป็นทุนไว้ใช้จ่าย หรือเพิ่มขนาดการผลิตออกไปได้เท่าใดนัก หรือมีเหลือเก็บไว้ใช้ในยามขาดส้น เพราะเหตุว่าเงินส่วนหนึ่งหรือผลผลิตที่ได้จำนวนหนึ่งต้องถูกนำไปหักชำระหนี้สินให้กับเจ้าของเงินกู้ แหล่งเงินทุนต่างๆ ที่ชาวบ้านกู้มาลงทุน ส่วนที่เหลือจะกลับมาในรูปของสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ที่ชุมชนไม่ได้ผลิตเอง หรือผลิตได้ปริมาณไม่มาก รวมทั้งสินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆ ตามความนิยมของสังคมเมือง ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะเครื่องอำนวยความสะดวก หรืออุปกรณ์ไฟฟ้าชนิดต่างๆ รวมทั้งสินค้า อุปกรณ์ต่างๆ ในการผลิต ตลอดทั้งของใช้ส่วนตัวบางประเภทที่ไม่จำเป็นได้แก่ เสื้อผ้าตามแฟชั่นนิยม เครื่องปรุงแต่งตามร่างกาย เครื่องประดับ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น และที่กำลังเป็นปัญหาอยู่ทุกวันนี้ในหมู่บ้านคือ การเล่นสื่อกเกอร์ การติดยาเสพติด ดูเพลง รวมทั้งพหุชนะต่างๆ ที่ซื้อหามาไว้ด้วยราคาที่แพงลิบลิ่ว แต่เป็นความนิยมในหมู่บ้านขณะนี้เป็นอย่างมากทีเดียว และบรรดาผู้ใหญ่ หรือผู้ประกอบการบางครั้งก็ยินยอมซื้อหาให้ โดยมีได้ค้ำประกันว่าสิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นแก่เด็กเพียงใด

สภาพการผลิต

รูปแบบการผลิต

ปัจจุบันบ้านดอนทรายได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตไปจากเดิมอย่างมากแต่ชาวบ้านจำนวนมากถึงร้อยละ 80 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดยังคงประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักอยู่ส่วนอาชีพรองได้แก่การรับจ้างทั่วไป สำหรับบางครัวเรือนพบว่ามีการรับจ้าง รับราชการเป็นอาชีพหลักก็มี การผลิตด้านการเกษตรกรรมของชาวบ้าน แม้จะมีระบบชลประทาน

ผ่านหมู่บ้าน หากยังต้องพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นหลัก เนื่องจากว่าน้ำในลำคลองไม่เพียงพอต่อการเกษตร โดยเฉพาะช่วงฤดูแล้งน้ำในคลองส่งน้ำจะแห้งขอด ไม่สามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตรได้เลย ด้วยเหตุนี้ชาวนาส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงไม่สามารถทำนาปรังได้ มีบางครัวเรือนที่สามารถทำนาปรังได้ ได้แก่ บริเวณลำน้ำท้ายหมู่บ้าน แต่ให้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร หรือบางปีนาแล้งจัด ต้นข้าวแห้งตายเสียหายหมด ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงนิยมทำนาปีที่ใช้การหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวกันมาก เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาต้นข้าวแห้งตาย และค่าจ้างในการดำนา การทำการผลิตข้าวจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนธันวาคมหรือมกราคม จึงจะสามารถเก็บเกี่ยวได้ และในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนาชาวนาที่ไม่ได้มีอาชีพสำรองอย่างอื่นในครัวเรือนเช่น เลี้ยงหมู, วัวนม, ไก่ ก่อสร้าง ฯลฯ ก็จะไปรับจ้างทั่วไปตามแต่จะมีผู้มาว่าจ้าง หรือหาแรงงานไป โดยจะนิยมทำเข้าไปเย็นกลับ ส่วนหนุ่มสาวที่เป็นแรงงานสำคัญของครัวเรือนในระยะนี้มักเข้ารับจ้างทำงานในโรงงานรอบๆ ชุมชนใกล้เคียง สำหรับผู้ที่ต้องมีภาระติดพันในการผลิตของครัวเรือน จะทำงานอยู่ที่บ้านหรือทำงานที่มว่าจ้างอยู่กับบ้าน ได้แก่ รับแกะข้าวโพดอ่อน แกะพลาสติก ฯลฯ

ลักษณะการผลิตในอดีต ชาวบ้านมีการรวมแรงกันในการช่วยเหลือในกิจกรรมการผลิตทุกขั้นตอน แต่เมื่อเข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ ที่มีการแข่งขัน รีบเร่ง มีปริมาณพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นจากเดิม ขณะที่แรงงานมีอยู่จำกัด การว่าจ้างแรงงานจึงเกิดขึ้นทั้งนี้เพื่อต้องการให้ทันกับฤดูกาลผลิตไม่เช่นนั้นผลผลิตจะเสียหายได้ โดยเฉพาะครัวเรือนใดที่ทำการผลิตข้าวที่มีที่นาอยู่ไกลออกไปจากชุมชนมากๆ การจะขอให้เพื่อนบ้านไปช่วยเหลือในการเก็บเกี่ยวจึงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีการว่าจ้างแรงงานกันเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังคงปรากฏให้เห็นถึงการเอาแรงกันอยู่ ไม่ได้ทิ้งไปเสียทั้งหมด ซึ่งจะมีให้เห็นเฉพาะในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวเสียส่วนใหญ่ ส่วนในช่วงต้นของฤดูการผลิตข้าว การเอาแรงจะไม่มีให้เห็น เพราะต่างฝ่ายต่างต้องเร่งรีบทำการเพาะปลูกข้าวในที่นาของตนเองจึงปรากฏว่ามีการว่าจ้างแรงงานกันมาก โดยแรงงานเหล่านี้จะเป็นแรงงานที่เข้ามารับจ้างในหมู่บ้าน ได้แก่ รถรับจ้างไถนาขนาดใหญ่ เป็นต้น ส่วนขั้นตอนในการหว่านข้าวชาวนาเจ้าของผู้ผลิตจะทำการหว่านเองนอกจากนี้ ยังพบว่าช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตได้มีแรงงานรับจ้างจากที่ไกลๆ ได้แก่ ภาคอีสาน, ภาคเหนือ ฯลฯ เข้ามารับจ้างในชุมชนด้วย โดยจะมาเป็นกลุ่มๆ ออกเดินทางรับจ้างไปตามจังหวัดต่างๆ ส่วนที่บ้านดอนทราย แรงงานรับจ้างเหล่านี้ จะอาศัยพักอยู่ที่วัดสระกะเทียม เมื่อผ่านพ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวจึงจะออกเดินทางไปที่อื่นต่อไป หรือกลับท้องถิ่นของตน ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตโดยเฉพาะการทำนาจะมีการนำรถไถเดินตาม หรือรถไถขนาดใหญ่แทนการใช้แรงงานสัตว์ เริ่มจากการที่ชาวบ้านได้ไปเห็นหมู่บ้าน

ใกล้เคียงใช้รถไถ ซึ่งไถนาได้เร็ว ผ่อนแรงได้มาก จึงได้หากู้ยืมเงินมาซื้อรถไถเดินตามไว้ใช้งานบ้าง และยังรับจ้างไถให้กับเพื่อนบ้านอีกด้วย เมื่อคนอื่นเห็นก็ทำตามบ้าง เพราะช่วยให้สามารถทำนาได้มากขึ้นและเสร็จเร็วกว่าเดิมที่ต้องใช้แรงงานคนและสัตว์จำนวนมาก ทั้งยังสิ้นเปลืองค่าจ้างแรงงานมาก บางครัวเรือนก็ใช้การขายวัวจำนวนหลายสิบตัวเพื่อนำไปซื้อรถไถเดินตามมาใช้เพราะนอกจากจะช่วยอำนวยความสะดวกหลายอย่างแล้วยังสามารถไปรับจ้างไถเป็นรายได้อีกทาง ทั้งไม่ต้องเหนื่อยแรงมาก แต่ในเวลาต่อมาไม่นานนักได้มีรถไถนาขนาดใหญ่ออกวิ่งรับจ้างไปตามที่ต่างๆ รวมทั้งบ้านดอนทรายด้วย ชาวบ้านหลายครัวเรือนหันมานิยมจ้างรถไถขนาดใหญ่ประเภทนี้ เพราะประหยัดเวลาได้มากกว่ารถไถประเภทเดินตาม และค่าแรงถูกกว่า โดยรถไถประเภทนี้ส่วนใหญ่จะมาจากบ้านต้นมะขาม (หมู่ที่ 5) หรือจังหวัดสุพรรณบุรีที่ออกวิ่งรับจ้างทั่วไป ด้วยเหตุนี้ความนิยมในการใช้รถไถแบบเดินตามจึงลดลงไปในที่สุด ปัจจุบันการใช้รถไถชนิดเดินตามยังคงมีปรากฏอยู่แต่จะเป็นการไถซ่อม หรือจำนวนที่ดินทำการผลิตมีขนาดย่อย ขณะเดียวกันระหว่างที่มีการผลิต ชาวบ้านก็จะมีการหาแหล่งเงินทุนที่จะต้องนำมาใช้ทำทุนไปด้วย ซึ่งโดยมากจะทำการหากู้ยืมมาก่อนที่จะลงมือผลิต แต่จะมีบางรายที่หากู้ยืมภายหลัง เมื่อมีปัญหาในระหว่างการผลิตที่เงินทุนขาด หรือจำนวนไม่เพียงพอที่จะใช้ในการผลิตต่อไปได้อีก ซึ่งแหล่งเงินทุนต่างๆ ทั้งหลายได้กล่าวไว้แล้วในช่วงต้น

ส่วนการผลิตประเภทอื่น เช่น การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสวนครัว สวนผลไม้ ฯลฯ จะเป็นการผลิตที่จะกล่าวถึงในส่วนหัวข้อต่อไปแต่จะไม่เน้นมาก เพราะส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่ใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก มีการช่วยเหลือในรูปของการเอาแรงกันบ้าง แต่ไม่เด่นชัดเช่นการทำนา แรงงานที่ได้จะเป็นเครือญาติใกล้ชิดกัน หรือพี่น้องร่วมสายโลหิต พ่อแม่กับลูกเพราะผลผลิตที่ได้เมื่อขายแล้วหักต้นทุนไปทั้งหมด ที่เหลือเป็นกำไร และจะนำมาแบ่งกันในครัวเรือนอย่างเช่น กรณีของนายสุชาติ สิงห์ล่อ กับนายสุเทพ สิงห์ล่อ โดยที่ทั้งคู่ต่างเป็นพี่น้องร่วมสายโลหิต ภายหลังจากแต่งงานแล้ว ได้พาภรรยามาอาศัยอยู่ร่วมกับแม่ของตนเอง คือนางเรียง สิงห์ล่อ ซึ่งได้ยกที่ดินบางส่วนให้กับบุตรชายทั้ง 2 คน และเหลือเก็บไว้ให้ตัวเองบางส่วน เมื่อบุตรชายทั้งคู่ได้รับมรดกที่ดินก็นำมาประกอบอาชีพทำนาต่อเช่นเดิม และมีการเลี้ยงวัวนมเพิ่มขึ้น ทุกวันพี่น้องคู่นี้จะออกหาซื้อต้นข้าวโพดอ่อนจากที่ต่างๆ ทั้งบริเวณใกล้เคียง หรือไกลออกไปหลายสิบกิโลเมตรเพื่อใช้เป็นอาหารให้แก่วัวนม โดยที่นายสุเทพ ผู้เป็นพี่ชายจะมีรถกระบะขนาดเล็กไว้เป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของ ภายหลังจากรีดนมวัวได้ค่าน้ำนมวัวแล้ว ทั้ง 2 คนจะนำมาหักเป็นค่าใช้จ่ายจำพวกค่าน้ำมันรถ, ค่าอาหาร, ค่าข้าวโพดอ่อน ฯลฯ กำไรที่เหลือจะนำออกมาแบ่งกัน 2 ครอบครัวเช่นนี้เป็นต้น

ชนิดของพันธุ์พืช และสัตว์ที่ใช้ในการผลิต

สิ่งหนึ่งที่ต้องกล่าวถึงในสภาพการผลิตปัจจุบันของชาวบ้านก็คือการใช้พันธุ์พืช และ สัตว์ในการผลิต จากที่ได้เคยกล่าวไว้แล้วว่าระบบการผลิตเพื่อการค้าการเลือกที่จะผลิตพืชและ สัตว์ชนิดใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ เพราะหากไม่เช่นนั้น ผลผลิตที่ได้เมื่อนำออกสู่ตลาดอาจขายไม่ได้ หรือขายได้แต่ราคาไม่เป็นที่น่าพอใจของผู้ผลิต ดังนั้นผลที่ตามมา ย่อมเป็นสิ่งไม่ดีต่อชาวบ้านที่อาจต้องมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นไปอีก เพื่อเป็นการลดภาวะเสี่ยงต่อ การขาดทุน การมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงต้องคอยติดตามหรือรับทราบข้อมูลความเป็นไปของ ราคาสินค้ารวมทั้งความต้องการสินค้าของตลาดตลอดเวลา และทำการผลิตให้ได้คุณภาพตรง ตามมาตรฐานที่กำหนดหรือมีสภาพใกล้เคียงที่สุด สำหรับการเลือกผลิตตามความพอใจของผู้ผลิต จะปรากฏในรูปของการผลิตเพื่อการยังชีพภายในครัวเรือน สำหรับชนิดของพันธุ์พืช หรือสัตว์ที่ใช้ ผลิตมีความแตกต่างไปจากสมัยก่อน แต่มีบางชนิดที่ชาวบ้านยังมีการนำมาใช้อยู่ โดยดูตามความ เหมาะสมกับลักษณะของที่ดินที่จะใช้ในการผลิต ซึ่งชนิดของพันธุ์ที่ใช้สามารถจำแนกได้ดังนี้

การเพาะปลูก

1) ข้าว เป็นอาชีพหลักที่ชาวบ้านทำกันมานานหลายสิบปี สมัยก่อนการทำนานิยมใช้ พันธุ์ข้าวที่เก็บไว้เอง หรือหาแลกเปลี่ยนกันระหว่างเครือญาติทั้งในและนอกชุมชน พันธุ์ข้าวที่ใช้ทำ นานายุคนั้น ถ้าเป็นการทำนาลุ่มนิยมใช้พันธุ์ที่มีลำต้นสูงมากๆ เพื่อให้พันระดับน้ำที่หลากมาท่วม พื้นที่นา ได้แก่ พันธุ์ข้าวลอย, ปิ่นแก้ว, พญาเจຍ ฯลฯ ถ้าหากเป็นดอนจะใช้ข้าวพันธุ์แดงน้อย, อีแปะ ฯลฯ เป็นต้น และมีการทำนาข้าวเหนียวร่วมด้วย เพื่อใช้บริโภคเป็นอาหารหลักของครัวเรือน พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกได้แก่ พันธุ์ข้าวขางหรีด, ต้อย, เมืองลม ฯลฯ ปัจจุบันชาวบ้านบริโภคข้าวเจ้าเป็น อาหารหลัก จึงเลิกปลูกข้าวเหนียวไป ถ้าต้องการใช้ข้าวเหนียวทำอาหารคาว - หวาน ก็ใช้วิธีไปซื้อ จากร้านค้า ส่วนข้าวเจ้าปัจจุบันชาวบ้านบางคนยังใช้พันธุ์ข้าวลอย, ปิ่นแก้ว สำหรับการทำนาลุ่มแต่ โดยมากจะนิยมใช้พันธุ์ข้าวที่ทางเกษตรตำบลแนะนำ เช่นนาลุ่มใช้พันธุ์ข้าวเหลืองประทิว (เหลือง เกษตร), ขาวตาแห้ง ส่วนนาดอนใช้พันธุ์ข้าว กข₁₁, กข₂₁, กข₂₃, กข₂₅ ซึ่งทั้งหมดเป็นพันธุ์ที่ทาง เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกในระยะแรกเริ่มจะให้พันธุ์ไปทดลองปลูก โดยไม่ต้องเสียเงินเพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์ ครั้นมีผู้นิยมมากขึ้นจึงมีการขายพันธุ์ข้าว ซึ่งมีทั้งการซื้อขาย

กันเองภายในชุมชนและซื้อจากภายนอก ถ้าเป็นการซื้อ ขายกันภายในชุมชน ชาวนาที่จะมาซื้อ เมล็ดพันธุ์จะพิจารณาซื้อจากเจ้าของที่นาที่ทำการปลูกข้าวแล้วได้ผลดี สำหรับราคาซื้อขายกันก็ ไม่แพงเกินไป เพราะซื้อจากญาติๆ กันแต่อย่างไรก็ตามเท่าที่สำรวจพบว่ากว่า 80% ของชาวนา นิยมเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เอง รองลงไปจะได้จากการขอแบ่งจากญาติใกล้ชิด และได้รับแจกจากเจ้า หน้าทีเกษตรตำบลที่เข้ามาให้การส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ข้าวแต่เมล็ดพันธุ์ที่นำมาแจกจ่ายแก่ชาวนาก็ มีจำนวนจำกัด ทำให้ไม่สามารถได้ครบทุกครัวเรือน หรือจำนวนมากพอสำหรับการเพาะปลูกใน แต่ละครั้งของการทำ (ดูภาพที่ 21 ในภาคผนวก ค.)

2) ไม้ผล การปลูกไม้ผลของชาวบ้านดอนทราย โดยมากนิยมปลูกในลักษณะของสวน รอบๆ บ้าน หรือตามหัวคันนา ผลผลิตที่ได้จะนำมาไว้บริโภคในครัวเรือน ที่เหลือจึงนำออก จำหน่ายเป็นรายได้เสริมกับครอบครัว สำหรับครัวเรือนที่มีการปลูกเพื่อเก็บผลจำหน่ายมีอยู่ ประมาณ 2 - 3 รายซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกครัวเรือนละ 4 - 8 ไร่ ผลไม้ที่นิยมปลูกได้แก่มะม่วง, มะพร้าว, ฝรั่ง โดยกิ่งพันธุ์มีทั้งได้รับการแนะนำจากเกษตรตำบลและซื้อหามาปลูกเอง พันธุ์ที่นิยมปลูกกัน ได้แก่ มะม่วงเขียวเสวย, หนองแซง, น้ำดอกไม้ ส่วนมะพร้าวจะเป็นมะพร้าวน้ำหอมหรือมะพร้าว กะทิ เป็นต้น

3) พืชผัก สภาพการปลูกพืชผักในหมู่บ้าน โดยมากจะปลูกไว้ใช้ประกอบอาหารในครัว เรือน หรือแบ่งปันแก่เพื่อนบ้าน เป็นจำพวกพืชผักสวนครัว และสมุนไพรบางอย่างสำหรับพืชที่ปลูก ไว้จำหน่ายนิยมปลูกข้าวโพดอ่อน และต้นหอมเป็นหลัก โดยข้าวโพดอ่อนจะปลูกกันมาก และเพาะ ปลูกตลอดปี และหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว พบว่าในหนึ่งปีชาวบ้านจะปลูกข้าวโพดฝักอ่อน 3 -5 ครั้ง พันธุ์ที่นิยมปลูกได้แก่ พันธุ์ซูเปอร์สวีท, สุวรรณ 1,2 แหล่งพันธุ์ได้จากพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิต เป็น การซื้อเงินเชื่อ และชำระค่าเมล็ดพันธุ์ตอนขายผลผลิต การที่ชาวบ้านนิยมปลูกข้าวโพดอ่อนกัน มาก เพราะทำให้ผลผลิตระยะสั้น ส่วนลำต้นใช้เป็นอาหารวัวนมได้ดี หรือขายแก่ผู้เลี้ยงวัวนมได้ และมีแหล่งรับซื้อโดยตรงปัจจุบันมีผู้นิยมปลูกข้าวโพดอ่อนกันมาก ทำให้ราคาข้าวโพดอ่อนลดลง จากเดิมชาวบ้านหลายรายจึงหันไปใช้พื้นที่ปลูกหญ้าอ่อน หรือหญ้าขนให้วัวนมที่เลี้ยงไว้กินเพราะ นอกจากไม่ต้องขาดทุนจากราคาข้าวโพดอ่อนต่ำลงแล้ว หญ้าขนสามารถขายให้กับสหกรณ์โค นนมหรือบรรดาผู้เลี้ยงวัวนมทั้งใน และนอกชุมชน นอกจากนี้ในด้านต้นทุน เมื่อเปรียบเทียบกับ การปลูกพืชผักชนิดอื่น การปลูกหญ้าถือได้ว่าใช้ทุนต่ำที่สุดสามารถขายได้ตลอดปี ไม่ค่อยมี ปัญหาด้านราคาขาย และผู้ปลูกหญ้าขนมักเป็นเจ้าของที่ดิน จึงตัดปัญหาเรื่องการเสียค่าเช่าที่ดิน ทำกินไปได้

การเลี้ยงสัตว์

ชาวบ้านนิยมการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดรวมกันไป มีทั้งเลี้ยงไว้บริโภคเอง หรือใช้ในพิธีกรรมบางอย่าง และการเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้หลักของครัวเรือน สัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมากได้แก่ วัว, ไก่, เป็ด, กบ, ปลา, สุกร สำหรับพันธุ์ที่ใช้เพาะเลี้ยง ส่วนหนึ่งได้รับแจกจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ตำบล และซื้อหาเอง หรือแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านในสมัยก่อน ชาวบ้านมีการเลี้ยงสัตว์จำพวกวัว, สุกร, ไก่ เท่านั้น โดยเพื่อการบริโภค ใช้แรงงาน และประกอบพิธีกรรม อาจมีบางครั้งที่ใช้ไปเพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งของ หรือเงินแต่มีจำนวนไม่มาก และพบได้นานๆ ครั้ง ปัจจุบันชาวบ้านจะทำการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อการค้าเป็นหลัก จากการสำรวจพบว่ามีครัวเรือนที่เลี้ยงสัตว์ต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นทั้งสิ้น 36 - 43 ครัวเรือน จากจำนวนทั้งสิ้น 90 ครัวเรือนในหมู่บ้าน โดยมีการขายเป็นราคาเนื้อสัตว์ หรือเก็บผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสัตว์ขายเป็นรายได้เสริม หรือรายได้สำคัญของครัวเรือน และในจำนวนนี้พบว่า มีการเลี้ยงวัวนมมากที่สุด มีจำนวนถึง 21 ครัวเรือน⁶ ส่วนที่เหลือก็จะมีจำนวนไม่แตกต่างกันมากนัก

การเลี้ยงวัวเนื้อ

ในปัจจุบันมิใช่พันธุ์พื้นบ้านเช่นอดีต แต่เป็นการเลี้ยงพันธุ์ลูกผสมระหว่างพันธุ์พื้นเมืองกับพันธุ์อเมริกันบรามัน การเลี้ยงเป็นการทำคอกไว้บริเวณบ้าน หรือเลี้ยงแบบปล่อยทุ่งให้หากินเองและมีให้อาหารเสริมช่วยกรณีเลี้ยงวัวขุน อาหารที่ให้กินจะซื้อจากตลาดนครปฐม หรือตลาดบ้านโป่ง เป็นอาหารชั้น⁷ ที่ใช้ผสมให้วัวกินสลับกับการให้อาหารหญ้าจำพวกหญ้าชนิดต่างๆ ที่ปลูกในนาข้าวหลังฤดูการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ทำนาปรัง นอกจากนี้ยังมีส่วนของไหม และเปลือกของฝักข้าวโพดอ่อนที่ใช้เป็นอาหารเสริมให้กินในช่วงฤดูแล้งที่ไม่มีหญ้าสดให้กิน ผู้เลี้ยงก็ใช้วิธี

⁶ จากการสำรวจข้อมูลชุมชนขณะทำการศึกษา มิถุนายน 2537.

⁷ อาหารชั้นได้แก่ วัสดุอาหารสัตว์หลายชนิด ได้แก่ รำ ปลายข้าว ข้าวโพด กากมะพร้าว กากถั่วเหลือง กากมันสำปะหลัง ฯลฯ รวมถึงหัวอาหารที่บรรจุจำหน่ายในท้องตลาดทั่วไป ผสมให้วัวกิน.

หาหญ้าแห้ง หญ้าหมักให้วัวกิน พันธุ์ที่ใช้เลี้ยงได้จากการผสมเองในฝูงสัตว์ที่เลี้ยง ซึ่งมีแม่พันธุ์หลายตัว โดยนำไปผสมกับพ่อพันธุ์ชนิดดีในเขตหมู่บ้านใกล้เคียงหรือการจ้างมาผสม บางครั้งก็ใช้การขอน้ำเชื้อจากปศุสัตว์อำเภอมาฉีดให้ โดยมีเจ้าหน้าที่มาให้บริการที่บริเวณวัดสระกะเทียม เมื่อเลี้ยงได้น้ำหนักประมาณ 100 - 200 กิโลกรัม หรืออายุได้ 8-12 เดือนจึงจะขายได้ พ่อค้าที่รับซื้อถึงที่หรือขายส่งตลาดซึ่งมี 2 แห่งคือ ตลาดราชบุรี (ตลาดสดอรพรรณเป็นของเอกชนดำเนินการ) และตลาดนนทบุรี (โรงฆ่าสัตว์ตลาดขวัญ) ราคาขายคิดเป็นราคาเนื้อต่อตัวมีตั้งแต่ 5,000 - 10,000 บาท จากการสำรวจพบมีผู้เลี้ยงวัวเนื้อ หรือวัวขุนจำนวน 3 ราย ส่วนการขอรับวัคซีน หรือการรักษาโรคสัตว์ประเภทปากเปื่อย - เท้าเปื่อย ก็จะไปขอให้ทางปศุสัตว์ตำบลช่วยมาฉีดยาให้

วัวนม

การเลี้ยงวัวนมเริ่มจากมีชาวบ้านคนหนึ่งได้รับการชักชวนจากญาติที่จังหวัดราชบุรีให้นำวัวนมมาทดลองเลี้ยง 2 ตัว โดยผู้ที่นำมาเลี้ยงเป็นคนแรกของหมู่บ้านคือ นายสุเทพสิงห์ล่อ ซึ่งจากเดิมมีอาชีพทำนา แต่ต่อมาปรากฏว่าฝนแล้งติดต่อกัน 2 - 3 ปี ข้าวในนาให้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นเขาจึงต้องหารายได้เสริมเพื่อเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือนพอดีมีญาติที่ราชบุรีที่เลี้ยงวัวนม และเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพอยู่แล้ว ได้ให้วัวนมมาเลี้ยง 2 ตัว แล้วรีดน้ำนมส่งสหกรณ์ฯ ทุกวัน ในช่วงแรกๆ ต้องขับรถไปส่งที่สหกรณ์โคนมฯ เอง เพราะในหมู่บ้านไม่มีผู้อื่นเลี้ยงวัวนม และไม่ได้เป็นสมาชิกของสหกรณ์โคนมฯ เอง เพราะในหมู่บ้านไม่มีผู้อื่นเลี้ยงวัวนม และไม่ได้เป็นสมาชิกของสหกรณ์โคนมฯ ครั้นต่อมาเขาได้เลี้ยงวัวนมเพิ่มขึ้น มีรถของสหกรณ์โคนมฯ วิ่งเข้ามารับน้ำนมที่รีดได้ทุกวันนอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่จากสหกรณ์โคนมฯ เข้ามาให้คำแนะนำ และดูแลรักษาโรค รวมทั้งฉีดวัคซีนให้วัวนมมีความสะอาดสุขภาพเพิ่มขึ้นทำให้มีรายได้จากการนำนมวัวไว้เป็นค่าใช้จ่ายรายวันของครัวเรือน เมื่อชาวบ้านผู้อื่นเห็นว่าเป็นการมีรายได้ดีจึงหันมาสนใจเลี้ยงวัวนมกันเพิ่มขึ้นและเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมฯ หนองโพด้วย นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีผลพลอยได้ที่สามารถนำไปเลือกฝัก และลำต้นของข้าวโพดอ่อนที่ปลูกไว้เพื่อแกะฝักอ่อนขายมาใช้เป็นอาหารให้แก่วัวนมที่เลี้ยงได้เป็นอย่างดี และราคาของน้ำนมที่ได้จากสหกรณ์โคนมฯ เป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้หันมาเลี้ยงวัวนมกันมากขึ้น

สำหรับพันธุ์วัวนมที่ชาวบ้านเลี้ยงกันได้แก่ พันธุ์ขาว - ดำ, ดำ, ขาว - แดง แต่ที่นิยมจะเป็นพันธุ์ขาว - ดำ และพันธุ์นิวซีแลนด์ เพราะให้น้ำนมมาก โดยเฉลี่ยวันละประมาณ 8 - 12 กิโลกรัม ลักษณะการเลี้ยงจะเป็นอาชีพรองจากการทำนา หรือปลูกข้าวโพดอ่อนส่วนแหล่งของพันธุ์วัวนมจะได้รับการสั่งซื้อผ่านสหกรณ์โคนม 2 แห่ง คือสหกรณ์โคนมหนองโพ ราชบุรี และสหกรณ์โคนมนครปฐม ซึ่งเป็นแหล่งรับซื้อน้ำนมดิบจากชาวบ้านดอนทรายด้วย นอกจากนี้ผู้เลี้ยงวัวนมบางรายจะหาซื้อพันธุ์วัวนมเอง โดยหาซื้อจากฟาร์มโคนมของผู้เลี้ยงวัวนมที่อยู่บริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง

ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับการบริการจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ตำบล แทนการขอรับบริการจากเจ้าหน้าที่สหกรณ์โคนมฯ โดยมีการจัดให้บริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคปาก - เท้าเปื่อย 2 ครั้ง และมีศูนย์บริการผสมเทียมวัวนมให้ที่หมู่ 3, 5 และจัดอบรม อสม. เพื่อให้บริการฉีดวัคซีนแก่วัวนมในหมู่บ้าน เมื่อเดือนตุลาคม 2537 หมู่บ้านดอนทรายได้เข้าร่วมการประกวดหมู่บ้านปศุสัตว์พัฒนา และได้รางวัลที่ 2 มีเงินรางวัล 2,000 บาท ซึ่งชาวบ้านได้นำมาจัดตั้งเป็นกองทุนพัฒนาหมู่บ้านต่อไป การเลี้ยงวัวนมได้รับความสนใจจากชาวบ้านจำนวนมากเพราะชาวบ้านให้ผู้ที่ไร้ที่ดิน หรือมีที่ดินทำกินจำกัดได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพช่วยให้มีรายได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือน

สุกร

พบว่าเป็นการเลี้ยงเพื่อเป็นการเสริมรายได้แก่ครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการเลี้ยงเป็นแบบการเลี้ยงแม่สุกรเพื่อผลิตลูกขาย กับการเลี้ยงสุกรขุนโดยการซื้อลูกสุกรมาเลี้ยงเฉลี่ยพบครัวเรือนละ 7 - 8 ตัว เป็นเลี้ยงไว้โดยการให้อาหารเสริมนาน 5 เดือนได้น้ำหนักตัว 80 - 90 กิโลกรัม จึงขาย โดยมีพ่อค้าจากภายนอกเข้ามารับซื้อเองในหมู่บ้าน สำหรับพันธุ์ที่ใช้เลี้ยง จะซื้อจากภายนอกชุมชนทั้งหมด ราคาลูกสุกรตัวละ 700 - 750 บาท หากมีแม่พันธุ์เองก็จะว่าจ้างพ่อพันธุ์จากหมู่ 5 มาทับโดยเสียค่าผสมพันธุ์คราวละ 300 - 400 บาทโดยจะเป็นราคาตกลงกันจนกว่าแม่พันธุ์จะท้อง ปัจจุบันมีชาวบ้านหลายรายเลิกเลี้ยงไป ด้วยเหตุผลที่ว่าราคาหมูเป็นตัวต่ำ อาหารใช้เลี้ยงแพง ลงทุนสูง เมื่อขายแล้วมีกำไรน้อย หรือขาดทุนในกรณีที่สุกรเป็นโรคตายลงไปแล้วกว่าจะได้ทุนคืน ต้องใช้เวลานาน ช่วงที่รอการขายจึงไม่มีรายได้เสริมมาหมุนเวียน บางครั้งกลืนมูลสัตว์เลี้ยงก่อความรำคาญแก่เพื่อนบ้าน และเป็นสาเหตุของการขัดแย้งกันก็มีหลายราย

ไก่

การเลี้ยงไก่ของชาวบ้านดอนทรายแต่เดิมจะมีเฉพาะพันธุ์พื้นบ้าน หรือไก่ไทย โดยเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน หรือประกอบพิธีกรรม ปัจจุบันพบว่า มีการเลี้ยงไก่หลายชนิดได้แก่ ไก่ชน, ไก่พันธุ์เนื้อ, ไก่ไข่ และไก่พื้นบ้าน โดยที่ การเลี้ยงไก่ชน จะพบเพียง 9 - 10 ครัวเรือน เป็นการเลี้ยงเพื่อขายเป็นรายได้ ราคาตั้งแต่ตัวละ 500 - 4,000 บาท และใช้ในการแข่งขันชนไก่ที่มีวงเงินพนันไม่สูง เจ้าของไก่ชนจะนำไก่ของตัวเองแบ่งเลี้ยงเป็นตัวๆ ในสุ่มไก่ เมื่อนำออกไปแข่งขันไก่อีกก็จะให้อาหารประเภทกล้วยน้ำว้า โดยเชื่อว่าจะทำให้ไก่ดุร้ายขึ้น และจิกตีกับไก่ชนตัวอื่นได้ดี ไก่พันธุ์เนื้อ ใช้เวลาเลี้ยงจนกระทั่งจับขายได้ ใช้เวลาสั้นเพียง 45 - 50 วัน การเลี้ยงจะทำเป็นฟาร์มไก่ที่รับจ้างเลี้ยง ผู้เลี้ยงจะทำโรงเลี้ยงไก่ และวัสดุในการให้อาหารไก่ สำหรับพันธุ์ไก่กับอาหารที่ใช้เลี้ยงและยารักษาโรค นายทุนที่จ้างเลี้ยงจะเป็นผู้นำมาให้ราคาค่าจ้างเลี้ยงแล้วแต่จะตกลงกันโดยจะเป็นระบบเหมาจ่าย ซึ่งไม่แน่นอนขึ้น - ลงตามราคาไก่พันธุ์เนื้อในขณะนั้น ไก่ไข่ เลี้ยงโดยชาวบ้านจัดหาพันธุ์มาเลี้ยงเอง โดยการซื้อไก่ไข่มาเป็นไก่รุ่นแล้วมาเลี้ยงราว 1 เดือน ก็จะสามารถเก็บไข่ไก่ขายได้ ผู้เลี้ยงในหมู่บ้านจะไปหาซื้อพันธุ์ไก่ไข่จากตลาดนครปฐม พร้อมอาหารที่ใช้เลี้ยง เมื่อเก็บไข่ขายได้ก็จะขายส่งในหมู่บ้าน เนื่องจากเลี้ยงไก่ไม่มากโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 25 - 30 ตัว พบว่ามีผู้เลี้ยงไก่ไข่ 3 ครัวเรือนซึ่งทำเล้าไก่เลี้ยงบริเวณหลังบ้าน พอไก่อายุมากขึ้น ออกไข่ได้น้อยลงก็จะขายส่งตลาดนครปฐมคิดเป็นราคาไก่พันธุ์เนื้อไป

เป็ด

ส่วนมากเลี้ยงไว้เพื่อเก็บไข่บริโภคเองในครัวเรือน หากมีมากก็จะแบ่งขายเป็นรายได้เสริม โดยซื้อเป็นลูกเป็ดมาเลี้ยง หรือเป็นเป็ดรุ่นจากตลาดนครปฐม การเลี้ยงจะปล่อยให้หาอาหารกินเองตามท้องนา หรือทำเป็นเล้าขังไว้แล้วหาอาหารจำพวกปลาเล็กปลาน้อยให้กินเพื่อให้ไข่แดงมากๆ โดยเฉลี่ยจะเลี้ยงครัวเรือนละ 9 - 15 ตัว พบว่ามีผู้เลี้ยงเพียง 2 ครัวเรือนเท่านั้น

กบ

ชาวบ้านหาซื้อพันธุ์กบเองจากฟาร์มเพาะเลี้ยงที่บริเวณวัดหนองดินแดง โดยการที่ชาวบ้านออกไปรับจ้างก่อสร้างบ้านภายนอกชุมชน เห็นว่าเลี้ยงแล้วได้กำไรจึงมาทำตามบ้างการเลี้ยงจะทำเป็นบ่อที่มีขนาดกว้าง - ยาวไม่มาก ภายในมีตาข่ายพลาสติกที่ใช้กางเป็นมุ้งกันทั้ง 4 ด้านแล้วนำลูกกบที่ซื้อมาราคาตัวละ 2 - 3 บาทใส่ลงไปเลี้ยงจนมีน้ำหนักตัวตั้งแต่ 200 กรัมขึ้นไปจึงจับขายได้สำหรับอาหารที่ใช้เลี้ยงจะหาซื้อจากตลาดนครปฐมแต่ปรากฏภายหลังราคาไม่ดี และอาหารกบขึ้นราคา ทำให้ผู้เลี้ยงขาดทุน ชาวบ้านที่เคยเลี้ยงกบจึงเลิกลุ่มไปหลายรายปัจจุบันพบว่า มีผู้เลี้ยงกบเพียง 3 - 4 ครัวเรือนเท่านั้น

ปลา

พันธุ์ปลาที่เลี้ยงเป็นพวกปลาตะเพียน และปลานิล โดยซื้อพันธุ์ปลาจากวังมัจฉาย่านรังสิต และบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งได้แก่หมู่บ้านในเขตตำบลบางแพ จ.ราชบุรีในการเลี้ยงผู้เลี้ยงจะทำบ่อปลาขนาดใหญ่ใช้พื้นที่หลายไร่ การจับขายจะมีตลาดรับซื้อแถวองค์การสะพานปลากรุงเทพฯหรือตลาดนครปฐม แต่เป็นจำนวนไม่มาก จากการสำรวจพบว่ามีผู้เลี้ยงปลาอยู่ 7 - 8 ครัวเรือน จะทำบ่อเลี้ยงปลาอยู่บริเวณลำน้ำแถวหมู่บ้านใกล้เคียงๆ กับคลองชลประทาน และผู้เลี้ยงมักจะปลูกบ้านเรือน หรือโรงนาในบริเวณบ่อปลาไปด้วย เพราะต้องคอยดูแลให้อาหารแก่ปลา หรือเปลี่ยนถ่ายน้ำ และเฝ้าบ่อปลา ป้องกันคนอื่นเข้ามาขโมยจับปลาไป

การซื้อขายผลผลิต/สินค้าในชุมชน

ผลผลิตที่ได้จากชุมชนสู่ตลาดภายนอกนั้น เป็นผลผลิตในภาคเกษตรทั้งสิ้น โดยสินค้าหลักก็คือ ข้าวเปลือกกรองลงมาก็คือเป็นจำพวกพืชผัก ผลไม้ และสัตว์ที่เลี้ยงไว้ขายเนื้อรวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสัตว์ เช่น ไข่ไก่ ไข่เป็ด นำนมวัว ฯลฯ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ชาวบ้านจะนำออกไปขายตามตลาดต่างๆ ได้แก่ ตลาดนครปฐม ตลาดบ้านโป่ง ตลาดราชบุรี และตลาดค้าส่งในกรุงเทพฯ ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็ต้องซื้อหาสินค้ามาบริโภคเองทั้งที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือสินค้าที่ใช้ในการผลิต ด้วยเหตุนี้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านดอนทรายจึงเกี่ยวข้องกับตลาด และพ่อค้า

ทั้งใน - นอกชุมชนตลอดเวลา จากการที่มีถนนหนทางที่สะดวกสบาย ระยะเวลาไปรับซื้อ - ขายสินค้าอยู่ไม่ไกลจากชุมชน และชาวบ้านบางคนมีพาหนะใช้ในการเดินทางที่รวดเร็ว ทำให้การติดต่อกับตลาดเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ สามารถรับรู้ข่าวสารจากภายนอก โดยเฉพาะราคาสินค้าได้เป็นอย่างดี กรณีที่ชาวบ้านไม่พอใจกับราคาสินค้าที่พ่อค้าท้องถิ่นให้ ก็สามารถบรรทุกสินค้าออกไปขายยังตลาดภายนอกได้เอง เนื่องจากมีพาหนะขนส่งสินค้าอยู่แล้วและจากการที่ได้ติดต่อกับตลาดภายนอกบ่อยครั้งช่วยทำให้จึงรู้จักคุ้นเคยกับพ่อค้าภายนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี

ในการขายผลผลิตของชาวบ้าน พบว่ามีการติดต่อกับพ่อค้า 2 ประเภทด้วยกันคือ พ่อค้าในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของร้านค้า และนายทุนรับซื้อผลผลิต ออกเงินกู้ รวมทั้งให้เช่าที่ดินทำกิน โดยการค้าขายมักเป็นในรูปของเงินเชื่อ มีการคิดดอกเบี้ยในอัตราที่ถูกลง การชำระคืนมักเป็นเงิน ถ้ามีไม่พอก็อาจตกลงกันเป็นผลผลิต ส่วนใหญ่จะเป็นการตีราคาข้าวหน้าลาน หรือตกลงกันก่อนว่าคิดเป็นอัตราส่วนเท่าใด เช่นกรณีการเช่าที่นาทำกินจะคิดเป็น 1 : 3 กล่าวคือ เจ้าของจะได้ผลผลิตไป 3 ส่วน อีก 1 ส่วนต้องจ่ายเป็นค่าเช่าให้กับเจ้าของที่ดิน หรืออาจตกลงเป็นจำนวนดังต่อไปนี้ ปัจจุบันจะคิดเป็น 6 ดังต่อไปนี้ สำหรับพื้นที่นาดอนให้ผลผลิตไม่ค่อยดีเหล่านี้เป็นต้น

ส่วนพ่อค้าอีกประเภทจะเป็นพ่อค้าจากภายนอกชุมชน มีทั้งพ่อค้าเร่ เจ้าของร้านค้าในตลาด เจ้าของโรงสีและนายหน้าจากฟาร์มผลิตขนาดใหญ่ต่างๆ เช่น ฟาร์มไก่, ฟาร์มสุกร ฯลฯ

สำหรับบรรดาพ่อค้าภายนอกชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุดก็คือ นายหน้าตัวแทนจากโรงสี และนายทุน เจ้าของกิจการค้า โดยจะเป็นการติดต่อกับชาวบ้านด้วยตัวเองจนกลายเป็นขาประจำกันไปเลย รวมทั้งชาวบ้านอาจขอกู้ยืมเงินไปด้วย สำหรับผู้เป็นเจ้าของโรงสี หรือเจ้าของกิจการค้าจะไม่ได้เข้ามาติดต่อกับชาวบ้านเอง แต่จะเป็นผู้ที่ชาวบ้านคุ้นเคยกันมานานเนื่องจากการค้าขายติดต่อกันมานานจนเสมือนเป็นญาติกัน นอกจากนี้พ่อค้าเจ้าของฟาร์มสัตว์ เช่น ไก่ สุกร ฯลฯ ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ชาวบ้านพบปะเสมอ มีทั้งที่เข้ามาติดต่อดูแลงานที่ชาวบ้านรับไปทำ และรับซื้อผลผลิตจากชาวบ้าน บรรดาพ่อค้าเหล่านี้จะเป็นผู้ลงทุนในการจัดหาพันธุ์พืช - สัตว์ รวมทั้งอาหารสัตว์ และป้อนให้แก่ชาวบ้านที่สนใจเข้าร่วมในโครงการ ครั้นถึงเวลามาเก็บผลผลิตก็จะหักเงินจากผลผลิตที่ขายให้ ส่วนที่เหลือจากนี้จึงจะเป็นเงินที่ชาวบ้านจะได้รับจริง

การขายผลผลิตของชาวบ้านจะมีตลาดรับซื้อทั้งใกล้และไกล แต่ที่ชาวบ้านคุ้นเคยดีได้แก่ตลาดนครปฐม โดยมีการนำผลผลิตที่เป็นพืช - สัตว์ไปขาย ขณะเดียวกันการซื้อสินค้ามาบริโภคของชาวบ้านจะมีเป้าหมายที่ตลาดแห่งนี้เช่นกัน โดยเฉพาะการซื้ออาหารมาบริโภค หรือขายแก่ชาวบ้านในหมู่บ้านพบว่าสินค้าที่ชาวบ้านนิยมซื้อจากตลาดท้องถิ่นได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้า พันธุ์ พืช - สัตว์ อาหารสัตว์ ปุ๋ย เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต และสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งหาซื้อไม่ได้จากร้านค้าในหมู่บ้าน เป็นต้น แต่จะอย่างไรก็ตามชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ไว้วางใจบรรดาพ่อค้าต่างถิ่น หรือพ่อค้าเร่ ด้วยเหตุนี้ในการซื้อ - ขายผลผลิตจึงต้องชำระเป็นเงินสดทันที นอกจากนี้ชาวบ้านต้องระมัดระวังเรื่องการถูกโกงจากพ่อค้าเร่ในเรื่องของการชั่งตวงน้ำหนักที่พบ่อยเป็นประจำจะเป็นการชั่งผลผลิตจำพวกข้าวเปลือก สุกร วัว โดยชาวบ้านเล่าว่า "พวกพ่อค้าเร่ได้โกงชาวบ้านไปหลายเที่ยวแล้ว จับได้ก็หนีที่สี่ที่ห้า พอรู้ว่าชาวบ้านจับได้ก็จะหายหน้าหายตาไป หรือไม่มาอีก ถ้าคนไหนกล้าหนอยก้แก้ตัวน้ำขุ่นๆ แต่โดยมากถ้าถูกจับได้จะไม่มีชาวบ้านค้าขายด้วยอีกเลย" 8

ส่วนร้านค้าในหมู่บ้านชาวบ้านมักคุ้นเคยกับเจ้าของร้านเป็นอย่างดีและชาวบ้านบางคนยังเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันกับเจ้าของร้านอีกด้วยจึงพบว่ามี การซื้อขายด้วยเงินเชื่อมีอยู่บ่อยครั้งโดยเจ้าของร้านค้าเหล่านี้จะทำการลงสมุดบัญชีลูกค้า หรือชาวบ้านที่ติดหนี้ค้างไว้ทุกครั้ง เพื่อป้องกันการหลงลืมหรือมีข้อกังขาเมื่อถึงเวลาชำระหรือทวงหนี้สินค้าที่ชาวบ้านนิยมซื้อหากันส่วนใหญ่เป็นอาหารแห้ง - สด เหล้า บุหรี่ เครื่องใช้สอยเล็กๆ น้อยๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

การซื้อขายจากร้านค้าในหมู่บ้านจะเป็นที่นิยมของชาวบ้านมาก เนื่องจากไม่ต้องเสียเวลา และสิ้นเปลืองค่าเดินทางในการหาซื้อจากตลาดนครปฐมให้ยุ่งยากปัจจุบันการซื้อขายสินค้าของชาวบ้านขยายวงกว้างออกไปมาก ทำให้หมู่บ้านมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกตลอดเวลาหมู่บ้านดอนทรายจึงไม่เป็นชุมชนห่างไกล หรือสังคมปิดอีกต่อไปดังเช่นอดีต หากแต่เป็นชุมชนที่มีการรับเอารูปแบบของสังคมเมืองเข้าไปผสมผสาน และดูกลมกลืนเอาวัฒนธรรมประเพณีหลายๆ อย่าง

8 จากคำบอกเล่าของนายคา สิงห์ลือ และนายชอบ สิงห์ทอง

ของท้องถิ่นไปจนเกือบหมดสิ้น การผลิตเพื่อขายของชาวบ้าน จึงทำให้ระบบตลาดเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพวกเขาอย่างเต็มที่ โดยเมื่อคูที่ตลาดที่ชาวบ้านนำผลผลิตที่ได้ออกไปจำหน่ายนั้นพบว่าผลผลิตที่ได้จากพืช - สัตว์ของชาวบ้านจะถูกส่งไปยังตลาดนครปฐมเป็นหลัก รองลงมาจะเป็นตลาดบ้านโป่ง ราชบุรี และกรุงเทพฯ เป็นลำดับ ซึ่งที่ตลาดบ้านโป่ง และกรุงเทพฯ (ตลาดสี่มุมเมือง, รังสิต) จะเป็นแหล่งรับซื้อผลผลิตประเภทสัตว์เลี้ยงจากชาวบ้านมากที่สุดสัตว์เลี้ยงเหล่านี้ ได้แก่ วัวสุกร ไก่ ปลานิล - ปลาดุก เป็นต้น นอกจากนี้ตลาดทั้ง 2 แห่ง นี้ยังเป็นที่ชาวบ้านนิยมซื้อพันธุ์สัตว์ชนิดต่างๆ มาเพาะเลี้ยงอีกด้วย สาเหตุเนื่องมาจากมีพันธุ์ชนิดต่างๆ ให้เลือกได้มาก และ จากการที่ติดต่อค้าขายกันมานานทำให้คุ้นเคยกันดี จึงได้ราคาถูกในการซื้อพันธุ์สัตว์มาเพาะเลี้ยง

ส่วนผลผลิตประเภทพืชผล และผลไม้จะขายส่งที่ตลาดนครปฐม เพราะเห็นว่าสะดวกดี และราคาที่ได้ก็เป็นที่น่าพอใจของชาวบ้าน นอกจากนี้ผลผลิตที่ได้มีจำนวนไม่มากเช่นการเลี้ยงสัตว์ หากจะต้องนำไปส่งยังตลาดรับซื้อที่ไกลออกไปมากๆ ก็จะไม่คุ้มกับการที่ต้องเสียค่าขนส่ง ดังนั้นผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกพืชจึงมีตลาดนครปฐมเป็นแหล่งรับซื้อที่สำคัญ

จะอย่างไรก็ตามผลผลิตที่ได้ของชาวบ้านบางส่วนถูกนำมาจำหน่ายเอง โดยการเร่ขายหรือวางขายในหมู่บ้าน และตลาดนัดของชุมชน ที่มีการจัดขึ้นทุกวันจันทร์บริเวณหน้าวัดสระกะเทียม และทุกวันศุกร์ที่บริเวณปากทางเข้าวัดหนองดินแดงอยุธยาถนนเพชรเกษม ที่ตลาดนัดแห่งนี้จะมีผู้คนนิยมมาซื้อหาของกิน- ใช้นั้นมากกว่า ตลาดนัดบริเวณหน้าวัดสระกะเทียมเพราะมีของให้เลือกซื้อมากกว่า แต่ในด้านราคาซื้อขายกันดูจะไม่แตกต่างกันเลย จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนแห่งนี้มีระบบการผลิตเพื่อขาย มีผลให้วิถีชีวิตของชาวนา และรูปแบบการผลิตภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก โดยการที่ชาวนาได้เปลี่ยนการดำเนินชีวิตไปเป็นแบบเดียวกับคนในสังคมเมืองทั่วไป ตลาดได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการผลิตของชาวนา และชาวนาผู้ผลิตเองก็มุ่งที่จะผลิตสินค้า เพื่อตอบสนองตามความต้องการของตลาด ซึ่งหากย้อนไปในอดีตจะเห็นว่าการผลิตของคนในชุมชนแห่งนี้จะทำการผลิต เพื่อสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลักโดยเฉพาะความต้องการของสมาชิกในครัวเรือนเป็นสำคัญ ส่วนที่เหลือจึงจะนำออกไปยังตลาด หรือแหล่งรับซื้อภายนอกชุมชนต่อไป

อาชีพใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิต

การที่หมู่บ้านมีระบบการผลิตเพื่อการค้าทำให้ความต้องการปัจจัยในการผลิต และการดำรงชีพของแต่ละครัวเรือนเพิ่มขึ้นกว่าเดิมอย่างมาก การทำนาเพียงอย่างเดียวมิได้ตอบสนองความต้องการเพียงพอ จึงทำให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนต้องมีอาชีพอื่นที่จะช่วยเพิ่มรายได้มาสู่ครัวเรือน ด้วยเหตุนี้ภายหลังจากที่หมู่บ้านมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วขึ้น ได้ชักนำให้ผู้คนจากภายนอกเข้ามาติดต่อกับคนในหมู่บ้านกันมากขึ้นกว่าอดีตขณะเดียวกันชาวบ้านก็เดินทางไปพบปะผู้คนภายนอกกันบ่อยครั้งซึ่งช่วยให้ได้รู้เห็นความเป็นไปการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นอื่นแล้วรับเอามาประพุดิปฏิบัติจนกลายเป็นความเคยชินอันส่งผลต่อเนื่องมาถึงการมีอาชีพใหม่ที่หลากหลายนอกเหนือจากการทำนา

ความหลากหลายของอาชีพได้เกิดขึ้นมาบ้างแล้ว ก่อนการมีถนนเข้าสู่ชุมชนในปีพ.ศ. 2504 แต่เป็นในลักษณะของการประกอบอาชีพชั่วคราว หรือตามความจำเป็น เช่น การเป็นนายหน้านำผลผลิตของชาวบ้านออกไปเร่ขาย หรือแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก การออกรับจ้างนอกชุมชนในช่วงภาวะฝนแล้ง การเพาะปลูกข้าวไม่ได้ผลเท่าที่ควร เช่นนี้เป็นต้นเมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป มีผลให้เกิดอาชีพใหม่มากขึ้น ในขณะที่การทำนาได้กลายเป็นอาชีพรองหรือทำการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนแทน และมีบางครัวเรือนได้หันไปประกอบอาชีพอื่นเป็นอาชีพหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวแทนการทำนา

อดีตชาวบ้านทุกครัวเรือนของชุมชนแห่งนี้มีการทำกสิกรรมเป็นอาชีพหลัก และเป็นการผลิตเพื่อใช้เลี้ยงดูสมาชิกทุกคนเท่านั้น การผลิตมีการใช้เครื่องมือแบบง่ายๆ หรือเทคโนโลยีขั้นต่ำเข้าช่วยในการผลิต ผลผลิตที่ได้จึงมีเหลือไม่มากพอที่จะนำออกไปจำหน่ายได้บ่อยครั้ง และความต้องการปัจจัยในการดำรงชีพยังมีไม่มาก ดังนั้นเงินจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นของชาวบ้านในการดำรงชีพ แต่เมื่อเข้าสู่ระบบการผลิตแบบใหม่ ได้ทำให้ความต้องการในปัจจัยต่างๆ เพิ่มขึ้นจากเดิมมากมาย ดังนั้น การมีอาชีพหลากหลายจึงเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ของชาวบ้าน โดยอาชีพใหม่ของชาวบ้านดอนทรายที่พบในปัจจุบัน สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

ก) การประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ได้แก่

- การเพาะปลูก โดยชาวบ้านทำการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นที่เป็นพืชเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากการทำนา ได้แก่ พืชผัก ผลไม้ ข้าวโพดอ่อน
- การเลี้ยงสัตว์ เป็นการเลี้ยงเพื่อขายเป็นราคาเนื้อทั้งตัว หรือนำผลผลิตที่ได้จากสัตว์ เหล่านี้ออกจำหน่าย ได้แก่ ไก่ไข่ สุกร วัวเนื้อ - นม ปลา กบ

ข) การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพที่มีได้เกี่ยวข้องกับ การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่

- การรับจ้างแรงงานทั่วไป
- การค้าขาย
- การทำงานในโรงงาน
- การรับราชการ
- การประกอบอาชีพที่ใช้วิชาชีพ เช่น ช่างก่อสร้างบ้าน ช่างชุบโลหะ การเล่นดนตรี

ซึ่งในแต่ละอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ เป็นวิธีการที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก) การประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม

การปลูกพืชผัก

เป็นการปลูกพืชผักจำพวกสะระแหน่, หอม, กระเพรา ขายส่งยังตลาดนครปฐม พบว่ามีจำนวน 2 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 2.22 ของจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 90 ครัวเรือน โดยชาวบ้านผู้ปลูกจะทำการปลูกยกทรงสวนออกเป็นแปลงๆ ละ 3 - 4 ไร่ และจะปลูกพืชผักดังกล่าวลงชนิดละ 1 แปลง แยกไปไม่ปะปนกัน ผู้ที่ทำการเพาะปลูกจะลงทุนด้วยการซื้อเมล็ดพันธุ์จากร้านค้าในตลาดนครปฐม รวมทั้งปุ๋ยเคมี และสารกำจัดวัชพืช การปลูกนิยมปลูกในฤดูฝนเพราะจะช่วยให้ได้ผลดี

เดิมทีนั้นมีพ่อค้าเข้ามาติดต่อกับให้ชาวบ้านปลูกหลายครัวเรือนแต่ต้องประสบกับการขาดทุน เพราะโดนพ่อค้ากดราคา และดินเค็มเกินไปไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชผักดังกล่าวเฉาตายหมดสิ้น ส่วนที่ได้ผลก็ไม่ดีนัก ทำให้หลายครัวเรือนเลิกทำกันไป

ปัจจุบันมี 2 ครัวเรือนที่ยังทำการเพาะปลูกได้เป็นเพราะอยู่ใกล้คลองส่งน้ำ และพื้นที่ที่มีการปลูกไม้ผลรวมไปด้วย เพื่อให้ไม่เป็นการสูญเสียที่ดินบริเวณผิวหน้าไปเปล่าๆ จึงได้ปลูกพืชผลเหล่านี้สลับลงไป และการที่ใช้เวลาเพราะปลูกสั้นก็เก็บขายได้ จึงช่วยให้มีรายได้มาหมุนเวียนใช้จ่ายในครัวเรือนได้เร็วขึ้น

การปลูกผลไม้

พบว่ามี 3 - 4 ครัวเรือนหรือคิดเป็นร้อยละ 3.33 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่บ้านทำการเพาะปลูก โดยผู้เป็นเจ้าของจะมีอาชีพอื่นเป็นอาชีพหลักอยู่ก่อนแล้ว ส่วนการเพาะปลูกไม้ผลก็เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน และที่เหลือจึงขายส่งตลาดนครปฐม ไม้ผลที่ปลูกได้แก่มะม่วงเขียวเสวย, มะม่วงหนองแซง, มะม่วงน้ำดอกไม้, ฝรั่ง, กัลยน้ำว่า, มะละกอ เป็นต้น จะปลูกปนๆ กันไป มีการทำแปลงยกร่อง และบริเวณผิวหน้าดินจะมีการปลูกพืชผักดังกล่าวมาแล้วร่วมด้วย สำหรับกิ่งพันธุ์ และปุ๋ยจะซื้อจากตลาดนครปฐมเช่นกันพบว่าเจ้าของมักจะออกไปทำงานนอกชุมชน แล้วปล่อยให้ญาติคอยเฝ้าดูแล และบำรุงต้นไม้แทนเมื่อขายผลผลิตได้จึงจะแบ่งเงินให้ หรือบางครั้งว่าจ้างเป็นเงินเดือนซึ่งไม่สูงนักและผู้ดูแลสวนสามารถเก็บผลไม้ในสวนไปบริโภคในครัวเรือนได้ด้วย แต่ห้ามนำออกไปขายเอง (ดูภาพที่ 22 ในภาคผนวก ค.)

การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

พบว่าชาวบ้านนิยมปลูกกันมาก โดยมีพ่อค้าจากตลาดนครปฐมนำพันธุ์มาให้และรับซื้อผลผลิตไปด้วย ในระยะแรกมีผู้ปลูกกันมากเพราะได้ราคาดี แต่มาช่วงหลังราคาข้าวโพดฝักอ่อนลดลงจากเดิมมาก ทำให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนบอกเลิกกับนายหน้าที่มาชักชวนปัจจุบันชาวบ้านจะหาซื้อพันธุ์มาปลูกเองจากตลาดนครปฐม ด้วยเหตุผลที่ว่าสามารถนำต้น และเปลือกมาเป็นอาหารเพิ่มนํ้านมแกว่วนม ส่วนฝักจะขายได้ได้ราคาเท่าใดไม่คำนึงถึงนัก เพราะอย่างน้อยก็ได้ค่าพันธุ์ ปุ๋ย กลับคืนมา การปลูกชาวบ้านจะทำการไถดินเป็นร่องคล้ายทำนา แล้วหยอดเมล็ดพันธุ์

ลงไป 4 - 5 เมล็ด เมื่อต้นข้าวโพดโตพอประมาณจึงจะถอนต้นที่ไม่แข็งแรงทิ้งเหลือเฉพาะต้นที่แข็งแรงเพียง 1 - 2 ต้นต่อหลุม ปลูกไปนาน 2 - 3 เดือนจึงเก็บฝักอ่อนขายการปลูกข้าวโพดอ่อนจะใช้พื้นที่มากหรือน้อยขึ้นกับความต้องการและขนาดของพื้นที่ที่ชาวบ้านผู้ผลิตจะนำมาใช้ในการเพาะปลูกได้ ในรอบหนึ่งปีพบว่า ชาวบ้านผู้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนจะทำการปลูกได้ประมาณ 3 - 5 ครั้ง และจะนำผลผลิตขายให้กับพ่อค้าที่เข้ามารับซื้อหรือขายส่งตลาดนครปฐม

การเลี้ยงสัตว์

พบว่าในหมู่บ้านมีการเลี้ยงสัตว์ประเภทต่างๆ กันมาก โดยที่ส่วนใหญ่มีเป้าหมายเป็นการผลิตเพื่อค้าขาย สัตว์เหล่านี้ได้แก่ วัวนม, วัวเนื้อ, ไก่ไข่, เป็ดไข่, สุกร, ปลา, กบ เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

วัวนม

ชาวบ้านเล่าว่าเดิมที่ผู้ที่นำเข้ามาเป็นคนแรกคือนายสุเทพ สิงห์ล่อ โดยการแนะนำของญาติผู้พี่ที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์โคนมหนองโพ จ.ราชบุรี เมื่อทำการเลี้ยงไปได้ไม่นานก็สามารถรีดนมวัวส่งสหกรณ์โคนมฯ ได้ มีรายได้มาหมุนเวียนใช้จ่ายในครอบครัวได้ชาวบ้านคนอื่นๆ เห็นจึงทำการเลี้ยงตามอย่างบ้าง ปัจจุบันพบว่ามีผู้เลี้ยงวัวนมจำนวนทั้งหมด 21 ครัวเรือน 9 คิดเป็นร้อยละ 23.33 โดยชาวบ้านเล่าว่าการเลี้ยงวัวนมแม้จะช่วยให้มีรายได้มาหมุนเวียนทุกวัน แต่ก็เพียงพอใช้จ่ายไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น ไม่มีเหลือเก็บ และต้นทุนสูง เพราะราคาวัวนมสูง ผู้เลี้ยงบางคนขาดทุน เพราะวัวเป็นโรคตาย หรือให้น้ำนมไม่ดี บางครั้งก็มีปัญหาในการหาอาหารมาให้ และที่สำคัญต้องใช้แรงงานในการผลิตภายในครัวเรือน ซึ่งถ้าหากสมาชิกในครัวเรือนไม่ช่วยเหลือหรือมีไม่พอเพียงก็ไม่สามารถเลี้ยงวัวนมต่อไปได้ การเลี้ยงวัวนมเริ่มปรากฏมีตั้งแต่วันที่ 27 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2510 จากการนำเข้ามาของนายสุเทพ สิงห์ล่อ ดังได้กล่าวมาแล้ว เนื่องจากหมู่บ้านดอนทรายตั้งอยู่ห่างจากสหกรณ์โคนมฯ เพียง 10 กว่ากิโลเมตร ทำให้มีความได้เปรียบกว่าหมู่บ้านอื่นที่ตั้งอยู่ไกลออกไปจำนวนวัวนมที่เลี้ยงมีตั้งแต่ 7 - 8 ตัว จนถึง 40 ตัว ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้

⁹ จากการสำรวจข้อมูลชุมชน ขณะทำการศึกษาเดือนกรกฎาคม 2537.

ในบริเวณบ้าน มีการทำคอกซีเมนต์เป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ละช่องจะมีความกว้างยาวพอที่จะให้วัว 1 ตัวอยู่ได้ บางครัวเรือนจะทำคอกซีเมนต์ยาว โดยเว้นที่ว่างให้ด้านหน้าเพื่อเป็นที่ใส่อาหารให้วัวกิน สำหรับบางครัวเรือนที่มีพื้นที่มากจะนำวัวนมไปผูกให้กินหญ้าบริเวณใกล้ๆ บ้าน เพราะการที่วัวนมได้ออกเดินหากินหญ้านอกเหนือไปจากการถูกขังในคอก จะทำให้วัวนมมีสุขภาพแข็งแรง และส่งผลต่อปริมาณน้ำนมดิบที่จะได้อีกด้วย (ดูภาพที่ 23 ในภาคผนวก ค.)

การเลี้ยงวัวนมต้องมีความอดุสาหะที่จะดูแลเอาใจใส่วัวนมอย่างมาก เริ่มจากการต้องทำความสะอาดคอกให้สะอาดตลอดเวลา เพราะวัวจะถ่ายบ่อยมาก ทำให้ผู้เลี้ยงต้องเก็บกวาดทำความสะอาดคอกตลอดเวลา เพื่อไม่ให้ส่งกลิ่นเหม็นสกปรกและช่วยป้องกันโรคบางอย่างที่จะเกิดกับวัวได้อีกด้วย เช่น โรคปากเปื่อย เท้าเปื่อย เป็นต้น ผู้ที่จะทำความสะอาดคอกเลี้ยงวัวโดยมากจะเป็นแม่บ้านเพราะว่าในช่วงเวลา 8 โมงเช้าถึงบ่าย 2 โมงเย็น ผู้ชายซึ่งเป็นพ่อบ้าน และลูกชาย หรือญาติๆ กันจะออกไปตัดต้นข้าวโพดอ่อน และหญ้าขน เพื่อมาเป็นอาหารแก่วัวนมโดยเฉพาะต้นข้าวโพดฝักอ่อนนั้น ถือเป็นอาหารหลักของวัวนมเลยทีเดียวนอกเหนือจากหัวอาหารที่ซื้อจากร้านค้าในตลาด เพราะมีสารอาหารบางชนิดที่เป็นประโยชน์ต่อวัวมาก ในการที่จะเพิ่มปริมาณน้ำนมดิบสำหรับหญ้าขนผู้เลี้ยงจะนำมาให้วัวนมเพศผู้ที่เพิ่งคลอดใหม่กิน เพราะลูกวัวเหล่านี้ถือว่าไม่มีประโยชน์ต่อการเลี้ยง เนื่องจากไม่ใช่เพศเมียที่จะเติบโตเพื่อให้น้ำนมต่อไป ผู้เลี้ยงจะขายให้พ่อค้ารับซื้อวัวเนื้อหลังจากเลี้ยงได้ประมาณ 3 เดือนผ่านไปในบางกรณีผู้เลี้ยงไม่สามารถหาต้นข้าวโพดฝักอ่อนให้วัวกินได้ ก็จะใช้หญ้าขนเลี้ยงวัวนมแทน ด้วยเหตุที่ในแต่ละวันผู้เลี้ยงต้องใช้ข้าวโพดฝักอ่อนได้ไม่มาก เพราะเป็นที่ลุ่มเหมาะสมแก่การทำนา ทำให้ผู้เลี้ยงวัวนมจึงจำเป็นต้องออกไปหาซื้อ และบรรทุกต้นข้าวโพดฝักอ่อนจากที่ไกลๆ ได้แก่ กาญจนบุรี, ราชบุรี เป็นต้น ในการไปตัดต้นข้าวโพดฝักอ่อนจะต้องขับรถกระบะไปบรรทุก และตัดมาเอง จึงต้องไปกันเป็นกลุ่ม 3 - 4 คน เพื่อช่วยแรงกัน ทำให้มีความสนิทสนม และเป็นกลุ่มที่คอยช่วยเหลือกันและกัน โดยมากมักจะเป็นญาติสนิทกันเสียส่วนใหญ่ เมื่อได้ต้นข้าวโพดฝักอ่อนมากก็จะทำการแบ่งกันตามสัดส่วนของจำนวนวัวที่เลี้ยง และการเฉลี่ยเงินค่ารถ และค่าซื้อต้นข้าวโพดก็จะจัดแบ่งเป็นไปตามความมากน้อยเช่นกัน

การตัดต้นข้าวโพดฝักอ่อนในพื้นที่ไกลๆ ผู้ขายจะเป็นผู้ออกไปหาตัดโดยจะออกจากบ้านตั้งแต่เวลาประมาณ 07.00 - 08.00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กินอาหารเช้าและรีดนมวัวเสร็จแล้ว ซึ่งการรีดนมวัวจะทำวันละ 2 ครั้ง คือ ช่วงเช้าตั้งแต่เวลา 05.00 - 06.00 น. และตอนเย็นเวลา 16.00 - 17.00 น. เพื่อให้กับเวลาที่รถจากสหกรณ์โคนมฯ มารับน้ำนมดิบที่รีดได้ไป การตัดต้นข้าวโพดจะแล้วเสร็จ และกลับมาถึงบ้านเมื่อเวลาประมาณบ่ายสองโมง ซึ่งจะทันได้ช่วยแม่บ้านรีดนมวัวพอดี การซื้อต้นข้าวโพดฝักอ่อนจะมีราคาขึ้นลงไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความต้องการ และปริมาณของต้นข้าวโพดที่มีในแต่ละช่วงฤดูกาล ถ้าหากเป็นช่วงที่มีผู้เลี้ยงวัวนมออกหาซื้อต้นข้าวโพดกันมาก ในขณะที่ต้นข้าวโพดมีให้ตัดได้น้อย ราคา ก็จะสูง โดยทั่วไปจะตกราคาไร่ละ 200 - 1,800 บาท ในการซื้อ ผู้ซื้อจะเหมาเป็นไร่ๆ และตัดมาทั้งต้นตั้งแต่เหนือโคนต้นขึ้นไป 5 - 10 เซนติเมตร หลังตัดแล้วจะมัดรวมกันเป็นมัดๆ แล้วนำมาให้วัวกินทั้งต้นเลย

สำหรับการรีดนมวัว จะรีดได้เมื่อวัวมีอายุตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป (นับแต่วัวเพศเมียมีเกณฑ์อายุผสมพันธุ์ได้ คือ อายุประมาณ 18 - 22 เดือน จนถึงได้รับการผสมพันธุ์ ตั้งท้อง และคลอดลูก จะกินเวลาที่สามารถรีดนมได้ราว 5 ถึง 10 เดือน และมีการพักท้องหลังคลอดอยู่ยาวนาน 45 - 72 วัน) การรีดนมวัวมี 2 ช่วงคือ เช้า และเย็น โดยมีการรีดด้วยมือ และใช้เครื่องรีดนม จากการสำรวจพบว่าผู้เลี้ยงส่วนใหญ่จะรีดด้วยมือ เพราะจำนวนวัวที่เลี้ยงแต่ละครัวเรือนมีไม่มาก ในการรีดจะนำน้ำนมดิบที่ได้ลงในกระป๋อง หรือถังรองรับที่สะอาด แล้วนำมาเทใส่ถังอลูมิเนียมที่สหกรณ์โคนมฯ นำมาส่งซึ่งจะมีความจุหลายขนาดตั้งแต่ 15 กิโลกรัมจนถึง 50 กิโลกรัมต่อถังโดยเฉลี่ยวัวนม 1 ตัว จะให้น้ำนมครั้งละ 8 กิโลกรัมหรือ 12 - 15 กิโลกรัมต่อวันแล้วจากนั้นจะมีรถจากสหกรณ์โคนมฯ วิ่งมารับกลับไปโดยจะคิดค่าบริการวันละ 7 บาท ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมกันมาก เพราะประหยัดเวลาในการไปส่งที่ต้องใช้เวลาอย่างน้อยเป็นชั่วโมง และค่าน้ำมันรถอีกด้วย ซึ่งชาวบ้านคิดว่าน่าจะใช้เวลาดังกล่าวมาทำกิจกรรมอย่างอื่นจะดีกว่ามาก ฉะนั้นกิจกรรมการรับส่งน้ำนมดิบของสหกรณ์โคนมฯ จึงได้รับความนิยมจากชาวบ้านอย่างมากในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 24 ในภาคผนวก ค.)

สำหรับอาหารที่ใช้เลี้ยงวัวนมนั้น ได้กล่าวถึงไปบ้างแล้วในตอนต้นโดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ อาหารข้น และอาหารหยาบ ซึ่งอาหารข้นจะหาซื้อได้จากสหกรณ์โคนมฯ หรือท้องตลาดทั่วไป ส่วนอาหารหยาบก็มีหญ้าชนิดต่างๆ ข้าวโพดฝักอ่อนโดยชาวบ้านปลูกเองจากพื้นที่ทำนาเดิม หรือหาซื้อจากที่อื่นดังกล่าว

ปัจจุบันราคาน้ำนมดิบที่ชาวบ้านขายได้นั้น อยู่ในช่วงระหว่างราคา 6.50 - 8.00 บาท ต่อกิโลกรัม และราคาประกันต่ำสุดก็คือ 6.50 บาท/กิโลกรัม ในช่วงศึกษาพบว่าโดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะขายได้ในราคา 7.50 บาท/กิโลกรัมขึ้นไปซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ชาวบ้านพอใจ แต่เนื่องจากผู้เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพฯ จึงต้องรับเงินค่าน้ำนมดิบเป็นงวด ทุกๆ 10 วันคือวันที่ 5, 15 และ 25 ของเดือน และต้องไปปรับตัวตนเองที่สหกรณ์แต่กรณีนี้ผู้เลี้ยงรายใดมีเงินค่าน้ำนมดิบมากกว่า 3,000 บาท ต่อครั้ง ทางสหกรณ์โคนมฯ จะโอนเงินผ่านทางบัญชีของธนาคารพาณิชย์ของผู้นั้นแทน ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปรับเอง และถือเงินกลับจำนวนมาก ซึ่งอาจตกหาย หรือถูกฉ้อปล้นได้

การฉีดยา และผสมพันธุ์วัวนม ชาวบ้านผู้เลี้ยงวัวนมจะได้รับบริการจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ตำบลทุกๆ 6 เดือน โดยไม่เสียค่าบริการใดๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ชาวบ้านก็บ่นว่าต้องเสียค่าอาหารกลางวันเลี้ยงเจ้าหน้าที่เหล่านี้ และค่าน้ำมันรถ เพราะชาวบ้านยังต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่เหล่านี้ต่อไป นอกจากนี้จะมีสัตวแพทย์ของสหกรณ์โคนมฯ ออกมาให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการเลี้ยงวัวนมอย่างสม่ำเสมอ และก็สามารถขอรับบริการฉีดวัคซีนหรือผสมเทียมได้ โดยไม่เสียค่าบริการเช่นกัน จึงนับว่าเป็นบริการที่ชาวบ้านสามารถเลือกใช้ได้ถึง 2 ทาง หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าแรงงานที่จะใช้ในการเลี้ยงวัวนมนั้น จะเป็นแรงงานจำนวนไม่มากเท่าการทำนา โดยแรงงานที่ใช้จะอาศัยแรงงานของสมาชิกในครัวเรือน กับการว่าจ้างรถบรรทุกน้ำนมดิบไปส่งสหกรณ์โคนมฯ ซึ่งถือว่าไม่สูงเลยเมื่อเปรียบเทียบกับการว่าจ้างแรงงานในการทำนาแต่ละขั้นตอน แต่มีข้อพิจารณาอีกประการว่าผลผลิตที่ได้จากผู้เลี้ยงคือ ตัวขาวนมมิได้นำมาไว้บริโภคเองในครัวเรือน และต้นทุนในการเลี้ยงวัวนมสูงมากเพราะราคาวัวนมแต่ละตัวนั้นมีราคาตั้งแต่ 8,000 - 30,000 บาททีเดียว ดังนั้นชาวบ้านผู้เลี้ยงวัวนมส่วนใหญ่จึงต้องกู้เงินมาลงทุน หรือขายที่ดินที่มีอยู่เพื่อหาซื้อวัวนมมาไว้เลี้ยง

การเลี้ยงวัวเนื้อ

เป็นการเลี้ยงพันธุ์วัวพื้นเมืองที่มีราคาไม่สูงนัก ผู้เลี้ยงจะทำการผสมเองตามธรรมชาติ หรือซื้อลูกวัวมาจากที่อื่น แล้วขยายจำนวนออกไปเป็นฝูง โดยฝูงละ 15 - 50 ตัว พบว่าในหมู่บ้านมีผู้เลี้ยงวัวเนื้ออยู่ 3 รายเท่านั้น เนื่องจากผู้เลี้ยงจะต้องพาฝูงวัวเนื้อเหล่านี้ออกไปหากินหญ้าในที่ไกลๆ และใช้พื้นที่มากส่วนเวลาขายนั้น ผู้เลี้ยงจะต้องใช้เวลาในการเลี้ยงอยู่นานเป็นปีจึงจะขายได้ เพราะหายขายเร็วเกินไปก็จะได้ไม่ได้น้ำหนัก แต่การเลี้ยงวัวเนื้อไม่ยุ่งยากหรือมีโรคระบาดในวัวเหล่านี้ ปัจจุบันเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ได้เข้ามาแนะนำให้ชาวบ้านเลี้ยง "วัวขุน" โดยการนำวัวเนื้อพันธุ์ลูกผสมที่มีอายุ 2 - 3 ปี มาเลี้ยงขุนให้อาหารจนได้น้ำหนักเป็นที่พอใจจึงขาย แต่เพราะต้องลงทุนในเรื่องอาหารสัตว์มาก และผลที่ได้ไม่ดีนักจึงไม่มีผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ โดยมากจะเป็นผู้ที่เลี้ยงวัวเนื้ออยู่แล้วนั่นเอง สำหรับการซื้อขายจะตีราคาเป็นตัวโดยการชั่งน้ำหนักกัน ซึ่งราคาวัวเนื้อหนึ่งตัวจะได้ราคาตั้งแต่ 5,000- 15,000 บาท ผู้ซื้อจะเป็นพ่อค้าจากตลาดรับซื้อ 2 แห่ง คือ ตลาดสดอรพรรณ จ.ราชบุรี และโรงฆ่าสัตว์ ตลาดขวัญ จ.นนทบุรี นอกจากนี้จะเป็นร้านค้าเนื้อสัตว์ที่มาในรูปของพ่อค้าเร่ แต่ชาวบ้านไม่นิยมกันนักเพราะกลัวถูกโกงเช่นผ่านๆ มา (ดูภาพที่ 25 ในภาคผนวก ค.)

การเลี้ยงสุกร

พบว่า มีชาวบ้านสนใจเลี้ยงกันมากเช่นเดียวกับการเลี้ยงวัวนมแต่น้อยกว่าโดยเฉลี่ยจะเลี้ยงกันครัวเรือนละ 7 - 8 ตัวโดยผู้เลี้ยงจะซื้อพันธุ์หรือลูกจากผู้เลี้ยงแถวลำน้ำในราคาตัวละ 700 บาท ลูกสุกรเหล่านี้จะมีน้ำหนักตัวประมาณ 3 - 4 กิโลกรัม จากนั้นจึงนำมาเลี้ยงในคอกซีเมนต์ที่มีหม้ออาหารผสมใช้เลี้ยงวางไว้ตรงกลางคอก การเลี้ยงจะเลี้ยงนานประมาณ 5 เดือนจนได้น้ำหนักตัวประมาณ 80 - 90 กิโลกรัมจึงขายได้ หรือรอจนราคาเนื้อสุกรสดมีราคาดีจึงจะขายเฉลี่ยแล้ว ปัจจุบันพบว่า ขณะทำการศึกษาราคาเนื้อสุกรสดที่ขายได้กิโลกรัมละ 31 - 34 บาท สำหรับที่ให้อาหารสุกรจะมีราคาอันละ 1,100 บาท (ดูภาพที่ 26 ในภาคผนวก ค.) ส่วนราคาอาหารที่ซื้อจากโรงงานกิโลกรัมละ 3 บาท นอกจากนี้ผู้เลี้ยงยังต้องหารำข้าวมาคูลูกปนไปกับหัวอาหารเหล่านี้ แล้วมีการนำผักตบชวา หรือผักบุงต้มใส่ลงไปให้อาหารเคี้ยวจนเข้ากันดี จากนั้นนำออกมาตากใส่ลงในที่ให้อาหารสัตว์รอจนเย็นจึงนำไปเลี้ยงสุกรได้ จะเห็นว่าการเลี้ยงสุกรก็ยังคงต้องใช้

ต้นทุนในการผลิตสูงเช่นกัน แต่ชาวบ้านก็ยังนิยมเลี้ยงกันอยู่เพราะนอกจากจะเลี้ยงไว้ขายแล้วยังต้องมีไว้ในกิจการพิธีกรรมบางอย่างอีกด้วย จากการสำรวจพบว่าชาวบ้านบางรายมีการเลี้ยงแม่พันธุ์สุกรไว้เพาะลูกขายอยู่ 2 ครัวเรือน โดยใน 1 คอกจะให้ลูกสุกร 7 - 12 ตัว และเลี้ยงจนน้ำหนักตัวได้ตามที่ผู้ซื้อต้องการจึงขาย (ใช้เวลาในการเลี้ยงลูกสุกรก่อนนำออกขายเป็นเวลาประมาณ 1 เดือนเศษ) ในราคา 400 - 600 บาท ต่อตัว โดยผู้ที่มาขอซื้อมักเป็นผู้อยู่ในหมู่บ้านอื่นมากกว่าชาวบ้านในชุมชน การเลี้ยงสุกรจะต้องหมั่นทำความสะอาดคอกสัตว์ทุกวันเช่นเดียวกับการเลี้ยงวัวนม เพื่อป้องกันโรคระบาดที่จะเกิดขึ้น นอกจากนี้ในรายที่ต้องการผสมเทียม หรือฉีดวัคซีนแก่สัตว์ก็สามารถไปติดต่อไป ที่สำนักงานปศุสัตว์ตำบล ส่วนการตอนสุกรเพศผู้ เพื่อเลี้ยงสุกรขุนจะว่าจ้างผู้ที่ตอนเป็นจากหมู 5 มาทำการตอนให้โดยคิดราคาตัวละ 15 บาท บรรดาผู้เลี้ยงสุกรจะนิยมกันอย่างมาก เพราะช่วยให้สุกรได้น้ำหนักตัวดีและใช้เวลาเลี้ยงเร็วขึ้น สำหรับตลาดรับซื้อจะเป็นตลาดนครปฐม และบรรดาพ่อค้าแร่จากภาคเหนือ, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เข้ามาขอซื้อเพื่อขายส่งยังโรงฆ่าสัตว์อีกทอดหนึ่ง

การเลี้ยงไก่

ในหมู่บ้านชาวบ้านจะนิยมเลี้ยงไก่พื้นบ้านกันทุกครัวเรือน โดยมีวัตถุประสงค์ไว้ใช้บริโภคเป็นอาหารของสมาชิก และขายเป็นรายได้เสริม นอกจากนี้ในช่วง 3 - 4 ปีที่ผ่านมาได้มีนายหน้าจากโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์เนื้อไก่สดเข้ามาติดต่อให้ชาวบ้านเลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อโดยจะลงทุนในเรื่องพันธุ์สัตว์ และอาหารใช้เลี้ยง เมื่อเลี้ยงจนได้น้ำหนักตัวพอประมาณจึงเข้ามารับซื้อโดยคิดหักค่าพันธุ์ ค่าอาหารใช้เลี้ยงไปด้วย ปรากฏว่าชาวบ้านส่วนใหญ่นั้นเมื่อหักเป็นค่าอาหาร และค่าพันธุ์ไก่แล้ว พบว่าจะเหลือกำไรเพียงเล็กน้อย หรือเป็นเงินสำหรับผู้เลี้ยงจำนวนไม่มาก ทำให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนเลิกทำการเลี้ยงกันไป ปัจจุบันพบมีผู้เลี้ยงอยู่ 2 ราย โดยเป็นผู้ที่ทำการเลี้ยงมานาน และมีเล้าไก่ขนาดใหญ่

ภายในหมู่บ้านยังมีการเลี้ยงไก่ไข่และไก่ชนอีกด้วย โดยผู้เลี้ยงไก่ไข่จะซื้อไก่รุ่นสาวมาเลี้ยงเพื่อออกไข่ได้โดยไม่ต้องเสียเวลาเลี้ยงนาน ไก่รุ่นเหล่านี้จะมีราคาตัวละ 35 - 60 บาท เมื่อนำมาเลี้ยงจะทำเล้าไก่ไว้บริเวณบ้าน บางรายใช้พื้นที่ได้ยุงช้ำกันด้วยตาข่ายลวด มีประตูเปิด - ปิดเพื่อเข้าไปทำความสะอาดเล้าไก่ ให้อาหาร หรือเก็บไข่ ไข่ที่ได้จำนวนไม่มาก จึงนำออกขายในชุมชน หรือไว้บริโภคกันเองในครัวเรือน พบว่ามีผู้เลี้ยงไก่ไข่ อยู่ 3 ครัวเรือน ส่วนไก่ชนเป็นการเลี้ยง

เพื่อขาย และใช้ในการแข่งขันชนไก่ ผู้เลี้ยงจะเลี้ยงโดยการขังไว้ในสุ่มไก่แยกเป็นตัวๆ เมื่อมีผู้มาขอซื้อจะขายให้ในราคาตัวละ 500 - 3,000 บาท ราคานั้นขึ้นอยู่กับว่าไก่ตัวนั้นสามารถชนไก่ได้ดีหรือไม่ ส่วนราคาลูกไก่ชนตกตัวละ 30 - 50 บาท แต่ไม่เป็นที่นิยมนัก ขณะทำการศึกษาค้นคว้ามีผู้เลี้ยงจำนวน 9 - 10 ครัวเรือน

การเลี้ยงเปิด

พบว่าผู้เลี้ยงอยู่ 2 ครัวเรือน โดยเป็นการเลี้ยงเปิดไข่ เพื่อเก็บไข่ขายในชุมชน ผู้เลี้ยงนิยมหาอาหารเองจากธรรมชาติเป็นพวกปลาเล็กปลาน้อยที่หาได้จากแถวลำน้ำนำมาสับเป็นชิ้นเล็กๆ ปนผักบุ้ง หรือผักตบชวา ซึ่งเป็นการช่วยให้ไข่เปิดที่ได้มีสีแดงสดเปลือกหนาไม่แตกง่าย ส่วนเล้าเปิดจะใช้บริเวณหลังบ้านเป็นที่ใช้เลี้ยง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ส่วนใหญ่ของแม่บ้าน เพื่อเป็นการหารายได้เสริมขึ้นมาจากประกอบอาชีพอื่นๆ

การเลี้ยงกบ

เป็นการเลี้ยงสัตว์อีกประเภทหนึ่ง ได้เริ่มขึ้นจากการที่มีชาวบ้านในชุมชนออกไปรับจ้างก่อสร้างในบ้านเขตตำบลหนองดินแดง แล้วเห็นว่าได้ผลดีจึงคิดทำตามบ้างโดยซื้อลูกกบมาเลี้ยงในราคาตัวละ 1 - 2 บาท การเลี้ยงจะนำมาเลี้ยงในสระที่ขุดไว้ลึกประมาณ 1 - 2 เมตร ขนาดไม่กว้างนัก จากนั้นจึงนำตาข่ายพลาสติกมาวางกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนด้านบนจะปิดไว้ด้วยใบไม้ต่างๆ การกันตาข่ายนี้จะยกสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 1.5 - 2 เมตร ป้องกันการกระโดดหนีของกบ จากนั้นจึงนำน้ำมาใส่จนเต็มสระ แล้วปล่อยลูกกบลงไป ในตาข่ายที่ขึงไว้ บางครัวเรือนอาจใช้เป็นอ่างซีเมนต์วงกลมขนาดใหญ่ 2 - 3 อันวางซ้อนกันแล้วฉาบด้วยปูนรอบนอกปิดรอยรั่วของน้ำที่ซึมผ่านออกมา จำนวนลูกกบที่ปล่อยลงไปจะมีจำนวน 30 - 60 ตัวต่อ 1 สระหรือ 1 บ่อเลี้ยง แล้วให้อาหารเลี้ยงทุกวันทั้งเช้า- เย็น การให้ก็ต้องดูไม่ให้น้อย หรือมากเกินไป เพราะหากเหลือมากเกินไปจะทำให้เน่าเสียได้ง่าย การซื้ออาหารกบ ผู้เลี้ยงจะไปซื้อจากตลาดนครปฐมในราคาถุงละ 175 - 200 บาทซึ่งจะใช้เลี้ยงกบไปได้ 15 วัน เท่านั้น ผู้เลี้ยงจะดูแลให้อาหารแก่กบจนผ่านไป 2 - 3 เดือน เมื่อกบได้น้ำหนักตัวดี แล้วจึงนำไปขายส่งตลาดนครปฐมในราคา กิโลกรัมละ 60 - 75 บาท แต่เนื่องจากค่าอาหารที่ใช้เลี้ยงกบมีราคาสูง และพื้นที่ที่ใช้เพาะเลี้ยงต้องมีน้ำตลอดเวลา ทำให้นิยมเลี้ยงกันช่วงฤดูฝนเพราะมีปริมาณน้ำมาก แต่เมื่อผู้เลี้ยงกบกันมาก ทำให้ราคากบเลี้ยง

ลดต่ำลง ทำให้ปัจจุบันมีผู้เลี้ยงกบเพียง 4 รายเท่านั้น และตลาดรับซื้อจะเป็นที่กรุงเทพฯ กับ ราชบุรี ซึ่งเป็นการขายส่งให้กับบรรดาร้านอาหารต่างๆ ทั้งหลาย เนื่องจากได้ราคาดี และคุ้นเคยกันมานาน ราคาจึงค่อนข้างจะแน่นอนกว่าการขายให้กับตลาดนครปฐม

การเลี้ยงปลา

พันธุ์ปลาที่เลี้ยงจะใช้เป็นจำพวกพันธุ์ปลานิล และปลาตะเพียน โดยซื้อหาได้จากวังมัจฉา รังสิตและหมู่บ้านใกล้เคียง ปัจจุบันมีผู้เลี้ยงปลาทั้งสิ้น 8 ครัวเรือน มีทั้งผู้ที่มีที่ดินทำกินเอง และเช่าที่ดินผู้อื่นทำการเลี้ยงปลา โดยคิดค่าเช่าเป็นรายปีๆ ละ 15,000 - 20,000 บาท ซึ่งเจ้าของที่ให้เช่าจะเป็นคนที่อยู่นอกหมู่บ้านแต่รู้จักคุ้นเคยกันมานานกับผู้ขอเช่าที่ดินทำกินจึงขอผ่อนผันกันได้บ้าง ในบางครั้งก็ถึงกำหนดชำระค่าเช่าแล้วไม่มีเงินที่จะนำไปชำระได้ตามกำหนด

การเลี้ยงปลาของชาวบ้าน จะนิยมขุดบ่อขนาดใหญ่ในพื้นที่หลายไร่แบ่งออกเป็นหลายบ่อมีตั้งแต่ 2 บ่อถึง 8 บ่อ การขุดบ่อเลี้ยงปลาจะว่าจ้างรถขุดดิน หรือรถตักดินมาทำการขุดบ่อปลาราคาว่าจ้างตกลงเหมาจ่ายกันเป็นไร่ จากนั้นจึงสูบน้ำเข้าบ่อด้วยเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ ที่ผู้เลี้ยงมักซื้อหามาไว้เอง เพราะต้องใช้เปลี่ยนถ่ายน้ำในบางครั้งที่มีปริมาณสารออกซิเจนต่ำ ซึ่งมีผลร้ายต่อการเจริญเติบโตของลูกปลาที่เลี้ยงไว้ น้ำที่ใช้เลี้ยงปลาจะสูบจากคลองชลประทาน หรือบ่อบาดาลที่ขุดไว้เองจากนั้นจะพักบ่อไว้นาน 1 สัปดาห์ จึงปล่อยพันธุ์ลูกปลาลงไป ในแต่ละบ่อจะใช้ลูกปลานิล- ปลาตะเพียนราว 7,000 - 8,000 กว่าตัว ราคาพันธุ์ ลูกปลาที่ซื้อจากแหล่งขายจะตกราคาตัวละ 50 สตางค์ ในพันธุ์ปลาตัวโต และ 18 สตางค์ สำหรับพันธุ์ปลาขนาดรอง ในขั้นตอนการเลี้ยงอาหารจะปล่อยให้หากินเองบางส่วน และให้อาหารที่ซื้อจากโรงงาน เหลือทิ้งจากการผลิตในราคา กิโลกรัมละ 3 บาท การให้จะคลุกปนกับรำข้าว และกากข้าวโพดบด ใช้เวลาเลี้ยงอยู่ประมาณ 6 - 7 เดือนจึงจับขายได้ โดยได้บ่อละประมาณ 7 - 8 ตัน สำหรับตลาดขายส่งจะเป็นที่องค์การสะพานปลา และบางส่วนก็ขายส่งแก่ตลาดท้องถิ่น ปัจจุบันราคาซื้อสำหรับปลานิลตัวใหญ่จะได้กิโลกรัมละ 22 บาท ขนาดกลางราคา กิโลกรัมละ 18 บาทและ 15 บาทสำหรับขนาดเล็ก ส่วนปลาตะเพียนนั้นจะได้ราคา กิโลกรัมละ 25 บาท ในปลาขนาดใหญ่ ขนาดกลางกิโลกรัมละ 20 บาทและขนาดเล็กกิโลกรัมละ 17 บาท¹⁰

¹⁰ ราคาปลานิล - ปลาตะเพียนที่กล่าวไว้เป็นราคาของผู้ขายได้รับ ขณะผู้ศึกษาเข้าไปทำการเก็บข้อมูลในขณะนั้น เดือนกรกฎาคม 2537

จากการสอบถามบรรดาผู้เลี้ยงปลาเหล่านี้พบว่าราคาต้นทุนการผลิตนั้น จะใช้เงินทุนจากการกู้ยืมมาเป็นส่วนใหญ่ และต้นทุนในการผลิตแต่ละบ่อตกราว 10,000 - 20,000 บาท และต้องให้การดูแลเป็นพิเศษเพื่อป้องกันการเสียหาย อันเกิดจากน้ำเน่าเสีย หรือโรคระบาดตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ปรากฏว่ายังไม่เกิดปัญหาดังกล่าว และเป็นการมีรายได้ดีสำหรับผู้ประกอบอาชีพนี้ แม้ว่าจะมีการลงทุนสูง และผู้เลี้ยงจะต้องมีความรู้ในการเพาะเลี้ยงปลาเป็นอย่างดีด้วย (ดูภาพที่ 27 ในภาคผนวก ค.)

ข) การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม

เป็นอาชีพที่กำลังเป็นที่นิยมของชาวบ้านจำนวนมาก มีทั้งเป็นอาชีพเสริมในช่วงว่างเว้นจากการผลิต และเป็นอาชีพหลักสำหรับบางครัวเรือนก็มี อาชีพที่เกิดขึ้นมาใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่เป็นอาชีพนอกภาคเกษตรเหล่านี้ ได้แก่

การรับราชการ

พบว่ามีหลายครัวเรือนที่ได้ส่งเสียให้ลูกหลานได้รับการศึกษาสูงๆ เพื่อไปประกอบอาชีพรับราชการด้วยเหตุผลที่ว่า มีหลักประกันที่แน่นอนที่จะช่วยยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้นกว่าเดิม และเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลอีกด้วย นอกจากนี้เด็กรุ่นใหม่ต่างละทิ้งไร่นา ด้วยเหตุที่ไม่ต้องการทำงานลำบาก และมีรายได้ที่ไม่แน่นอน และภาวะการณ์ในปัจจุบันการทำนาของเกษตรกรไม่สามารถช่วยปลดหนี้ให้กับตนเองได้อีกต่อไป เพราะยิ่งทำนามากเท่าใดก็ยิ่งเป็นการเพิ่มหนี้สินมากเท่านั้น จากการสำรวจพบว่า มีสมาชิกจาก 6 ครัวเรือนที่เข้าไปรับราชการในที่ต่างๆ โดยมีผู้ที่เป็นครู 1 คน, ทหารเรือ 3 คน, ทหารบก 2 คน, ปศุสัตว์อำเภอ 1 คน, ผู้ช่วยพยาบาล และพยาบาล 3 คน เป็นจำนวนทั้งสิ้น 10 คน คิดเป็นร้อยละ 1.82 ของจำนวนประชากรทั้งหมดบ้านผู้ที่ไปรับราชการดังกล่าวจะกลับมาเยี่ยมเยียนพ่อแม่ และญาติในวันหยุดราชการ หรือวันหยุดสุดสัปดาห์นานๆ ครั้ง และบางคนก็ส่งเงินมาให้พ่อแม่ได้ใช้จ่ายรายเดือนหรือปลดหนี้สิน แต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก ดังนั้นภาระหนี้สินของบรรดาชาวนาเหล่านี้จึงยังคงมีอยู่ และหลายคนได้สูญเสียที่ดินไปจากการขายเพื่อนำเงินมาเป็นค่าเล่าเรียนให้กับลูก

การรับจ้างทั่วไป

เป็นอาชีพที่พบมากที่สุดเกือบทุกครัวเรือนโดยจะออกรับจ้างในรูปของการรับจ้างเป็นแรงงานในไร่นาที่อยู่ในหมู่บ้านและนอกชุมชนซึ่งจะได้รับค่าจ้างประมาณวันละ 90 - 120 บาท ได้แก่ การรับจ้างหยอดเมล็ดแตงโม, ตัดอ้อย, เกี่ยวข้าว, หักฝักข้าวโพดอ่อน ฯลฯ ซึ่งตามแต่จะมีนายทุน หรือเจ้าของที่ดินจะว่าจ้างมา นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ขับรถจักรยานยนต์รับจ้างที่อยู่บริเวณหน้าวัดสระเกษียม เข้ามายังหมู่บ้าน โดยคิดราคาเที่ยวละ 8 - 10 บาท จากการสอบถามจากผู้ประกอบอาชีพดังกล่าว ปรากฏว่า ในแต่ละวันจะมีเงินเหลือหลังหักค่าน้ำมันรถ และค่าอาหารจะเหลือวันละประมาณ 200- 300 บาท จึงนับว่าเป็นอาชีพที่น่าสนใจ แต่มีผู้ประกอบอาชีพดังกล่าวเพียง 6 - 8 รายเท่านั้น และมักทำเป็นการชั่วคราวในยามว่างเพราะต้องใช้เวลาในการไปดูแลสัตว์เลี้ยง ไร่นา หรือประกอบอาชีพอื่นๆ ด้วย การว่าจ้างที่พบส่วนใหญ่จะเป็นการออกรับจ้างอันเกี่ยวข้องกับเพาะปลูกในช่วงการเก็บเกี่ยว โดยผู้รับจ้างจะคิดเหมาราคาว่าจ้างกันเป็นจำนวนที่นาของเจ้าของรายนั้นทั้งหมด โดยเมื่อถึงช่วงระยะเกี่ยวข้าวจะออกรับจ้างเป็นครอบครัว ค่าแรงที่ได้จะมอบให้กับหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้จัดแบ่งให้กับสมาชิกคนอื่นๆ สำหรับการเกี่ยวข้าวจะมีแรงงานจากภายนอกหมู่บ้านเข้ามารับจ้างร่วมด้วยก็มี ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

นอกจากนี้การรับจ้างยังพบในรูปของการรับงานมาทำที่บ้าน เช่น การแกะพลาสติก โดยได้ค่าจ้างจากผู้เป็นนายหน้าเข้ามา กิโลกรัมละ 5.00 บาท ผู้แกะลอกพลาสติกจะได้เป็นกระสอบขนาดใหญ่ราว 20 - 25 กิโลกรัม ใช้เวลาแกะนาน 1 สัปดาห์ผู้ที่รับจ้างจะเป็นผู้สูงอายุที่ทำเพื่อให้ได้ค่ากับข้าวในแต่ละวัน (ดูภาพที่ 28 ในภาคผนวก ค.) และยังพบว่ามีการรับจ้างลอกฝักข้าวโพดอ่อน ค่าจ้างกิโลกรัมละ 2 บาท โดยที่ใน 1 วันนั้นผู้รับจ้าง สามารถทำได้ 6 - 8 กิโลกรัม โดยผู้รับจ้างจะเป็นบรรดาแม่บ้านเป็นส่วนใหญ่ เป็นการได้ใช้เวลาหลังจากทำงานบ้าน และจัดการภาระกิจช่วงเช้าในแต่ละวันเสร็จสิ้นแล้ว จึงจะมารับจ้างลอกฝักข้าวโพดอ่อน จนถึงเวลาเย็นจึงจะกลับไปบ้านของตนเอง ดังนั้นเป็นต้น การรับจ้างดังกล่าวจะเป็นการรับจ้างภายในหมู่บ้าน ซึ่งใช้เวลาไม่มากนัก แต่สามารถมีรายได้เพิ่มขึ้นมาช่วยเป็นค่าอาหารแก่ครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง

การรับจ้างที่ต้องใช้วิชาชีพ

เป็นการรับจ้างของผู้ที่มีความรู้ในการประกอบอาชีพเฉพาะ ได้แก่ การก่อสร้างบ้าน, การชุบโลหะ, การเล่นแตรวง ฯลฯ โดยผู้ที่ประกอบอาชีพเหล่านี้จะมีการรวมกลุ่มกันในการออกรับจ้างไปทั่ว แล้วแต่จะมีผู้ว่าจ้าง พบได้ในพวกช่างก่อสร้าง มีหลายกลุ่ม แต่ที่นิยมจะเป็นกลุ่มของผู้ใหญ่จาร์ต สิงห์ทอง เพราะคุ้นเคยกันมานาน ราคารับเหมาไม่สูงนัก ด้านฝีมือเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปทั้งภายในหมู่บ้าน หรือชุมชนใกล้เคียง ส่วนช่างชุบโลหะนั้นเป็นการชุบโครเมียมมีโรงงานขนาดเล็ก 2 แห่งภายในหมู่บ้าน (ดูภาพที่ 29 ในภาคผนวก ค.) เจ้าของทั้ง 2 แห่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน จะมีการว่าจ้างชาวบ้านเป็นรายวันๆ ละ 120 บาท ซึ่งมีผู้มารับจ้างประมาณ 3 - 4 คนต่อวัน แต่ถ้าบางวันไม่มีผู้มารับจ้าง เจ้าของจะต้องทำงานเองเพิ่มขึ้นจากที่เคยทำอยู่ทุกวัน และช่วงใดที่มีงานเร่งด่วนก็จะทำตลอดคืน โดยจะเพิ่มค่าจ้างให้กับผู้มารับจ้าง ซึ่งคนเหล่านี้มีความชำนาญงานกันเป็นอย่างดี เนื่องจากว่าทำกันมานานกว่า 5 ปีขึ้นไป และยังเป็นญาติๆ กันอีกด้วย สำหรับเจ้าของกิจการทั้ง 2 แห่งนี้ได้รับงานจาก จ.สมุทรปราการมาอีกทีหนึ่ง และจะมีการตกลงราคากันเป็นค่างานในแต่ละครั้งที่รับมาทำ เงินที่เหลือจากการหักเป็นค่าสารเคมีและค่าจ้างลูกน้องจึงจะเป็นกำไรสุทธิที่เจ้าของโรงงานจะได้ โดยเฉลี่ยจะเหลือเดือนละ 10,000 บาทขึ้นไป แต่การประกอบอาชีพนี้ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และความคุ้นเคยกับเจ้าของกิจการที่ไปรับงานมาทำ จึงทำให้มีผู้ที่เข้าประกอบอาชีพนี้ได้น้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการรับจ้างทำงานที่รับค่าจ้างเป็นรายวันกันมากกว่า ส่วนการเล่นแตรวงพบว่ามี 2 วง ซึ่งเป็นพ่อตากับ ลูกเขยกัน โดยเป็นการรับจ้างตามงานต่างๆ ภายนอกหมู่บ้าน แต่ถ้าเป็นการเล่นในหมู่บ้านจะเล่นช่วยงานให้โดยไม่คิดค่าบริการ เนื่องจากโดยมากเป็นญาติๆ กัน การออกไปหารายได้นอกชุมชนหรือเล่นแตรวงในงานต่างๆ คิดเป็นค่าเหมาจ่ายตลอดเวลา 1 คืนกับ 1 วัน จะคิดราคาตั้งแต่ 3,000 - 4,000 บาท แต่ต้องนำมาจ่ายแก่ลูกน้องในวงจะเหลืออยู่ 300 - 500 บาทต่องาน การว่าจ้างจะมีมากในช่วงก่อนเข้าพรรษา ซึ่งบางครั้งมีมาว่าจ้างมากกว่า 20 งานก็มี พอหลังจากออกพรรษา การว่าจ้างแตรวงจะลดลง ทำให้ผู้เล่นแตรวงเหล่านี้ต้องออกไปรับจ้างทำงานอื่น เพื่อให้สามารถมีรายได้มาใช้จ่ายในแต่ละวันต่อไป

การเข้าทำงานในโรงงาน

เป็นการรับจ้างนอกชุมชนไกลออกไป โรงงานที่ไปทำจะตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียง จึงสามารถเดินทางเข้าไปเย็นกลับได้ โดยผู้ที่ออกไปรับจ้างเป็นเด็กวัยหนุ่ม - สาวที่จบชั้นประถมหรือมัธยมแล้วไม่ได้ศึกษาต่อบางรายพ่อแม่กลายเป็นชาวนาไร้ที่ดิน จึงต้องหันไปรับจ้างทั่วไปแทนและให้ลูกออกมารับจ้างทำงานในโรงงานได้แก่โรงงานอาหารบรรจุเสร็จ, โรงงานผลไม้กระป๋อง, โรงงานผลิตรองเท้า ฯลฯ โดยจะได้ค่าจ้างเป็นรายวันๆ ละ 110 - 140 บาท และได้รับเงินทุก 15 วัน หรือ 2 งวดใน 1 เดือนบรรดาหนุ่มสาวที่ออกมารับจ้างจะต้องมีพาหนะออกไปทำงานเอง ส่วนใหญ่จะใช้รถจักรยานยนต์ หรือขอติดรถกลับบ้านกับเพื่อนบ้านที่ไปทำงานด้วยกันขณะเก็บข้อมูลพบว่ามีผู้ออกไปรับจ้างทำงานในโรงงานต่างๆ ดังกล่าวมีจำนวนประมาณ 72 - 75 คน คิดเป็นร้อยละ 13.15 ของจำนวนประชากรทั้งหมดหมู่บ้าน โดยเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนต่างๆ จำนวน 19 ครัวเรือน¹¹ จากตัวเลขดังกล่าวนับวันแต่จะเพิ่มจำนวนขึ้นไปอีก เพราะเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่จะช่วยให้มีรายได้หมุนเวียนมาสู่ครัวเรือนได้สม่ำเสมอ และมีรายได้ดีพอควร

การมีร้านค้าในหมู่บ้าน

ภายในหมู่บ้านตามที่ทราบกันดีแล้วว่ามีร้านค้ารวมทั้งสิ้น 7 ร้าน โดยเป็นร้านค้าของชำ - อาหารสด - แห่ง จำนวน 3 ร้าน, ร้านอาหาร 4 ร้าน (อีก 1 ร้านเป็นรถเข็นขายของ) เจ้าของร้านค้าดังกล่าวเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมานาน บางคนก็เป็น คนที่เกิดที่นี่เลยทีเดียว เมื่อมีถนนที่ใช้การได้ดีจึงได้ติดต่อค้าขายเล็กๆ น้อยๆ กับคนภายนอก และมีความคิดที่จะมาประกอบอาชีพค้าขายของจริงจัง จึงได้ตั้งร้านค้าขึ้นมา ร้านค้าแห่งแรกของหมู่บ้านบ้าน คือร้านค้าของชำของนายพล เพ็งบุญ โดยในระยะแรกทำเป็นเพิงเล็กๆ ขายของกินทั่วไป ต่อมาเมื่อมารับราชการเป็นครูสอนหนังสือแก่เด็กๆ ที่โรงเรียนวัดรางสระกะเทียม จึงได้กู้เงินธนาคารพาณิชย์มาปลูกสร้างบ้านปูนซีเมนต์ทั้งหลังในปี พ.ศ. 2530 และถือเป็นบ้านหลังแรกของหมู่บ้าน ที่มีการใช้การสร้างด้วยวัสดุประเภทอิฐ ปูน ทราเยแทนการใช้ไม้ หลังจากนั้นก็มีผู้อื่นทำตามบ้าง ร้านค้าดังกล่าวได้ขยับขยาย

¹¹ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจชุมชนของผู้ศึกษา เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2537.

ให้มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิมมาก มีการขายของทุกประเภททั้งเงินสด และเงินเชื่อ จากการที่ตั้งขายของมานานทำให้ชาวบ้านนิยมมาซื้อกันที่ร้านของครูพลกันมากกว่าร้านค้าอื่นๆ (ดูภาพที่ 30 ในภาคผนวก ค.)

โดยสรุปแล้ว ในส่วนของบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของบ้านดอนทรายในสภาพปัจจุบัน ตลอดถึงสภาพการผลิต และอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นมาอย่างหลากหลาย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การทำนาก็ยังเป็นอาชีพที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ หรือกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ ที่ยังคงยึดเป็นอาชีพหลัก แม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์ในการผลิตที่ไม่แตกต่างจากอดีตนัก แต่ว่ากรรมวิธีการผลิตรวมทั้งเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ก็นั้นได้แตกต่างไปจากเดิม บางอย่างยังคงนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และบางอย่างได้สูญหายไป จากการสำรวจพบว่าชาวนามีการทำนากันอยู่มากแม้ว่าบางครั้งเรือนทำนาบนที่ดินที่เป็นของผู้อื่น หรือเช่าผู้อื่นทำเพราะไร้ที่ดิน จากการสูญเสียที่ดินด้วยสาเหตุต่างๆ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวนาปัจจุบันมีภาระในเรื่องหนี้สินที่ก้ำกั้มมาลงทุน ทำให้ต้องหาทางปลดภาระดังกล่าวด้วยการประกอบอาชีพมากกว่า 1 ประเภท ดังนั้นเราจึงไม่พบว่าชาวนาทำนาเพียงอย่างเดียว หรือประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่จะพบว่าในแต่ละครัวเรือนจะมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน และการที่ชาวนาต้องมีอาชีพมากกว่าหนึ่งอย่างนั้น ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้พวกเขาสามารถมีรายได้เพียงพอที่จะดำรงชีพอยู่ได้ในสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ชาวนาได้ใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวเองแล้วนั้น รวมกับความรู้ที่รับเข้าไปใหม่มาประยุกต์ใช้ เป็นแนวทางในการเลือกตัดสินใจที่จะทำอย่างไรเพื่อช่วยให้ตัวเอง และครอบครัวสามารถอยู่ได้อย่างปกติสุขหรืออยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เข้าไป ซึ่งได้ส่งผลกระทบมากมายต่อวิถีการดำเนินชีวิตของพวกเขาเหล่านั้น